

Naboer – foren dere!

Nabolagsbevegelsen i Spania.

Sosial bevisstgjøring, kollektiv handling og demokratiske krav i årene 1970 – 1982.

Federación de

Asociaciones de vecinos, Valladolid

Høgskolen i Vestfold

Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap

MASTEROPPGAVE

TVERRFAGLIG MASTER I SAMFUNNSVITENSKAP

Kandidatens navn: Anne Nordby Skarstad

August 2011

Takk til Costa for uvurderlig hjelp i arbeidet med å finne kilder i Valladolid til oppgaven, og for en generøs deling av eget forskningsarbeid.

Takk til veileder James Godbolt for verdifulle tilbakemeldinger, hyggelige veiledningstimer og strenge tidsfrister.

Takk til en tålmodig familie, som har holdt ut med en student i huset.

Sammendrag av oppgaven:

Demokratiseringsprosesser forklares ut fra ulike perspektiv. Den spanske demokratiske overgangen, som begynte samtidig med diktator Fransisco Francos død i 1975, er ofte forklart som en elitestyrte, forhandlet overgang.

Jeg er imidlertid opptatt av folkets egen rolle, og hvordan sosiale bevegelser spilte en rolle som demokratiserende faktor. Nabolagsbevegelsen i Spania er en av de sosiale bevegelsene som blomstret opp i overgangen mellom 60- og 70-tallet. Som sosial bevegelse har den ikke fått på langt nær den oppmerksomhet som arbeiderbevegelsen og studentbevegelsen har fått. Like fullt har både Jordi Borja og Manuel Castells tegnet et bilde av nabolagsbevegelsen som en viktig demokratiserende faktor i en viss tidsepoke, først og fremst på 70-tallet. Med god hjelp og støtte fra doktorgradsstipendiat Constantino Gonzalo Morell har jeg gått inn i historien til nabolagsbevegelsen i Valladolid, mer konkret i historien til fire av de mest aktive foreningene som dannet del av bevegelsen.

Ved hjelp av historiske data, hovedsakelig samlet inn i foreningenes arkiv i Valladolid, har jeg analysert bevegelsens rolle før, under og etter den demokratiske overgangen. Mitt fokus har først og fremst vært på bevegelsen som skolerende og bevisstgjørende faktor.

Det går en linje fra Toqueville, via Almond og Verba, til nåtidige forskere som Robert Putnam, Ronald Inglehart og Christian Welzel, i å betrakte deltakelse i seg selv som en demokratiserende faktor. Jeg har brukt begreper fra disse teoretikerne for å undersøke om jeg kan gjenkjenne et liknende mønster i nabolagsbevegelsen i Valladolid. Sosial kapital er et av begrepene som ofte benyttes for å forklare sammenhengen mellom deltakelse og demokratifremmende holdninger. Sosial kapital forstått som "nettverk, normer og tillit, som letter koordinering og samarbeid til felles gagn" er et relevant aspekt å drøfte i forhold til mobiliseringspotensialet i de ulike bydelene. Inglehart og Welzel mener at en befolkning som preges av *selvhverdende* verdier, vil være frihetssøkende og kjempe for demokrati.

I tråd med tankegangen innenfor moderniseringsteori vil slike verdier vokse frem i samfunn som når en viss økonomisk utvikling, med fremvekst av en større middelklasse og flere høyt utdannede.

Spania hadde et sterkt økonomisk oppsving på 1960-tallet, og opplevde en epoke med sterkere industrialisering og urbanisering. Denne epoken sammenfaller i tid med fremveksten av de sosiale bevegelsene. Samtidig fant det sted en rekke *politiske lettelsers* initiert av maktapparatet. Følger vi Sydney Tarrow's teori om fremvekst av sosiale bevegelser, kan nettopp disse politiske lettelsene forklare hvorfor folket grep muligheten til å fremme protest mot et diktatorisk regime.

I oppgaven min har jeg forsøksvis drøftet de ulike perspektivene på demokratisering, og holdt dette opp mot utviklingen i Spania og Valladolid. Nabolagsbevegelsen representerte etter min mening en viktig del av sivilsamfunnet i denne perioden. En analyse av denne bevegelsens aktiviteter, aksjoner og mobilisering kan gi et bilde av hvordan det sivile samfunn kan spille en rolle i en demokratiseringsprosess.

Innhold

Innledning	6
1.1 Tema og problemstilling	6
1.2 Oppgavens oppbygning	7
1.3 Historisk bakgrunn	8
1.4 Eliteperspektiv og forhandlet overgang	9
1.5 Nabolagsbevegelsens rolle i den spanske demokratiseringsprosessen	11
1.6 Forholdet mellom samfunnsdeltakelse og demokrati	12
1.6.1 Deltakelse og sivil bevissthet	13
1.7 Veien videre	14
2 Metodebruk i oppgaven	15
2.1 Samarbeidspartner i Valladolid	15
2.2 Hovedmål i oppgaven	16
2.3 Nabolagsbevegelsen – et mikroperspektiv	17
2.4 Kildene	18
2.5 Kildekritikk	19
3 Teori om sosiale bevegelser, sivil kultur og demokratisering	21
3.1 Innledning	21
3.2 Sosiale bevegelser	21
3.2.1 Hva kjennetegner en sosial bevegelse?	21
3.2.2 Politiske muligheter og begrensninger	23
3.3 Økonomiske forklaringsfaktorer for demokratisering	25
3.3.1 Modernitet og kulturell forandring	26
3.3.2 Selvhverdende verdier og demokrati	27
3.3.3 Medborgerskap	28
3.4 Deltakelse og sosial kapital	29
3.4.1 Sosial tillit	30
3.4.2 Sosial kapital og samfunnsutvikling	31
3.4.3 Deltakelse som opplæring i demokrati	33
3.5 Kritiske problemstillinger	33
4 Nabolagsbevegelsen og en ny sivil kultur	35
4.1 Innledning	35
4.2 Franco-regimet 1936-1950	35

4.3	Opposisjonen mot regimet.....	37
4.4	Organisasjonsrett under Franco	38
4.5	Den legale åpningen for nabolagsforeningene	39
4.6	Bevegelsens bakgrunn og begrunnelse	39
4.7	Nabolagsbevegelsen og det sivile samfunn.....	41
4.8	Nabolagsbevegelsens relasjon til de andre sosiale bevegelsene	44
4.8.1	Nabolagsbevegelsen og arbeiderne	44
4.8.2	Nabolagsbevegelsen og studentene	45
4.8.3	Nabolagsbevegelsen og den katolske kirken	46
4.8.4	Massemobilisering på 70-tallet	47
4.9	Politiske åpninger	48
4.9.1	Nye koalisjoner.....	49
4.9.2	Politiske lettelser	49
4.9.3	Splittelser i eliten.....	50
4.9.4	Mektige allierte	51
4.10	Modernisering og politisk kultur	52
5	Nabolagsbevegelsen i Valladolid - En kamp for livskvalitet og frihet	55
5.1	Innledning.....	55
5.1.1	Bydelene.....	56
5.2	Initiativ og oppstart	58
5.3	Utfordringer i bydelene	60
5.4	Nabolagsforeningene ser dagens lys	63
5.5	Oppvåkning og selvbevissthet	65
5.5.1	Bevisstgjøring gjennom utdanning	67
5.6	Kampsaker og aksjonsmobilisering	67
5.6.1	Forhold til myndighetene	69
5.6.2	Ribera de Castilla	70
5.6.3	Boikott av ordførervalget	71
5.6.4	Kvinnene og bydelen	72
5.7	Krav om frihet.....	74
5.7.1	Norm om kollektiv handling i Rondilla	76
5.8	Sosial kapital i bydelene	77
5.8.1	Fiestas – fester og feiringer i bydelene	79

5.8.2	Segregerende eller samfunnsbyggende sosial kapital?	80
5.9	Kampen fortsetter	81
5.9.1	Fra en klassisk sosial bevegelse til en "ny" sosial bevegelse?	84
5.10	Krise i nabolagsforeningene?	85
6	Konklusjon	87
6.1	Samspill mellom struktur og aktør	88
6.2	Skole i demokrati	89
6.3	Nabolagsbevegelsen som motmakt	89
6.4	Modernisering og selvhevdende verdier.....	90
6.5	Utdanning og bevisstgjøring.....	91
6.6	Sosial kapital	93
6.7	Mobilisering og demobilisering	94
	Arkiv.....	97
	Intervjuer	97
	Litteratur.....	98

Innledning

1.1 Tema og problemstilling

“Å forene seg er makt” og “Nabo, ikke se på oss – bli med oss”. Dette er to av slagordene som er å finne på gamle flygeblad fra nabolagsbevegelsen i Valladolid, og stammer fra begynnelsen av 1980-tallet. Disse to slagordene gjenspeiler bevegelsens eget syn på sin rolle som base for kollektiv handling. Den folkelige mobiliseringen i nabolagsbevegelsen, fra den oppsto i overgangen mellom 60- og 70-årene og fram til 1982, er tema i denne oppgaven. Grunnen til min interesse for denne bevegelsen, er at den representerer en del av det spanske sivilsamfunn. I en vellykket demokratiseringsprosess mener jeg sivilsamfunnet har en viktig rolle og jeg viser i oppgaven til teoretiske arbeider som understøtter et slikt syn.

Et fokus på sivilsamfunnet er en kontrast til det eliteperspektivet som ofte brukes for å forklare den demokratiske overgangen i Spania, som munnet ut i parlamentsvalg i 1977 og lokalvalg i 1979. Kritikkk og opposisjon mot general Francos regime (1939-1975) ble kneblet med til dels svært brutale metoder, spesielt i de første tiårene av regimet. Jeg vil likevel argumentere for at da valget i 1977 ble gjennomført, hadde Spania gått igjennom en prosess over flere år. Like viktig som elitenes valg i skjebnetimen, var strukturelle rammebetingelser og politiske åpninger i det siste tiår av Franco-regimet. Dette var åpninger som vekket sivilsamfunnet til kamp for sine rettigheter. Det vokste fram en kampånd og aksjonsvilje som var utgangspunkt for både nabolagsbevegelsen - *el movimiento vecinal* - og de andre store sosiale bevegelsene, arbeiderbevegelsen og studentbevegelsen. Da den spanske befolkningen i 1976 kunne stemme over hvorvidt den ønsket et demokrati, var 94 prosent av de avlagte stemmene i favør av reformene.¹

Min intensjon er å kaste lys over hvordan et fungerende sivilsamfunn kan være en demokratiserende kraft. Med ”fungerende” mener jeg deltakende i forhold til utvikling av kollektive goder og våkent i forhold til maktmisbruk. Et fungerende sivilsamfunn vil bæres av medborgere som er seg bevisst rettigheter og plikter. Utfordringen i overgangen mellom et autoritært samfunn og et demokratisk samfunn, er at medborgerne har liten eller ingen demokratisk kompetanse. Et demokrati uten medborgere som er bevisst sine rettigheter og plikter, er og blir et styresett for den politiske eliten, uten den korreksjonen som skal ligge innebygd i demokratiet. Min antakelse er at utvikling av demokratisk kompetente medborgere

¹ Instituto nacional de estadística, 2003

vil være en viktig faktor i en demokratiseringsprosess, både før og etter innføringen av demokrati som styreform. Det er med dette utgangspunktet jeg studerer den spanske nabolagsbevegelsen, konkretisert til fire bydeler i Valladolid. Bevegelsen hadde stor aktivitet i årene før og etter den demokratiske overgangen og mobiliserte et stort antall mennesker i arbeiderbydelene i de store byene. I intervjuer med aktivister og i bevegelsens egen historieskrivning går det klart frem at nabolagsbevegelsen ser på seg selv som en skole i demokrati.

Min problemstilling vil være: Hva lå til grunn for framveksten av nabolagsbevegelsen i Spania, og skapte nabolagsbevegelsen en sivil bevissthet med demokratiserende kraft?

Problemstillingen er todelt og jeg bruker ulike teoretiske referanserammer i den empiriske analysen. Sidney Tarrow's teori om sosiale bevegelser, med vekt på politiske åpninger, samt moderniseringsteori gir strukturelle perspektiv på framveksten av nabolagsbevegelsen i Spania. Teorier om sivil og politisk kultur og sosial kapital er teoretisk forankring for en analyse av nabolagsbevegelsens demokratiserende bevisstgjøring.

1.2 Oppgavens oppbygning

Oppgaven er delt inn i seks kapitler, inkludert innledning og avslutning. Jeg vil innledningsvis grovt skissere den historiske utviklingen fra General Francisco Franco tok makten over Spania i 1939 og fram til cirka 1960. Dette fordi den perioden jeg studerer, som i hovedsak omfatter 1960 og 1970-årene, må forstås med bakgrunn i de første årene av regimet.

Jeg vil også innledningsvis gi en redegjørelse for eliteperspektivet som har vært mye brukt for å forklare den spanske demokratiseringsprosessen. Deretter gir jeg et kort sammendrag av nabolagsbevegelsen og de teoretiske perspektiver som er brukt i oppgaven.

I neste kapittel gir jeg en redegjørelse for metodebruk i oppgaven. De teoriene som ligger til grunn for analysen er beskrevet i kapittel tre. I kapittel fire gir jeg et bilde av utviklingen i det spanske samfunnet, hovedsakelig med vekt på strukturelle forhold som økonomisk utvikling, industrialisering, politiske endringer og politiske åpninger, slik Tarrow kategoriserer dem. I kapittel fem gjennomfører jeg en historisk analyse av de fire nabolagsforeningene i Valladolid: Rondilla, Delicias, Belén og Pilarica. Hensikten er å gjenkjenne de elementene i foreningene som skapte mobilisering, sivil bevissthet og krav om demokrati. I konklusjonen vil jeg forsøke å se teori og empiri i sammenheng. Hensikten er å

klargjøre det jeg mener er de viktigste funn i oppgaven og vurdere hvilken relevans teorien har i forhold til dette.

1.3 Historisk bakgrunn

Da general Francisco Franco, eller “El caudillo”, døde 20. november 1975, var det ingen selvfølge at det åpnet veien for et demokrati. Franco kom til makten etter en tre år lang borgerkrig mellom 1936 og 1939. 1. april 1939 var starten på en periode preget av sterk undertrykkning av alle som ble ansett som den nedkjempede, liberale republikkens tilhengere, eller anti-Spania som disse kreftene ble kalt.

Den sterke undertrykkningen og volden begått mot antatte motstandere og motstandere av det nye regimet, savner sidestykke i spansk historie.² Forsoning var ikke et alternativ for Franco. Hvor mange spanjoler som døde i løpet av borgerkrigen og årene etterpå, er uklart. Et tall som ofte har vært referert, er 1 million personer.³ Tallet på falne og omkomne under selve borgerkrigen er langt lavere, og kan dreie seg om noe over én prosent av befolkningen.⁴ Verre ble det i årene etter krigen, da Spania skulle renses for opposisjonelle krefter. Hvor mange som ble henrettet er usikkert, fordi det ikke var krav om dom, og mange henrettelser var summariske. Et antall som er beregnet av eksperter er rundt 50.000 henrettede. Av disse er rundt 35.000 dokumentert. Den spanske befolkning led store tap som følge av sykdommer og matmangel i de første årene etter borgerkrigen, og bare i 1941 mistet 50 000 livet som følge av feilernæring. Fengslene fylte seg også opp. Før borgerkrigen var antallet innsatte i spanske fengsler rundt 10.000 personer. I 1939 var antallet 270.000. I 1945 var tallet sunket til 43.000. Fengselsoppholdet var ikke bare frihetsberøvelse. Svært mange fanger mistet livet som følge av mishandling, dårlig hygiene og lite mat.⁵ Tusell har betegnet Francos første tiår ved makten som et terrorvelde.

Terroren mot sivilbefolkningen avtok utover på 40-tallet og 50-tallet, selv om politiske drap og henrettelser fremdeles forekom. 50-årene betegnes som en konsensusperiode. Grunnen var ikke at befolkningen nå støttet helhjertet opp om det nye regimet, men at Franco hadde lyktes i å passivisere befolkningen i en tilstand av apati.⁶ Opposisjonen var likevel aldri helt død, og geriljavirksomhet forekom til midt på 50-tallet. Det eksisterte også ulovlige

² Tusell, 2005:30

³ Tusell, 2005, Stefansen, 2008

⁴ Tusell, 2005:29

(Befolkningen var i denne perioden rundt 25 millioner, oppgir INE *Instituto Nacional de Estadística*)

⁵ Tusell, 2005:34-40

⁶ Tusell, 2005:24

fagforeninger og studentforeninger, en utvikling som skjøt fart inn i 60-årene, i takt med et kraftig økonomisk oppsving på 60-tallet.

1.4 Eliteperspektiv og forhandlet overgang

I analysen av den spanske demokratiske overgangen, den såkalte forhandlende overgangen – *transición pactada*, har de politiske elitene stått sentralt.⁷ Spesielt den ikke-voldelige demokratiseringsmodellen i Spania, med forhandlinger mellom det gamle regimet og nye politiske aktører, har vært et forbilde for demokratiseringsprosesser.⁸ Blant annet demokratiseringen i Ungarn i 1989-1990 fulgte den samme modellen for forhandlet overgang.⁹

Fram til sin død var Francisco Franco en ubestridt leder. Fremtiden til regimet var riktignok blitt mer usikker etter at Francos statsministerkandidat og svært lojale støttespiller Carrero Blanco, omkom i et dramatisk ETA-attentat i 20. desember 1973.¹⁰ Etterfølgeren Arias Navarro igangsatte flere reformer, men ingen ble fullt ut fullført. I en utålmodig befolkning ble han etter hvert også svært upopulær. Franco døde 20. november 1975. Bare to dager etter ble Francos håndplukkede etterfølger som statsoverhode, Juan Carlos, kronet til konge. Monarkiet ble formelt gjeninnført allerede i 1947, men skulle først trå i kraft ved Francos død. I juli 1976 ble Navarro byttet ut med den unge byråkraten og medlem av Falangistbevegelsen, Adolfo Suárez. Det var startskuddet for den demokratiske overgangen, sett fra et eliteperspektiv.¹¹ Det frankistiske regimet etter Franco satt altså selv i førersetet for den konkrete overgangen til demokrati med innføring av demokratiske institusjoner, demokratiske friheter, nye lover og en ny konstitusjon fra 1978. Monarkiet spilte en betydelig rolle, ved at kong Juan Carlos selv blir kalt “forandringens pilot”.¹² Hovedaktørene i den demokratiske overgangen befant seg i sentrum av politikken, det gjaldt både innenfor regimet og innenfor opposisjonen. Noen av de gamle politiske partiene hadde overlevd diktaturet, enten i utlendighet eller under jorden, noe som ga gjenkjennelighet og en viss følelse av stabilitet, men få av lederne fra før borgerkrigen spilte en viktig rolle under den demokratiske overgangen.¹³ Høyresiden var imidlertid dårligere forberedt enn venstresiden på demokrati.

⁷ Schmitter, 1986

⁸ Linz mfl., 1995

⁹ Arnulf, 1991

¹⁰ Payne, 1998

¹¹ Buck, 1998:1615

¹² Linz mfl., 1995:88

¹³ Buck, 1998:1615

Nye partier måtte improviseres, bare uker før valget opprettet Adolfo Suarez *Unión de Centro Democrático*, et sentrum-høyre parti. Både innenfor venstre- og høyrefløyen antok man at velgerne på midten av 70-tallet skilte seg drastisk fra de radikale og høyt mobiliserte massene på 30-tallet. De sosiale bevegelsenes betydning i den spanske *transición pactada* blir ofte tonet ned, og at det understrekes at demokratiet ble innført ovenfra.

Unlike the Portuguese case, however, the regime in Spain was not toppled by an anti-authoritarian movement and there was never a formal political nor institutional rupture. Instead, democracy was introduced in a top-down fashion by which a limited number of “civilized” incumbents and “responsible” opposition leaders were able to exploit the legal framework of the existing regime to undertake political reforms.¹⁴

Sidney Tarrow mener eliteforklaringen på den spanske demokratiske overgangen er mangelfull.¹⁵ En ting er at elitene på et gitt tidspunkt bestemte seg for å innføre demokrati. Men hvorfor bestemte de seg på akkurat dette tidspunktet? Tarrow mener dette skyldtes press nedenfra. Han mener også at moderniseringsteori er for deterministisk når den kun legger vekt på strukturelle forhold og økonomisk utvikling for å forklare demokrati. Demokratisering er et valg, som må gjøres av eliter eller masser – eller av begge. Tarrow viser til at elitenes handlinger ført og fremst var avgjørende etter Francos død. Masseaksjoner og de sosiale bevegelsene hadde sin viktigste rolle i tiden før, mener han, blant annet for å berede grunnen for opposisjonen. Den illegale arbeiderbevegelsen var genuint interessert i å innføre demokrati. I tillegg viste den stor kapasitet til massemobilisering.¹⁶

Philippe Schmitter kommer til en annen konklusjon – nemlig at massenes kollektive handling hadde liten innflytelse på den demokratiske overgangen.¹⁷ Det viktigste bidraget han peker på er at opposisjonspartiene dro både ressurser og personer fra de sosiale bevegelsene og organisasjonene. I overgangsfasen mener han de politiske partiene vant dragkampen med interesseorganisasjonene om hvem som skulle representere de ulike interessene. Spesielt ble arbeiderklassens krav ivaretatt gjennom de sosialistiske partiene.

Streiker og antall aktive deltakere mer enn doblet seg mellom 1972 til 1974. Sommeren 1975 ble *Plataforma de Convergencia Democrática* etablert. Denne plattformen for demokrati omfattet sosialister, sosialdemokrater, kristendemokrater, baskiske nasjonalister og flere. Men sammenliknet med situasjonen i Portugal var mobiliseringen i Spania svært rolig

¹⁴ Buck, 1998:1607

¹⁵ Tarrow, 1995:205

¹⁶ Tarrow, 1995

¹⁷ Schmitter, 1986

og ordnet.¹⁸ Buck ser manglende sivil mobilisering som et trekk ved den spanske overgangen. Det var heller ikke mange fascistere og neo-fascister som kjempet for det eksisterende regimet, noe som kan bunne i at regimet selv hadde lagt liten vekt på mobilisering.¹⁹

Tusell mener reformistene ikke kunne ha fullført sitt oppdrag uten det folkelige presset, selv om demonstrasjonene i hovedsak var fredelige. Han viser til at det i tiåret etter Francos død var 36 demonstrasjoner i Madrid med mer enn hundre tusen deltakere.²⁰ Også Pérez-Días, mener det sivile samfunnet var en viktig pådriver i spanske overgangen. Ikke så mye gjennom en spektakulær gatemobilisering, men gjennom “skolering” av politiske aktører. Bevegelsene, deriblant nabolagsbevegelsen, var en arena for trening i pragmatisk politikk.

Linz mfl. peker på det samme; den eneste egentlig oppgaven de politiske elitene måtte få på plass for å gjennomføre en demokratisk overgang, var demokratiske institusjoner. Endringer under det siste tiåret av Franco-regimet hadde allerede beredt grunnen for et sivilsamfunn med relativt autonome organisasjoner og et organisasjonsliv som var beskyttet i loven. I tillegg var det etablert et relativt fritt økonomisk marked, som fremmet den pluralismen som et demokratisk system er avhengig av. De største problemene staten møtte i denne overgangsfasen dreide seg om den sentrale statsmakten i møte med de regionale interessene og identitetene.²¹

1.5 Nabolagsbevegelsens rolle i den spanske demokratiseringsprosessen

El movimiento vecinal vokste fram fra slutten av 60-tallet, som et svar på utfordringer knyttet til industrialisering og urbanisering. Bevegelsens framvekst var likevel avhengig av politiske åpninger, blant annet som følge av *Ley de asociaciones*, organisasjonsloven, fra 1964. Muligheten for å organisere seg legalt, samt færre repressive sanksjoner fra staten var viktige årsaker til etableringene av nabolagsforeninger rundt om i hele Spania.

Nabolagsbevegelsen selv mener den var en viktig kilde til å fremme demokratisk kompetanse i blant innbyggerne i arbeiderbydeler over hele Spania. Når den kaller seg selv en skole i demokrati, bygger det på bevegelsens organisering med et indre demokrati, bevisstgjøringen hos ”naboene” om at forandring var mulig og mobiliseringen som skjedde i ulike boligområder. Nabolagsbevegelsen vokste fram både som et resultat av, og et

¹⁸ Buck, 1998:1619

¹⁹ Buck, 1998:1629

²⁰ Tusell, 2005:279

²¹ Linz mfl., 1995

supplement til, andre opposisjonelle bevegelser som arbeiderbevegelsen, studentbevegelsen og radikale organisasjoner innenfor den katolske kirke. I den grad sosiale bevegelser har fått oppmerksomhet i historieskrivningen, er det disse sistnevnte bevegelsene som har fått oppmerksomhet i analyser av Spanias demokratiseringsprosess.

Nabolagsbevegelsen spilte imidlertid også en viktig rolle, ikke minst fordi denne bygde på foreninger som ofte var legalisert og fungerte som arena for deltakelse for andre opposisjonelle grupper. Når det er sagt, viser mitt materiale tydelig at nabolagsforeningene tok sitt mandat som talsmann for innbyggerne i sitt boligområde på alvor, og ikke var et skalkeskjul for annen aktivitet.

For “naboene” som opprettet nabolagsforeningene var det en kjent sak at man står sterkere sammen, og at samhold ikke bare skapes gjennom felles kamp, men gjennom sosialt samvær.²² Det viser kildematerialet fra fire nabolagsforeninger i byen Valladolid i regionen Castilla y León. En gjennomgang av foreningenes ulike aktiviteter, viser både rene protestaktiviteter og sosiale aktiviteter med det uttalte mål å skape sosiale relasjoner i bydelen.

1.6 Forholdet mellom samfunnsdeltakelse og demokrati

Alexis Toqueville var blant de første til å argumentere for at stor organisert deltakelse i samfunnslivet var en styrke for demokratiet som styreform. Den franske samfunnsforskeren gjorde på begynnelsen av 1800-tallet observasjoner av det amerikanske samfunn. Han mente at amerikanerne gjennom deltakelse i organisasjoner ble i stand til å sette sine egne behov til side, til fordel for fellesskapets behov. Dette ville komme både det sivile og politiske samfunn til gode.²³

An essential ingredient of a satisfactory democracy is that a considerable proportion should have experience of active participation in the work of small self-governing groups, whether in connection with local government, trade unions, cooperatives or other forms of activity.²⁴

Til tross for at mange organisasjoner ikke representerer den *motmakten* som sosiale bevegelser ønsker å være, fordrer begge deler et visst engasjement og deltakelse. Almond og

²² Innenfor konteksten til nabolagsbevegelsen kalles innbyggerne i de urbaniserte boligområdene *naboer*.

²³ Almond og Verba, 1989, s. 216

²⁴ James Bryce, *Modern Democracies*, i Almond og Verba, 1989: 121

Verba gjennomførte i 1963 en komparativ studie av fem land, der målet også var å se sammenhenger mellom samfunnsdeltakelse og demokratiske verdier. Sentralt i deres idé om den demokratiske medborger står plikten til deltagelse og utøvelse av kontroll over ledere. Under et autoritært styre kan innbyggeren derimot ikke forvente å kunne påvirke beslutninger angående prioriteringer eller lovgivning. Han kan bare forvente å bli behandlet rettferdig etter de reglene som styresmaktene setter.

En medborger som tror han kan påvirke vil med større sannsynlighet forsøke å bruke denne muligheten, enn en som ikke regner dette som trolig. Også styresmaktene vil være på vakt dersom de har en oppfatning om at medborgeren kan påvirke.²⁵

1.6.1 Deltakelse og sivil bevissthet

Den sivile kulturens betydning for demokratiske verdier og holdninger har fått oppmerksomhet etter at Almond og Verba gjorde sin studie. Jeg bruker teoretiske bidrag fra statsviterne Ronald Inglehart og Christian Welzel, som i flere studier har sett på sammenhengen mellom sivil kultur og demokrati. I tillegg bruker jeg en viktig bidragsyter for forståelse av sosial kapital, den amerikanske sosiologen Robert D. Putnam. Sosial kapital er med enkle ord de ressursene som tilfaller individet eller kollektivet som følge av deltagelse i sosiale nettverk. Putnam mener deltagelse produserer tillit, toleranse, interesse for samarbeid og kollektive goder, blant annet. Putnam deler begrepet i to, og skiller mellom ”bonding” sosial kapital og ”bridging” sosial kapital. Denne distinksjonen opplever jeg som viktig, fordi den tar brodden av noe av motstanden mot å se sosial kapital som demokratisk faktor. Ifølge Putnam genererer den brobyggende formen for sosial kapital toleranse, og produserer en type samfunnslim som er svært viktig i demokratier.²⁶

Hva som var kimen til den økte protesten som gjorde seg gjeldene i det spanske samfunnet fra midten av 60-tallet, er et spørsmål som krever refleksjon. Blant annet Inglehart og Welzel peker på betydningen av økonomisk utvikling for framvekst av maktutfordrende holdninger og en sivil bevissthet om egne rettigheter. Den økonomiske situasjonen i Spania fra 60-tallet og framover var preget av sterk industrialisering og voldsom vekst i turistnæringen. Det foregikk en stor immigrasjon fra landsbygda til byene, og flere sosiale grupper fikk tilgang til utdanning. Samtidig ble det gitt politiske åpninger som gjorde mulig etablering av enkelte former for foreninger. Dette åpnet for etablering av *asociacions de cabeza de familia*, foreninger for familieoverhoder. Disse skulle i utgangspunktet beskjeftige

²⁵ Almond og Verba, 1989:138

²⁶ Putnam, 2000:134

seg med familiære spørsmål, men svært mange nabolagsforeninger har oppstått som *asociacion de cabeza de familia*.

1.7 Veien videre

Min analyse stopper i 1982. Spanias forhandlede demokrati gjør det vanskelig å se at det spanske samfunn forandret seg radikalt de første årene etter overgangen. Grunnen er at elitene fra det gamle regimet fortsatte i sine posisjoner. Nabolagsbevegelsen fortsatte sine krav, protester og maktutfordrende aksjoner mer enn noen gang i årene etter Francos død. Veien lå ikke uten videre åpen for deres protester, men mulighetene til påvirkning var blitt flere. Til dels næret myndighetene og de nylig legaliserte partiene skepsis mot bevegelsen, og mange aktører ønsket kontroll over bevegelsen. Samfunnsdeltakelse ble først og fremst penset inn i partipolitikk. Forklaringen kan man finne ved å se på den historiske konteksten. Den demokratiske overgangen bygget på en skjør allianse mellom høyre og venstresiden i politikken, og målet var først og fremst å få til en samordnet, ikke-voldelig overgang til et stabilt demokrati med oppslutning fra alle deler av eliten. Da partiene var legalisert og etablert i de demokratiske institusjonene, overtok de mange av de sosiale bevegelsenes lederskikkelser, og også kampsaker. På mange måter ble protestene tatt over av venstrepartiene og løftet inn i politikken. På den andre siden ble spillerommet for de sosiale bevegelsene mindre. For nabolagsbevegelsen fikk det noen steder den konsekvensen at aktiviteten ble sterkt redusert. Andre steder, som i Valladolid, fortsatte kollektive protester og sosiale aktiviteter ufortrødent videre, med fokus på stadig nye kampsaker.

2 Metodebruk i oppgaven

Nøkkelbegrepene i denne oppgaven er sivil deltakelse og demokratisering. Den overordnede ambisjonen er å undersøke sammenhengen mellom disse to faktorene. I motsetning til de kvantitative undersøkelser som er gjort blant annet av Inglehart, Welzel og Putnam, velger jeg å studere denne sammenhengen på mikronivå. Det gjør jeg ved å studere fire nabolagsforeninger i den spanske byen Valladolid, som inngår i nabolagsbevegelsen.

Jeg vil understreke oppgavens tverrfaglige karakter. Problemstillingen har et statsvitenskapelig utgangspunkt, med teoretiske tyngdepunkt i arbeider av statsviterne Ronald Inglehart og Christian Welzel samt Robert Putnam og Sidney Tarrow. Datainnsamlingen er derimot forankret i historisk tradisjon, med vekt på skriftlige primærkilder fra tidsrommet 1970 til 1982. De historiske kildene som danner bakgrunn for analysen stammer i hovedsak fra arkivene til fire nabolagsforeninger jeg har besøkt i Valladolid, og består av protokoller, notater, internaviser og bulletiner samt nyhetsartikler fra ulike aviser. I tillegg henter jeg informasjon fra historiske skrifter som er utgitt av foreningene, og intervjuer med sentrale aktører i bevegelsen.

2.1 Samarbeidspartner i Valladolid

I arbeidet med nabolagsbevegelsen har jeg sett det tjenlig å konsentrere meg om fremveksten av nabolagsforeningene i én by, nemlig Valladolid i regionen Castilla y Leon. Når nettopp denne byen har pekt seg ut, er det takket være hjelp og støtte fra en spansk doktorgradstipendiat i historie, Constantino Gonzalo Morell, tilhørende Universitetet i Valladolid. I løpet av de siste fem årene har han jobbet med å finne historisk dokumentasjon på nabolagsorganisasjonenes betydning i den demokratiske overgangen mellom 1970 og 1986.

Våre kilder er i stor grad overlappende. Vi har begge brukt arkivene i de ulike nabolagsforeninger som utgangspunkt. Gonzalo Morell har likevel brukt en rekke kilder jeg ikke har hatt anledning til å oppsøke. Da jeg har fått tilgang til alt hans skriftlige materiale, noe av det publisert, benytter jeg meg av hans kilder der jeg selv mangler data, og henviser da til hans arbeid. Gonzalo Morell har også foretatt 23 intervjuer med sentrale personer, hovedsakelig innenfor bevegelsen. Jeg har fått full tilgang til transkripsjonene og har valgt sju intervjuer som supplement til annen skriftlig informasjon.

2.2 Hovedmål i oppgaven

Mine hovedmål i denne oppgaven er to: 1) Å studere vilkår for fremveksten av nabolagsbevegelsen og 2) vurdere hvorvidt deltakelse i denne bevegelsen bidro til å skape demokratiske holdninger og demokratiske krav.

Det første hovedmålet belyses gjennom historiske analyser gjort av en rekke forskere og forfattere, der jeg holder relevant informasjon opp mot Sidney Tarrow's teori om sosiale bevegelser. Et hovedbidrag til den historiske framstillingen er "*Dictadura franquista y Democracia*" av den spanske historikeren Javier Tusell.²⁷ En gjennomgang av bevegelsens fremvekst, med hovedfokus på politiske åpninger slik Tarrow beskriver dem, gir oss et bilde av det spanske samfunnet i den aktuelle tidsperioden og bevegelsens plass i det spanske samfunnet.

Hovedanalysen dreier seg likevel om forholdet mellom deltakelse, kollektiv handling og demokratiske krav. For å belyse dette bruker jeg dataene fra nabolagsforeningene i Valladolid. Jeg mener dette mikroperspektivet vil gi verdifull informasjon om sammenhengen mellom sivil deltakelse og demokratiske krav, selv om mine funn ikke kan direkte overføres til andre bydeler og andre deler av Spania. Jeg har hatt lite tilgang på informasjon om de enkelte medlemmer og deres verdier, holdninger, mål og ideologier. Jeg legger til grunn at de som assosierte seg med bevegelsen også identifiserte seg med de mål som bevegelsen jobbet for.

For å forstå hvordan bevegelsen mobiliserte og bevisstgjorde innbyggerne i de aktuelle bydelene, ser jeg på sosial kapital som en forklaringsfaktor. For å operasjonalisere begrepet sosial kapital må vi ha klart for oss hvordan vi skal forstå det. Det i seg selv er ingen liten oppgave, fordi ulike teoretikere har ulike definisjoner. Jeg vil referere til teorikapittelet for en drøfting av ulike definisjoner av sosial kapital, og tar utgangspunkt i definisjonene til Robert Putnam og James Coleman.

De fleste studier legger medlemskap i foreninger og organisasjoner til grunn som indikator for viktige samfunnsbånd.²⁸ Putnam antar at den brobyggende formen for sosial kapital fører til framvekst av "demokratifremmende" samfunns holdninger. Også Welzel og Inglehart peker på sterke sammenhenger mellom sosial kapital, visse liberale og humanistiske orienteringer og demokratiske krav.

²⁷ Tusell, 2005

²⁸ Welzel mfl., 2005

2.3 Nabolagsbevegelsen – et mikroperspektiv

I det følgende vil jeg vekselvis bruke begrepene *foreningene* og *bevegelsen*. Grunnen til det er at nabolagsbevegelsen besto av hundrevis av frittstående foreninger som var forankret i sitt lokalmiljø. Nabolagsforeningene, *asociaciones de vecinos*, var foreninger med klare krav. De pekte på mangler i bydelens materielle standard og sørget for å gjøre dette kjent for kommuneledelsen.

Det er visse forhold jeg mener det er viktig å belyse for å si noe om sammenhengen mellom deltakelse og eventuelle demokratiske krav. Det første forholdet jeg undersøker er foreningenes utgangspunkt, både ideologi og krav. Hvilke type krav hadde foreningene fra begynnelsen av? Var politiske og demokratiske krav en del av bevegelsens innhold allerede fra starten, eller vokste dette fram over tid. Hvis det vokste fram over tid, hva var grunnen til dette? Følger vi argumentasjonen til Putnam, Inglehart og Welzel er deltakelse i seg selv bevisstgjørende og fører til fremvekst av holdninger som er demokratistøttende. Dette vil i så fall sammenfalle med de Tocquevilles observasjoner i Amerika tidlig på 1800-tallet.²⁹ Interessant ville det også være å rekonstruere et bilde av det typiske medlemmet som valgte å engasjere seg fra begynnelsen av. Det kan gi en pekepinn på i hvilken grad medlemmer og andre assosierte hadde en demokratisk bevissthet fra begynnelsen. Men som tidligere nevnt har jeg lite informasjon på individnivå. En slik skisse må derfor basere seg på generell informasjon som kommer frem gjennom foreningenes protokoller, beretninger og avisartikler fra perioden.

I tillegg er det interessant å se på hva slags type aktiviteter som ble gjennomført i regi av bevegelsen, og hvilke tema som ble tatt opp til debatt. Selv om dette materialet allerede er gjennomgått og beskrevet av Gonzalo Morell, vil en ny analyse gi nye svar i forhold til min problemstilling.

Bevegelsens samfunnsverdier vil i liten grad komme til uttrykk gjennom foreningenes første vedtekter, da disse måtte godkjennes av lokale myndigheter. En gjennomgang av referater kan gi et innblikk i hvilke holdninger og verdier som ble forfektet av bevegelsen i interne møter, selv om protokollene før 1977 var gjenstand for myndighetenes kontroll. Primærkildene forteller også om hvilke aksjoner og kamper som ble utkjempet. Langt på vei kan vi kartlegge bevegelsens kollektive handlinger. Utfordringen er å knytte deltakelse og kollektiv handling til framveksten av demokratiske holdninger og krav. Å kartlegge demokratiske holdninger ser jeg som vanskelig da jeg har svært liten tilgang til informasjon

²⁹ Almond og Verba, 1989

på individnivå. Medlemslister har jeg ikke fått tilgang til i noen av foreningene. Dette har heller ikke Gonzalo Morell funnet i sin gjennomgang av arkivene, og sannsynligheten er stor for at de enten ikke har eksistert eller er tapt. Jeg vil derfor se oppslutning om foreningenes demokratiske krav som en indikator på demokratiske holdninger.

2.4 Kildene

I det problemstillingen er delt, vil også bruken av kilder dele seg. I den strukturelle analysen av fremveksten av nabolagsforeningen, bruker jeg tidligere publiserte forskingsarbeider og historiske analyser. Dette holdes opp mot Sidney Tarrow's teori for sosiale bevegelser og generell moderniseringsteori, slik den blant annet kommer til uttrykk i Samuel Huntingtons "The third wave".³⁰

I mikroanalysen fra Valladolid bruker jeg i all hovedsak primærkilder, hvorav størsteparten befinner seg i arkivene til nabolagsforeningene i Rondilla, Belén, Pilarica og Delicias. I tillegg har jeg benyttet meg av mikrofilm på det offentlige biblioteket i Valladolid for å lese gamle avisartikler, historiske skrifter i biblioteket på *Instituto Universitario de historia simancas*, på universitetet i Valladolid.

Arkivene i nabolagsforeningene er svært ulikt organisert. Foreningen i Rondilla kunne tilby et godt, ordnet arkiv, der alle dokumenter var å finne på en fast plass dog uten boksnummer og klare mappetitler. Arkivet i Delicias var noe mer preget av kaos, der studenten måtte lete seg igjennom bokser og arkivskap med ulikt innhold. Det historiske arkivet i Pilarica var tapt i brann. Informasjonen fra denne bydelen baserer seg derfor i all hovedsak på en egenprodusert historisk bok med oversikt over bydelenes og foreningens utvikling. I tillegg finnes noe informasjon om Pilarica i de andre foreningenes arkiver, for eksempel i internaviser som var utgitt av flere foreninger. I Belén er arkivet tilsynelatende godt organisert. Tidsnød tillot meg ikke å fordype meg i dette arkivet, slik at jeg var avhengig av at foreningen lette frem dokumenter jeg etterspurte. Også denne foreningen hadde utarbeidet en bok med bydelenes og foreningens historie, i samarbeid med byadministrasjonen.

³⁰ Huntington, 1991

2.5 Kildekritikk

Når nabolagsbevegelsen har skrevet sin egen historie, har den lagt vekt på sin rolle som en skole i demokrati, en bevegelse som utstyrte sine medlemmer med nødvendig kunnskap om demokratiske prinsipper.³¹ Det er vanskelig å være uenig i dette, når man ser på den formelle organiseringen av foreningene med valg mellom ulike kandidater, og ulik form for skolering gjennom debatter og foredrag. Det er opplagt vanskelig å fremsette dristige, etterprøvbare hypoteser, i Karl Poppers ånd og jeg ser det heller ikke formålstjenlig.³² Jeg velger en hermeneutisk og eksplorerende tilnærming, der jeg peker på ulike forklaringsfaktorer, både i forhold til fremvekst av bevegelsen og i forhold til fremveksten av demokratiske krav.

De historiske kildene kan leses på ulike måter. De er preget av kontekst og tidsånd, verdier og holdninger og kan dermed leses som levning.³³ På samme tid har jeg få eller ingen kilder som kan anses som helt objektive. Jeg må derfor bruke de kildene som finnes for å få innblikk i hva som faktisk skjedde. Jeg må altså bruke kildene både som levning og beretning. Jeg fester lit til den faktiske informasjonen som kommer frem både i protokoller, bulletiner og internaviser. Like fullt er fremstillingen preget av bevegelsens virkelighetsforståelse og de enkelte skribenters ideologi. Avisartikler er uavhengige kilder i forhold til bevegelsen. Jeg opplever derfor at avisartikler bidrar til å kvalitetssikre og balansere de opplysninger som kommer frem gjennom foreningenes egne notater.

Spesielt de egenproduserte historiefremstillingene fra nabolagsbevegelsen i Rondilla, opplever jeg som sterkt preget av en konfliktorientert, klassepreget tenkning. Også de historiske skriftene fra de andre foreningene må vi gå ut fra kan være tendensiøse, ved at foreningene kan ha forstørret sin rolle som pådriver for utvikling i bydelen, eller på annen måte latt egne interesser påvirke fremstillingen. Den historiske beretningen fra Belén er utgitt i samarbeid med de lokale myndigheter. Det er derfor grunn til å tro at sistnevnte går god for innholdet. Det må tilføyes at den historiske beretningen fra Delicias fra 1981, *Diez años de la historia de una cenicienta*, også var utgitt med myndighetenes hjelp. Men de lokale styresmakter valgte å brenne mesteparten av opplaget, angivelig fordi de mente de ble fremstilt i et dårlig lys. Det er derfor få gjenværende eksemplarer av denne.

Tendens i kildene er ikke verdiløst. Også foreningenes ideologi og verdenssyn er av interesse når man skal gi et bilde av bevegelsen. I de situasjonene jeg er i tvil om jeg kan stole

³¹ Morell, 2011

³² Popper, 1981

³³ Thurén, 2007

på innholdet, forsøker jeg å balansere ulike kilder opp mot hverandre. Jeg har ingen grunn til å tro at det skal finnes bevisst løgn verken i skriftlige kilder eller i intervjuene.

Når det gjelder intervjuene er det likevel andre forhold å være oppmerksomme på. Det ene er tidsaspektet.³⁴ Intervjuene er foretatt mellom 2008 og 2010, 30 til 40 år etter at hendelsene fant sted. I enkelte tilfeller har jeg ansett de faktaopplysninger som har kommet frem gjennom intervjuer å være såpass usikre at jeg har latt være å bruke dem. Som beretning om foreningens vurderinger, virkelighetsoppfatning, mål og verdisyn mener jeg imidlertid intervjuene gir god informasjon. Det er likevel en fare for at minnet kan ha blitt noe fordreid i møte med dagens idealer, for eksempel i forhold til likestilling.

³⁴ Thurén, 2007

3 Teori om sosiale bevegelser, sivil kultur og demokratisering

3.1 Innledning

Demokratisering har skylt over verdens stater i tre bølger, sier Samuel Huntington i “The third wave” (1991) Den tredje demokratiseringsbølge startet med den militære maktovertakelsen i Portugal i 1974, og ikke lenge etter ble det greske militærstyre veltet. I denne bølgen vokste også Spanias demokratisering fram, etter Francos død i 1975.

Men opprør, folkeaksjoner og demokratibevegelser ender ikke alltid med et stabilt demokratisk styre. Jeg vil i dette kapittelet ta for meg ulike teoretiske bidrag som skisserer ulike faktorer som øker sannsynligheten for at demokrati oppstår. Tarrow viser til de politiske endringene i Øst-Europa fra 1989 og påpeker at de fungerende demokratiene er i mindretall blant de ”nye” statene. Kapittelet skal være et teoretisk utgangspunkt for videre analyse av betydningen av *El movimiento vecinal*, nabolagsbevegelsen, i den spanske demokratiseringsprosessen. Innledningsvis vil jeg redegjøre for sentrale deler av Sidney Tarrow's teori om sosiale bevegelser, spesielt det han kaller politiske muligheter. Deretter vil jeg redegjøre for ulike tilnærminger til sammenhengen mellom sivil kultur og demokrati. I forlengelsen av dette vil jeg referere de sentrale bidragene innenfor teori om sosial kapital.

3.2 Sosiale bevegelser

Det er viktig å klargjøre at sosiale bevegelser ikke er synonymt med demokratiserende bevegelser. Sosiale bevegelser kommer i alle utgaver, fra sterkt fundamentalistiske, sekteriske og lukkede til åpne, liberale og frihetssøkende. Selv om samme incitament og politiske åpninger kan ligge til grunn, er samfunnseffekten av de ulike bevegelsene svært ulik. Mitt anliggende er å forsøke å vise hvilke faktorer som gjorde nabolagsbevegelsen til en demokratisk kraft. Her vil jeg først gi en framstilling av Sidney Tarrow's teori om sosiale bevegelser.

3.2.1 Hva kjennetegner en sosial bevegelse?

Sidney Tarrow understreker at sosiale bevegelser er noe annet enn konvensjonelle organisasjoner som driver med konvensjonell politikk. Mens organisasjoner jobber hver for seg, er bevegelser kjennetegnet av et bredere, uformelt nettverk, en kulturell enhet med blant

annet felles symboler og aksjonsformer. En sosial bevegelse samhandler med sin(e) meningsmotstander(e) over tid. Sosial bevegelser kan være avgjørende for å påvirke makthaverne som ikke vil lytte til protest så lenge den kommer fra de enkelte aktører. Det essensielle er at ulike grupperinger knyttes sammen i større sosiale nettverk. Først når aktørene slår seg sammen til en felles styrke vil protesten ha kraft.

movements (...) are better defined as collective challenges, based on common purposes and social solidarities, in sustained interaction with elites, opponents, and authorities.³⁵

Knut Kjeldstadli utdyper kravene til egenskaper ved sosiale bevegelser: De skal ha mål om forandring, de mobiliserer mot en konkret motstander eller i forhold til en sak. De kjennetegnes av en kollektiv identitet, har massekarakter, har basis i bredere sosiale nettverk, er folkelige, i utgangspunktet åpne, har element av organisering – men består sjelden av én organisasjon. Kjeldstadli peker også på at de har en demokratisk funksjon ved at de bygger på frivillig tilslutning, deltakelse og en demokratisk organisasjonsform. De er kjennetegnet av en indre kommunikasjon og en viss varighet. I tillegg skal være en viss avstand og uavhengighet i forhold til maktapparatet.³⁶ Som Kjeldstadli peker på: Kollektive bevegelser har gitt makt til mennesker som i seg selv ikke besitter personlig makt. Denne motmakten har vært demokratisk, fordi den har fremmet folkestyret.

Hvorfor oppstår sosiale bevegelser på bestemte tidspunkt i historien? Tarrow (1998) referer til Marx og hans tro på at revolusjonen ville komme som en naturlig utvikling i historiens evolusjon og til Antonio Gramsci som mente at ”massene” var avhengig av kompetente eliter for å danne en mobiliseringsenhet. Tarrow er på sin side opptatt av å undersøke under hvilke politiske forhold felles folkelig protest mest sannsynlig oppstår.

Dette teoretiske bidraget fra Tarrow finner jeg fruktbart å bruke i min analyse av nabolagsbevegelsen i Valladolid. Ulikt moderniseringsteoretikere mener Tarrow at protesthandlinger er mer avhengig av de *politiske muligheter og begrensninger* som finnes, enn av sosiale og økonomiske faktorer i samfunnet.³⁷

I tillegg er det en indre dynamikk i bevegelsens utvikling som genererer økt mobilisering. Det er for eksempel lettere å slutte seg til en protest som andre har startet. Oppkomsten av én gruppe, vil også gjøre det lettere for andre grupper å handle. For at protest

³⁵ Tarrow, 1998:4

³⁶ Kjeldstadli, 2010:15

³⁷ Tarrow, 1998:71

skal ta form som en sosial bevegelse, mener Tarrow at den må bygge på et sosialt nettverk med felles identitet eller en felles virkelighetsoppfatning.

3.2.2 Politiske muligheter og begrensninger

Tarrow viser at enkelte trekk ved det politiske systemet eller samfunnet gjør folkelig protest mer sannsynlig. Endringer i det styrende regimet vil kunne invitere til protest, mens sanksjoner eller repressive tiltak fra styrende myndigheter kan sette en brå stopp for protestforsøkene. Politiske muligheter er ressurser *utenfor* gruppen selv. De protesterende kan utnytte mulighetene, men har ikke kontroll over disse. Ifølge Tarrow's analyse er det uvanlig at folk kaster seg ut i gatene i protest dersom det er overhengende fare for at det vil koste dem liv og helse. Derimot kan tegn på svakhet, destabilisering eller politiske lettelser fra regimet være det som skal til for å blåse liv i protesthandlinger. Et dårlig styres svakeste øyeblikk, er når det prøver å reparere seg selv, sier Tocqueville. Reformen fra innsiden åpner for et øyeblikks destabilisering og tap av kontroll. Dette gir muligheter for protest. Når de første protesterende viser at dette er trygt, vil dette vise vei til andre – som også tar sjansen på å uttrykke sin misnøye.³⁸ Tocqueville mener protest oppstår med størst sannsynlighet i systemer som er karakterisert av en blanding av åpne og lukkede faktorer. Det betyr at det ikke er verken i liberale demokratier eller i totalitære, sterkt repressive samfunn vi ser de fleste og dypeste protestene, men i delvis åpne stater, med både demokratiske og autoritære trekk.

Charles Tilly viser at det oppstår et handlingsrom når et regime begynner å styre gjennom representative institusjoner.³⁹ Selv om representasjonen kan være smal, bidrar dette til mobilisering. Nye eller illegale aktører får nye muligheter til å forfekte sin eksistens, eller danne allianser med legale aktører. Ifølge Tilly er utjevning og likhet mellom medborgerne en viktig årsak til sosiale bevegelser enn nivået på den materielle levestandard. Ressurslikhet mellom medborgerne øker sannsynligheten for at mennesker som deler interesse eller misnøye vil slå seg sammen. Dette kan vi gjenkjenne som en drivkraft i nabolagsbevegelsen i Spania, noe som vil bli vist i senere kapittel.

Tarrow (1998) beskriver bestemte forhold som vil framstå som lettelsener eller begrensninger:

- **Skiftende koalisjoner**

Overgang fra en regjeringskoalisjon til en annen er en politisk åpning som

³⁸ Tarrow, 1998:29, 55-57, 74

³⁹ Tilly, 2004

protesterende i demokratiske samfunn benytter seg av. Men i det Tarrow kaller mindre-enn-demokratiske regimer, vil ethvert signal om politisk ustabilitet bli tatt som et signal om svakhet og være en kilde til protest.

- **Splittelser i eliten**

Opposisjonen kan øyne en mulighet i de tilfeller der elitene splittes i konflikt. Ved at makteliten ikke lenger fremstår som enhetlig og sterk, får andre mulighet til å påvirke. Dette kan både folkelig opposisjon og divergerende deler av eliten benytte seg av. Splittelser i eliten kan skyldes både ulikt syn på regimets utvikling og rene maktpolitiske forhold. Uansett skaper situasjonen en ustabilitet som opposisjonen kan utnytte.

- **Mektige allianser**

Splittelser i eliten kan blant annet føre til at den protesterende opposisjonen får nye og mektige krefter med seg i kampen. Historien viser mange eksempler på at deler av eliten slutter seg til de protesterende. Det kan skyldes ideologi, men det kan også skyldes at mektige aktører ser seg bedre tjent med å støtte protestaksjonene. Om de protesterende ikke klarer å få med seg sympatisører fra eliten, finnes det andre mektige allierte. Regimets makt er ikke stor dersom den ikke har hærens lojalitet. Både hær og politistyrker er de utøvende repressive kreftene når uønsket opposisjon slås ned. Men av og til skjer det at deler av disse styrkene ikke ønsker å gjøre denne jobben. Det kan skyldes at den militære ledelsen ikke lenger ser seg tjent med det sittende styret, men det kan også skyldes at vanlige soldater og politifolk har motforestillinger mot å beskytte det sittende regimet med våpen. Protestaksjoner vil ikke uten videre føre til politiske reformer. Ifølge Tarrow er dette mest sannsynlig når protestene gir deler av eliten en mulighet til å fremme sin egen politikk eller posisjon.

- **Undertrykkelser og lettelser**

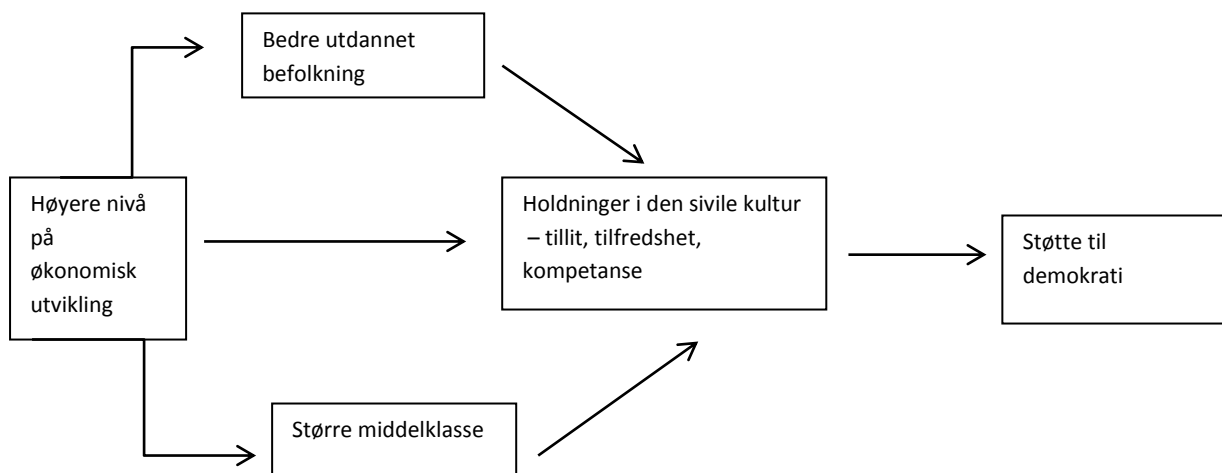
Om protest og kritikk sees som dynamisk og nødvendig samfunnsengasjement i noen stater – i alle fall i liberale demokratier – vil det oppfattes som en trussel av mange regimer. Hvorvidt kritikk tillates vil være gradert – fra full adgang til delvis adgang til fullstendig forbud. Som Tarrow har pekt på, vil utfordrernes krav i noen grad avgjøre hvordan de blir møtt. Moderate krav blir møtt vennligere enn mer radikale krav. Det koster også noe for regimet å gjennomføre full blokkering av opposisjon, i form av

ressurser brukt til kontroll og represalier. Måten protest møtes på, påvirker hvilken form protesten tar. I et samfunn der protest er gjort lett, vil den som regel ikke ta en radikal form. I autoritære stater er det derimot større sannsynlighet for at protesten tar en militær og voldelig form. Tarrow viser til at det tross alt ikke var i demokratiene Storbritannia eller Frankrike den voldelige anarkismen oppstod, men i Russland, Italia og Spania. Systematisk undertrykkelse av protest, vil tvinge selv moderate opposisjonelle til å uttrykke seg radikalt. Om de protesterende vil la seg skremme, avhenger av hvor mye de har å tape på status quo i forhold til eventuelle represalier.

3.3 Økonomiske forklaringsfaktorer for demokratisering

En rekke forskere har pekt på modernisering som nødvendig forutsetning for demokratisering.⁴⁰ I likhet med disse legger Samuel Huntington stor vekt på sammenhengen mellom økonomisk utvikling og demokratisering. Høy BNP per capita gir større sannsynlighet for demokrati enn lav BNP.⁴¹

Han viser sammenhengen slik:

Huntington ønsker å vise at nivået på økonomisk velstand i et samfunn former verdier og holdninger hos innbyggerne. Dette gjelder forhold som mellommenneskelig tillit, tilfredshet og deltakende kompetanse. Disse forholdene har igjen sterk sammenheng med eksistensen av demokratiske institusjoner. Forklaringen skyldes delvis at en befolkning vil oppnå bedre utdannelse i en stat med økonomisk utvikling. Bedre utdannelse vil på sin side påvirke holdninger og verdier. Unntak finnes dog, inntil nå har statene på den Arabiske

⁴⁰ Lipset, 1959, Barro, 1996, Boix, 2003

⁴¹ Huntington, 1991:67-69

halvøy vært eksempler på dette. Huntington forklarer dette med at det er lettere å innføre demokrati i et homogent samfunn der velstand forholdsvis er likt fordelt enn i samfunn med store ulikheter. Han mener en stor middelklasse vil være en nødvendig faktor for et stabilt demokrati. I sin analyse av den tredje demokratiseringsbølgen, reflekterer han over den demokratiske overgangen i Spania. Han mener økonomisk vekst var av stor betydning også her og at en moderne middelklasse gjorde en rask og fredfull overgang mulig. I tillegg viser han til at økonomisk vekst forutsatte åpning mot resten av verden, og at landets ledere og innbyggere ble påvirket av demokratiske ideer og tanker fra andre deler av verden. Først og fremst legger Huntington vekt på elitene som den viktigste grunnen til demokratisering i den spanske demokratiske overgangen. Elitene var de eneste som kunne innføre demokratiet, mener han.⁴²

3.3.1 Modernitet og kulturell forandring

De siste ti-årene har spørsmålet om lands sivile og politiske kultur fått større oppmerksomhet. Spørsmålet er om normer, holdninger og atferd i et sivilsamfunn kan få politiske konsekvenser.

Problemstillingen har vært reist tidligere, men kanskje det første bidraget som fikk stor oppmerksomhet var Gabriel A. Almond og Sidney Verbas fem-nasjons undersøkelse om politisk kultur i 1963.⁴³ Politiske partier og valglover er noe også totalitære stater liker å smykke seg med. Et deltakende demokrati krever derimot også en sammenfallende politisk kultur; kunnskap, holdninger og normer, både hos elitene som skal utøve makten og hos vanlige medborgere. Sivilsamfunnet var ifølge denne analysen nøkkelen til å forstå framvekst av stabile demokratier.

Den sivile kulturen kan ikke uten videre læres bort, da den i stor grad beror på sosialisering og overføres fra generasjon til generasjon. Diffuse holdninger og verdier skaper en felles følelse av identitet som bygger på sosial tillit. Langvarig politisk stabilitet knyttes sammen med lojalitetsbånd til det politiske systemet. Men mens Vesten brukte århundrer på å utvikle sine demokratiske sivilsamfunn, skal nye demokratier oppnå det samme på få år. Almond og Verba peker på at utdanning kan redusere tiden det tar å etablere en sivil kultur, ved at viktige demokratiske egenskaper læres. Enhver modernisering vil medføre satsing på

⁴² Huntington, 1991:36

⁴³ Sabetti, 2009

utdanning, som kan skape noen av byggesteinene i sivilkulturen. De stiller likevel spørsmål ved om sosial tillit kan læres.⁴⁴

Datamaterialet til Almond og Verba viste at tillit til mennesket hadde en tendens til å øke i takt med utdanningsnivå, og blant de økonomisk privilegerte i populasjonen. Faktisk deltakelse var likevel først og fremst knyttet til troen på egen politiske kompetanse. Politiske holdninger og adferd, som interesse for og kunnskap om politikk, deltakelse i politiske diskusjoner og stemmegivning, viste seg å være knyttet til utdanningsnivå og sosioøkonomiske status. Dersom mange anser seg som kompetente deltakere, viser det at det sivile samfunnet har en reserve av påvirkningskraft.⁴⁵

Selv om sosialiseringen i familien er viktig for følelsen av politisk kompetanse, gir ikke medlemskap i en familie direkte adgang til politikken. Frivillige organisasjoner spiller derimot en viktig rolle for at politisk kompetanse skal omsettes i faktisk påvirkning. Organisasjoner representerer derfor etter Almond og Verbas syn et bånd mellom individet og staten og er en nødvendig del av den demokratiske infrastrukturen, mener forfatterne.⁴⁶ Deltakelse i frivillige organisasjoner kan gjøre individet mindre avhengig og kontrollert av det politiske systemet og gir demokratisk trening som kan overføres til det politiske systemet.

3.3.2 Selvhevdende verdier og demokrati

For å forklare hva som driver fram virkelige demokratier, må man se på de såkalte *selvhevdende* verdiene i en befolkning, sier Inglehart og Welzel.⁴⁷ De tar dermed debatten om sivilsamfunnets verdier et skritt videre. Frihetslengsel, toleranse og vilje til protest er holdninger som langt på vei går hand i hånd med krav om medbestemmelse. Den store studien *Modernization, Cultural Change and Democracy* (2005) viser til data fra 81 land. Boka representerer en revidert moderniseringsteori som argumenterer for at sivile og politiske verdier endres gjennom økt utdanning og bedre sosioøkonomiske forhold. Disse nye verdiene fører til et økende press på de respektive regimer om å bli lydhøre for befolkningens krav. Mens industrialiseringen brakte med seg krav om økt materiell levestandard, har kunnskapssamfunnet brakt med seg andre verdier, med vekt på individualitet og frihet. Konkret gjenspeiler disse verdiene synet på individuell frihet, ytringsfrihet og individers like

⁴⁴ Almond og Verba, 1989

⁴⁵ Almond og Verba, 1989:347

⁴⁶ Almond og Verba, 1989:244-245

⁴⁷ Uttrykket *selfexpressive* har jeg oversatt med selvhevdende. Inglehart og Welzel, 2005

muligheter. De er målt gjennom syn på seksuell frihet, likestilling mellom kjønnene og personlig autonomi.⁴⁸

Inglehart og Welzel peker på at man må kontrollere mer enn hva som står på papiret for å finne ut hvor demokratisk et land er. Det er naturlig å tenke at demokrati også må læres. I land uten demokratiske tradisjoner, eller uten et autonomt sivilsamfunn, har det ikke vært arenaer for slik læring.

The extent to which a society has an underlying culture of tolerance, trust, political activism, well-being, and the extent to which its people value freedom of speech and self-expression is an even more powerful predictor of stable democracy than is overt support for democracy.⁴⁹

Hvorvidt innbyggerne i et land fokuserer på materielle verdier eller postmaterielle verdier er ifølge denne analysen en sterk forklaringsfaktor for demokrati. Welzel og Inglehart mener at økonomisk utvikling, og eventuelt andre historiske faktorer, skaper grobunn for en kultur som verdsetter toleranse, tillit, og frihet.

It has been demonstrated repeatedly that active involvement into community life is linked with high levels of attention to public life. This is rather desirable from a civic perspective, showing that participation is at least partly driven by people's intrinsic interest and involves more informed people.⁵⁰

A growing emphasis on self-expression values increases the demand for civil and political liberties, gender equality, and responsive government, thereby helping to establish and sustain democratic institutions.⁵¹

De mener det er avgjørende for utviklingen av demokratiet at folket ikke tillater de politiske elitene å korrumpere.

3.3.3 Medborgerskap

I etableringen av et fungerende sivilsamfunn, der folket kan ta rollen som vaktbikkjer ovenfor myndighetene, må visse medborgerrettigheter være på plass. Charles Tilly definerer medborgerskap som et bånd med gjensidige plikter mellom kategorisk definerte personer og staten.⁵² Her forstås kategorier som en motsetning til særgrupper (for eksempel, alle menn over 18 år). Historisk henger økte rettigheter til deltakelse sammen med innbyggernes

⁴⁸ Welzel, 2009:1-8

⁴⁹ Inglehart, 2003:54

⁵⁰ Inglehart og Welzel, 2005:130

⁵¹ Welzel og Inglehart, 2008:130

⁵² Tilly, 1996

styrkede status som medborgere. Ifølge dette prinsippet, som hadde sin fødsel i den franske revolusjonen, skal alle mennesker som fyller gitte kriterier kunne delta i styret av staten. Gjennom 1800-tallet ble medborgernes rettigheter i mange vestlige land utvidet til å omfatte organisasjonsfrihet, forsamlingsrett, streikerett, frihet til å stille til valg og føre valgkamp. Dette skjedde parallelt med at medborgernes plikter økte i omfang, først og fremst gjennom skoleplikt, militærplikt og skatteplikt.⁵³ De opprinnelig tilkjempede medborgerrettighetene var de politiske og sivile; blant annet politisk-, tale-, organisasjons- og, religionsfrihet. T.H. Marshall argumenterte for at de sosiale rettigheter måtte inkluderes. Bare med en viss levestandard kan medborgerne faktisk utøve sine rettigheter, mente han.⁵⁴

Tilly knytter et sterkt medborgerskap uløselig til demokrati. Men demokrati er ikke en forutsetning for en viss grad av medborgerskap. Han viser til en rekke autoritære regimer, som Hitlers, Francos, Salazars og Mussolinis som eksempler på autoritære regimer som har vektlagt bånd mellom befolkning og stat. Sidney Tarrow knytter framveksten av sosiale bevegelser til framveksten av medborgerskap. Gjennom et samspill mellom bevegelser og nasjonalstatene har rettigheter som organisasjonsretten, vokst fram.⁵⁵

3.4 Deltakelse og sosial kapital

Deltakelse i konvensjonelle og ukonvensjonelle politiske aktiviteter, samt den generelle oppslutningen om frivillige organisasjoner er et tema som har fått et spesielt fokus i forbindelse med teori om demokratisk medborgerskap.

Alexis De Tocqueville besøkte USA på begynnelsen av 1800-tallet og ble både begeistret og forundret av den store folkelige samfunnsdeltakelsen han møtte der. Han la både vekt på lokaldemokratiet med lokale politiske institusjoner og på de frivillige organisasjonene, og mente dette var nøkkelen til demokratiet i USA.⁵⁶

No sooner do you set foot upon American ground than you are stunned by a kind of tumult; a confused clamor is heard on every side, and a thousand simultaneous voices demand the satisfaction of their social wants. Everything is in motion around you; here the people of one quarter of a town are met to decide upon the building of a church; there the election of a representative is going on; a little farther, the delegates of a district are hastening to the town in order to consult upon some local improvements; in

⁵³ Tilly, 1996:227

⁵⁴ Janowitz, 1980

⁵⁵ Tarrow, 1998:67

⁵⁶ Barber, 1984

another place, the laborers of a village quit their plows to deliberate upon the project of a road or a public school.⁵⁷

Ideen om at kollektiv handling, i tillegg til de rent åpenbare fordelene, også fører til en økt bevissthet om fellesskapet, større toleranse, større tillit - er altså ikke ny. Dette ”noe” som oppstår i relasjoner og nettverk har fått betegnelsen *sosial kapital*. Dette som en ekvivalent til fysisk kapital, human kapital og kulturell kapital. Hvem dette er en ressurs for, er det ulike tilnærminger til. Jeg vil kort skissere tre sentrale definisjoner, som vektlegger ulike aspekt ved denne kapitalen:

- Bourdieu (1986): ”summen av de aktuelle eller potensielle ressurser, som knytter seg til eierskapet av et varig nettverk.”⁵⁸
- Coleman (1994): “Sosial kapital er definert gjennom sin funksjon. Det er ikke ett vesen, men et utvalg av ulike vesen som har to karakteristikk felles: De består alle av noen aspekter av sosial struktur og de gjør visse handlinger enklere for individer innenfor denne strukturen.”⁵⁹
- Putnam (1993): ”Nettverk, normer og tillit, som letter koordinering og samarbeid til felles gagn”.⁶⁰

3.4.1 Sosial tillit

Som det åpenbarer seg, betraktes sosial kapital ulikt. Bourdieu har et individperspektiv. Fokus er på hvilken profitt hver enkelt kan hente ut av en nettverksforbindelse. James Coleman betrakter sosial kapital som faktorer i sosiale strukturer som gjør visse handlinger enklere. Dette har han blant annet analysert som en faktor som bringer gjensidighet og tillit inn i økonomiske forbindelser.⁶¹ Innenfor en gruppe der det eksisterer både stor tillitsverdighet og tillit kan man oppnå langt mer enn i en gruppe uten disse egenskapene, mener han.⁶² Det dreier seg for eksempel om den tilliten som er nødvendig for at to parter skal inngå kontrakt med hverandre. Uten tillit til at begge parter i ettertid etterlever kontrakten, vil økonomisk samhandling være vanskelig. Sosial tillit gjør at man har en forventning om at andre oppfører seg pålitelig og ærlig. Den tilliten dette skaper fungerer som et smøremiddel i

⁵⁷ Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, sitert i Almond og Verba, 1989:216

⁵⁸ Svendsen og Svendsen, 2006

⁵⁹ Coleman, 1994

⁶⁰ Putnam, 1993

⁶¹ Coleman, 1994

⁶² Sabetti, 2009:353

gruppen slik at den arbeider mer effektivt.⁶³ Coleman mener sosial kapital er produktiv, og gjør det mulig å oppnå mål som ellers ikke ville vært nådd. Sosial kapital kan ses som det sosiale limet som gjør at man har visse forventninger til hverandre i en gruppe, basert på felles normer og tillit.

Sterke normer i et samfunn, for eksempel mot kriminalitet, kan gjøre folk friere ved at de slipper å ta mange forholdsregler. Men Coleman ser ikke sosial kapital som noe individet kan eie. Den kan ikke veksles inn og finnes uløselig knyttet til den sosiale strukturen. Bevisste investeringer i sosial kapital er sjelden, sosial kapital er som regel biprodukt av annen aktivitet.⁶⁴

3.4.2 Sosial kapital og samfunnsutvikling

Robert Putnam forlater helt tanken om sosial kapital som en rent individuell ressurs og velger å betrakte dette som et kollektivt gode. I likhet med Coleman er han opptatt av det tillitsskapende i sosiale relasjoner. Sine undersøkelser av sosial kapital har han i hovedsak gjort på et kvantitativt og statistisk grunnlag.⁶⁵

Han ser på den akkumulerte beholdningen av sosial kapital i et samfunn. Det mener han å måle ved å se på organisasjonsgraden – altså en kvantitativ måling av medlemskap i organisasjoner, i et samfunn. Dersom en stor andel av befolkningen deltar i ulike former for organisert virksomhet, mener han dette gir en stor grad av felles normer og tillit i befolkningen.⁶⁶ Welzel, Inglehart og Deutsch (2005) mener å finne belegg for at deltakelse i eliteutfordrende handlinger – kollektive protestaksjoner – er sterkere knyttet til samfunnsengasjement, enn medlemskap i organisasjoner. De sier det så sterkt som at frekvensen i eliteutfordrende aktivitet er et direkte mål på sosial kapitalens produktivitet. Verken organisasjonsmedlemskap eller eliteutfordrende handlinger i seg selv måler samfunnsnettverk, men de er gode indikatorer.⁶⁷

Robert Putnam er en av de teoretikerne som har fått størst oppmerksomhet for å bruke sosial kapital som forklaring på politisk kultur. I *Making democracy work* (1993) forklarer han forskjeller i effektiviteten i de regionale styrene mellom Nord- og Sør-Italia med dyptgående sosiale strukturer, som i sør fremmet segregering mellom ulike grupper og familier, mens nord var preget av utstrakt samarbeid, på tvers av grupper og familier. Han

⁶³ Svendsen og Svendsen, 2006:37-38

⁶⁴ Coleman, 1994

⁶⁵ Svendsen og Svendsen, 2006

⁶⁶ Putnam, 1993, 2000

⁶⁷ Welzel og Inglehart, 2005:124

argumenterer for at disse strukturene har vært underliggende faktorer i samfunnslivet fra middelalderen og til moderne tid.

Putnam beskriver både positive trekk ved samfunnet og ved individet, som følge av deltakelse. De samfunnsmessige fordelene er at felles problemer løses mer effektivt i fellesskap enn individuelt. Han peker likevel på problemet med gratispassasjerer; hvis alle andre bidrar gjør det ingenting om jeg lar være. Dette kan formuleres som en fangens dilemma-spill. Hvert individ vil komme best ut ved å ikke samarbeide, dersom alle de andre samarbeider. Men resultatet vil være at ingen samarbeider og alle kommer dårligere ut enn om de hadde samarbeidet. Putnam mener dette problemet løses ved å innføre institusjonelle mekanismer, med makt til å påse at individene utøver den kollektivt ønskelige adferden. I sosiale fellesskap vil disse mekanismene ofte være sosiale normer og de nettverkene som håndhever disse. Han hevder derfor i likhet med blant andre Coleman at i et samfunn der personer er tillitsfulle og tillitsverdige, vil økonomiske og sosiale transaksjoner være mindre kostbare, noe som igjen fremmer utvikling.⁶⁸

3.4.2.1 To former for sosial kapital

Det er åpenbart at ikke alle sosiale fellesskap er samfunnsmessige oppbyggelige. Det er nok å peke på organisasjoner som Hell's Angels og Ku Klux Klan for å motbevise en slik antakelse. Putnam skiller mellom to ulike typer sosial kapital, *bonding social capital* og *bridging social capital* – bindende og brobyggende sosial kapital. Nettopp gjennom denne distinksjonen kan man identifisere hvilke elementer ved sosial kapital som er demokratistyrkende og toleranseskapende.

- **Bonding sosial kapital** beskrives som den type sosial relasjon som preges av tette og sterke bånd i homogene grupper. Gruppen har tykk tillit innad, og en smal identitet. Denne formen for sosial kapital er svært verdifull for enkeltmennesket, fordi den sørger for et privat nettverk man kan lene seg på og regne med vil komme til unnsetning dersom man skulle trenge det. Men det er også blant slike nettverk man finner de sekteriske og ekskluderende gruppene, som er potensielt intolerante mot individer utenfor gruppen. Dermed er det ikke denne formen for sosial kapital vi kan regne som demokratistyrkende.
- **Bridging sosial kapital** på den annen side, preges av svake bånd og løse forhold. Brobyggende sosial kapital oppstår mellom fremmede som av ulike grunner møtes og

⁶⁸ Putnam, 2000:288

må samarbeide. Brede, frivillige organisasjoner er eksempler på slike møteplasser som genererer brobyggende sosial kapital. Denne kapitalen styrkes av at gruppene er heterogene, og er som et løst samfunnsmessig lim. Den bidrar til at medlemmene av gruppen får en bredere identitet og større toleranse.

3.4.3 Deltakelse som opplæring i demokrati

Det går en tradisjon fra de Tocqueville i å betrakte frivillige organisasjoner som en skole i frigjøring, der folk lærer å samarbeide og oppnår sivile ferdigheter.⁶⁹ Putnam framhever frivillige organisasjoner som arenaer hvor sosiale og samfunnsmessige ferdigheter læres. Medlemmene lærer hvordan et møte skal avholdes, å snakke i forsamlinger, skrive brev, organisere prosjekter og debattere samfunnsmessige spørsmål på en sivilisert måte.⁷⁰ Dette poenget løftes også fram av Knut Kjeldstadli. Han mener det er en annen forbindelse mellom demokrati og kollektive bevegelser, enn at de kun fremmer folkestyret. Han peker på det samme som Putnam, nemlig at deltakelse i prosessen i seg selv gir kompetanse i deltakelse. Dette mener han, gjør bevegelsene til en skole som trener opp mennesker til å delta i politikk.⁷¹ Putnam finner også at sosial kapital er nøye forbundet med utviklingen av sosiale bevegelser, ved at sosiale bevegelser bygger på etablerte nettverk.⁷²

3.5 Kritiske problemstillinger

Teoriene om sammenhengene mellom sivil kultur og demokrati har ikke unnluppet kritikk, og har foreløpig blitt tatt lite på alvor i komparativ politikk.⁷³ Som en avslutning av kapittelet vil jeg peke på noen problemstillinger som er reist.

Sosial kapital som vitenskapelig begrep har vært utsatt kritikk. Hovedkritikken retter seg mot den varierende forståelsen av begrepet, som kan føre til lite robuste og upålitelige resultater i forskning.⁷⁴ Er sosial kapital tillit, normer og nettverk, eller bare en av delene?

Bjørnskov og Sønderskov (2010) mener å vise at det er lite indre sammenheng mellom de nevnte komponentene som knyttes til sosial kapital, og at det derfor gir liten mening å behandle dem alle som en enhet under betegnelsen sosial kapital. De frykter spesielt at

⁶⁹ Svendsen og Svendsen, 2006, Almond og Verba, 1989:322, Welzel og Inglehart, 2005:123

⁷⁰ Putnam, 2000:338

⁷¹ Kjeldstadli, 2010

⁷² Putnam, 2000:152-153

⁷³ Sabetti, 2009:345

⁷⁴ Bjørnskov og Sønderskov, 2010

forståelsen av sosial tillit kan ha blitt forstyrret ved å ha blitt sammenblandet med sosial kapital.

Den innholdsmessige glidningen i begrepet sosial kapital, fra Bourdieu og Coleman til Putnam, Inglehart og Welzel, kritiseres av Jackman og Miller (1998). Å betrakte sosial kapital som kultur var langt fra intensjonen hos de første teoretikerne på feltet, mener de⁷⁵. De er kritisk til måten blant annet Putnam og Inglehart behandler data, og mener data brukes selektivt og at det produseres ad hoc-forklaringer, noe som er en alvorlig innvending mot resultatene av denne forskningen.

Å se sivil deltakelse som en faktor som fremmer demokrati, er et syn som har funnet støtte gjennom analyser av store kvantitative undersøkelser, som WVS og EVS⁷⁶. Vi må tørre å spørre om utvalget av variabler er valgt slik at de gir et riktig bilde av virkeligheten.

Til tross for innvendingene, spesielt mot begrepet sosial kapital, mener jeg fokus på en sivil deltakende kultur er et interessant perspektiv for å studere en demokratiseringsprosess.

Jeg opplever imidlertid at de teoriene jeg benytter meg av ikke gir en fullgod forklaring på *hvorfor* mennesker velger å engasjere seg, enten i organisasjoner, bevegelser eller annen kollektiv handling. Modernitetsteoretikere som Huntington og Inglehart og Welzel peker på at sivil bevissthet og frihetstrang skapes gjennom utdanning i postindustrielle samfunn. Putnam peker på at sosiale bevegelser bygger på eksisterende nettverk, noe som kan bety at det må eksistere en form for sosial kapital før kollektiv handling kan oppstå. Putnam viser også til sammenhenger mellom "samfunnsfremmende" verdier og deltakelse. Det kan tilsynelatende virke som vi står ovenfor to alternative forklaringsmodeller: Samfunnsfremmende sivil bevissthet skapes gjennom økonomisk utvikling og utdanning, eller det skapes gjennom deltakelse. Tarrow representerer en tredje innfallsvinkel med sin vektlegging av politiske åpninger som incitament for kollektiv handling. Og til sist; gir en økt sivil bevissthet seg utslag i demokratiske krav? Dette er av de forhold jeg ønsker å kaste lys over med en historisk analyse av mobiliseringen i nabolagsbevegelsen.

⁷⁵ Jackman og Miller, 1998

⁷⁶ World Values Survey og European Values Study

4 Nabolagsbevegelsen og en ny sivil kultur

4.1 Innledning

Mens demokratiseringen i Spania tradisjonelt er forklart med elitenes valg i den viktige perioden etter Francos død, fokuserer jeg på mobilisering på grasrotnivå. Det er ikke bare perioden etter 1975 som fanger min interesse, men prosesser i samfunnet de siste ti årene av Franco-regimet som ledet fram til masseaksjoner med krav om demokrati fra 1975. Spørreundersøkelser foretatt midt på 70-tallet viste en sterk støtte for demokratiet. Som tidligere nevnt gikk 94 prosent av velgerne som stemte ved referendumet i 1976 inn for de politiske reformene. I 1981 mente 81 prosent av spanjolene at demokratiet var den beste styreform for landet.⁷⁷ Etter fire ti-år med diktatur mente altså folket at landet var klart for demokrati. Forklaringene til dette kan være flere. Endringer i regimet er en forklaring. Strukturelle endringer, som resultat av moderniseringspolitikken, er en annen. Fra Tarrows teori om sosiale bevegelser, gjenkjenner vi at politiske åpningene gir de sosiale bevegelsenes økt handlingsrom. Bevegelsene i Spania fikk gjennomslag for en del viktige synspunkt og viste gjennom det at protest og kollektiv handling ga resultater. De sosiale bevegelsene, og i byene – nabolagsbevegelsens spesielt, har fått æren for å skape en ny sivil og politisk kultur i Spania i løpet av 70-tallet.⁷⁸

4.2 Franco-regimet 1936-1950

For å beskrive hvilke forandringer Francos regime gjennomgikk, som kunne lette gjennomføringen av den demokratiske overgangen, ser jeg det nødvendig å gi en kort historikk av regimets tidlige fase.

Under den spanske borgerkrigen var falangistbevegelsen en av Francos viktigste støttespillere. Sammen med den katolske kirken og hæren var falangistene en av tre pilarer det nye regimet bygde på. Under borgerkrigen ble det falangistiske programmet anerkjent som offisielt politikk for det nye Spania og FET de las JONS (Falange Española Tradicionalista) som det nye statlige (og eneste tillatte) parti.⁷⁹ Selv om regimet ikke omtalte seg selv som fascistisk,

⁷⁷ Data hentet fra Linz og Stepan, i Robert Pastor (ed) *Democracy in the Americas: Stopping the Pendulum* (New York: Holmes and Meier, 1989, gjengitt i Linz mfl., 1995:97

⁷⁸ Castells, 1986, Caprarella og Brotons, 2008

⁷⁹ Buck, 1998:1612

sammenliknet Franco selv det med de samtidige regimene i Portugal og Italia.⁸⁰ Falangistpartiet bar mange av de samme kjennetegn både i politikk og uniformering som fascistpartier.

Spania holdt seg imidlertid stort sett utenfor den andre verdenskrig. Mot slutten av krigen samarbeidet Franco med de allierte, blant annet ved å la amerikanske transportfly få bruke spansk territorium og fasiliteter. Midtveis under krigen endret også regimet sin tilknytning til fascismen, ved å endre FET de las Jons fra et parti til en bevegelse, og ved å understreke at regimets formål først og fremst var å sikre spansk religion, kultur og tradisjon. Regimet omtalte seg selv som totalitært de første årene, med den hensikt å samle landet til en nasjonal enhet og sentralisere den politiske makten. Franco knyttet regimets legitimitet til den spanske historie, tradisjon og nasjonale enhet. I motsetning sto *Anti-Spania*, representert med frimureri, liberalisme, regional nasjonalisme og marxisme. Franco var bare ansvarlig ovenfor Gud og historien.⁸¹

Til tross for en selvpålagt nøytralitet i krigen fra 1943, og en viss støtte til de allierte mot slutten av krigen, ble Francos regime utstøtt fra det internasjonale samfunn umiddelbart etter krigens avslutning i 1945. Landet fikk ikke plass i FN, og ble utelatt fra USAs Marshallhjelp i Europa. Den internasjonale boikotten gikk hardt utover den spanske økonomien, og ikke minst den spanske befolkningen. I tillegg til manglende forsyninger fra utlandet, sviktet avlingene i det spanske jordbruket. Spesielt årene fra 1946 til 1949 omtales som "årene med sult", en nød som var spesielt påtakelig i byene.⁸² Mangel på mat, medisiner og muligheter for god hygiene førte til mange dødsfall. I tillegg til sykdom og død relatert til matmangel, fikk også sykdommen tuberkulose et oppsving, med rundt 26.000 døde hvert år i årene 1940 til 1942.⁸³

17. juli 1945 ble den nye *Fuero de los españoles* vedtatt, en erklæring som fastsatte spanjolenes politiske og sivile rettigheter. Tilsynelatende kan rettighetene minne om de rettighetene som var etablert i demokratiene i Vest-Europa, men rettighetene er moderert av sterke restriksjoner. For eksempel slår artikkel 12 fast: Enhver spanjol kan fritt uttrykke sine ideer, såfremt de ikke angriper statens fundamentale prinsipper". Artikkel 33 slår fast at "utøvelsen av rettighetene som er gitt i erklæringen, skal ikke angripe den åndelige, nasjonale eller sosiale enhet i staten".⁸⁴

Den nye staten skulle få et skinn av demokrati, og merkelappen "organisk demokrati" skulle gjenspeile det spanske samfunnets korporative oppbygning. Samfunn og stat var forbundet gjennom en rekke organisasjoner underlagt falangistbevegelsen. Spanjolene skulle kunne delta i samfunnslivet gjennom tre "naturlige" organer: Familien, der man ble født,

⁸⁰ Payne, 1998:1580

⁸¹ Buck, 1998:1613

⁸² Moreno, 2005

⁸³ Tusell, 2005:40

⁸⁴ Jefatura de Estado, 1945, Payne, 1998:1584

kommunen, der man bodde og syndikatet, der man jobbet. Det er likevel ingen tvil om at regimet var et diktatur der befolkningen hadde svært begrensede rettigheter, og politiske og ideologiske motstandere ble sterkt undertrykket.⁸⁵ I 1947 ble også monarkiet gjeninnført, med det forbeholdet at Franco skulle være statsjef inntil han døde eller av andre grunner var ute av stand til å skjøtte vervet. Tronfølgerloven ble lagt fram i en folkeavstemning i 1947, men Franco forbeholdt seg retten til å peke ut etterfølgeren.⁸⁶ Den rettmessige arvingen til den spanske tronen, Don Juan de Borbón, var på mange måter uakseptabel for Franco, fordi han tidlig uttrykte sin misnøye med det nye regimet.⁸⁷

Selv om Francos styre etter hvert fikk institusjoner som skulle gi inntrykk av et regime mer i tråd med vestlige idealer, var det den kalde krigen som gjorde at Spania kom inn i den internasjonale varmen igjen, i løpet av 50-tallet.⁸⁸ Fra 1951 fikk også Spania del i amerikansk økonomisk hjelp og i 1955 ble landet tatt opp i FN.

4.3 Opposisjonen mot regimet

Det sterkt repressive styret det første ti-året av Franco-diktaturet, med politiske drap og forfølgelser, knuste mye av motstandsbevegelsen. Selv om de alliertes seier i andre verdenskrig ga håp, måtte opposisjonen snart se i øynene at de ikke ville få internasjonal hjelp til å bli kvitt Franco.⁸⁹ Fram til 1946 konsentrerte opposisjonen seg om å overleve. Kommunistene og anarkistene ble marginalisert i forhold til resten av opposisjonen. Sistnevnte forsvant nærmest som resultat av spesielt sterk forfølgelse. Opposisjonen ble ledet av eksilregjeringen i Frankrike, men fikk ikke støtte i den vestlige verden. I 1950 ble den erklært illegal i Frankrike. Etter 1952 var geriljaaktiviteten på et minimum, og denne virksomheten utgjorde aldri en virkelig fare for regimet.⁹⁰

Allerede på 40-tallet ble regimet møtt av en bølge spontane streiker, spesielt i den voksende gruvevirksomheten. Protestene blant gruvearbeiderne bunnnet blant annet i store problemer med sikkerheten og stor dødelighet. Arbeiderprotestene var på dette tidspunktet spontane og uten sammenheng seg i mellom. I 1951 viste innbyggerne i Barcelona sin protest i en upolitisk boikott av trikkene, fordi prisen på offentlig transport hadde økt med 40 prosent.

⁸⁵ Payne, 1998, Tusell, 2005:70

⁸⁶ Payne, 1998:1586

⁸⁷ Tusell, 2005

⁸⁸ Payne, 1998:1587, Tusell, 2005:86

⁸⁹ Tusell, 2005:74, 87

⁹⁰ Tusell, 2005

Dette var starten på en streikebølge, spesielt i områdene fra Barcelona til Baskerland, som også involverte de ulovlige arbeiderorganisasjonene og medlemmer av de katolske organisasjonene.⁹¹

4.4 Organisasjonsrett under Franco

Francos begrensninger på organisasjonsfriheten var et langt skritt tilbake i forhold til de liberale friheter som var gjeldende under den andre republikken, der mer enn 1,1 million arbeidere var organisert. *El Movimiento*, falangistbevegelsen, endret radikalt det spanske organisasjonslivet ved å inkorporere det meste av samfunnsdeltakelse. Etter 1936 var alle typer politiserte organisasjoner forbudt, etter prinsippet om "enhet, totalitet og hierarki".⁹²

25. januar 1941 ble det vedtatt å innføre en godkjenningsordning for organisasjoner via *Ministerio de la gobernación*, Styringsministeriet. Noen unntak fantes det likevel, for handels- og næringsorganisasjoner og katolske organisasjoner med et utelukkende religiøst formål. De organisasjoner som opererte i tråd med spesiallovene, kooperativer registrert i Arbeidsdepartementet og alle organisasjonene og syndikatene innenfor FET de las JONS var også unntatt fra kontrollordningen. Mot slutten av 1960 eksisterte 8.329 organisasjoner i overenstemmelse med lovgivningen. Av disse var det flere som jobbet for å fremme familiens situasjon. Familien hadde en spesiell betydning innenfor Francos regime, og ulike familieorganisasjoner organiserte hundretusener. Gjennom falangistbevegelsen ble *Servicio de asociaciones familiares* etablert, og gjennom kirken *Confederación Católica de Padres de Familia*, som i 1961 organiserte nesten 144.000 familieoverhoder. I tråd med Francos familiepolitikk var familieoverhoder først og fremst menn. Det fantes også organisasjoner som organiserte kvinner. Falangistbevegelsens *Sección femenina de FET de las JONS* og den katolske *Mujeres y Jóvenes de acción católica* hadde et betydelig antall medlemmer, til sammen nærmere 500.000.⁹³

Et annet område Franco så på med sympati, var sport. Sport ble anerkjent som en positiv aktivitet for den oppvoksende slekt, og i tråd med regimets idealer. Derfor oppfordret regimet til etablering av sportsklubber, noe som også skjedde i stor grad. Fotball utviklet seg til å bli en folkesport. Men sportsorganisasjonene var nøye kontrollert av regimet og alle fotballklubber måtte ha med minst to falangister.⁹⁴

⁹¹ Tusell, 2005:78

⁹² Linz, 1971:313-314

⁹³ Linz, 1971:310-315

⁹⁴ Tusell, 2005

4.5 Den legale åpningen for nabolagsforeningene

Ley de asociaciones (organisasjonsloven) fra 1964 var døråpneren for en viss form for legal aktivitet i bydelene, og etablering av nabolagsforeninger, om enn under dekke av å være noe annet. Loven åpnet for organisering med en løsere tilknytning til falangistbevegelsen, kirken eller handel- og næring. Såkalt samfunnsnyttige organisasjoner, som skulle fremme for eksempel utdanning, utvikling, helse, kultur eller sport, fikk anledning til å søke godkjenning. Rett nok under strenge krav, både til organisasjonsform og kontroll. Fremdeles var det strengt forbudt å jobbe mot regimets politikk og ideologi.

Man forstår som ulovlig det som motarbeider Bevegelsens (falangistbevegelsen, min. anm.) fundamentale prinsipper og de øvrige grunnleggende lover, det som er rammet av straffeloven, det som måtte angripe moral, offentlig orden og alt annet som kan innebære en fare for den politiske og sosiale enhet i Spania.⁹⁵

Organisasjonenes vedtekter skulle godkjennes av myndighetene, som også forbeholdt seg retten til å kontrollere det som måtte være av dokumenter og møter. Likevel var dette den første mulighet for sivil organisering. Innbyggerne i arbeiderbydeler over hele Spania organiserte seg som legetime foreninger for familieoverhoder, *asociacion de cabezas de familia*.⁹⁶ Dette ga uansett den urbane mobiliseringen en legitimitet som ikke var den politiske opposisjonen til del. Både legale og illegale foreninger måtte være varsomme med sine aksjonsmåter, for å ikke få store problemer med myndigheter eller politiet. Det faktum at en nabolagsbevegelse blomstret opp var likevel et sterkt signal om at tidene var i endring.

4.6 Bevegelsens bakgrunn og begrunnelse

60- tallet var en periode med sterk økonomisk oppgang i det spanske samfunnet. Det var kjærkomment etter harde år etter borgerkrigen og den internasjonale boikotten i kjølvannet av den andre verdenskrig. Francos forsøk på selvberging kunne ikke gi spanjolene det livet de drømte om.

Tusell peker på tre motorer for den økonomiske utviklingen som preget Spania i denne perioden: den begynnende turismen, utenlandske investeringer og utvandringen av arbeidskraft til andre europeiske land. Antallet utenlandske turister økte fra 7 millioner i 1961 til 24 millioner i 1970. Turismen fikk enorm betydning for Spanias betalingsbalanse. Samtidig reiste

⁹⁵ Franco, 1964

Originaltekst: "Se entiendo por fines ilícitos los contrarios a los Principios Fundamentales del Movimiento y demás Leyes fundamentales, los sancionados por las leyes penales, los que atenten contra la moral, el orden público y cualesquiera otros que impliquen un peligro para la unidad política y social de España."

⁹⁶ Morell, 2008

årlig hundretusener spanjoler til andre land i Europa som fremmedarbeidere. Mellom 1960 og 1973 reiste én million ut av landet, med det formål å jobbe utenlands. Fra et økonomisk perspektiv førte dette til inntekter for Spania.⁹⁷ Fra et politisk perspektiv kan man sannsynliggjøre at spanjolene i utlandet ble utsatt for politisk påvirkning i de vesteuropeiske samfunn de levde og arbeidet i.

Men fremfor alt skyldtes den økonomiske oppgangen på 60-tallet sterk industrialisering og urbanisering innenfor Spanias grenser. I 1966 utgjorde landarbeidere fremdeles 35 prosent av arbeidsstyrken.⁹⁸ Mye av den nasjonale identiteten knyttet seg til landlivet og spesielt den kastiljanske bonden.⁹⁹ Men industrialiseringen krevde endringer, noe som ikke var mulig uten at den spanske bonden flyttet til byen. Folkeforflyttingen gikk én vei – fra landsbygda til byene. De nye industriarbeiderne spilte hovedrollen for landets økonomiske utvikling, samtidig som landbruket opplevde en sterk krise.¹⁰⁰ I samme tidsrom vokste det fram en ny middelklasse bestående av funksjonærer og teknisk utdannet personell. BNP økte med 86 prosent fra 1943 til 1967. Mellom 1959 og 1964 økte BNP med åtte prosent i året. Samtidig var arbeidsstyrken som var engasjert i industrien hevet seg til nivået ellers i Vest-Europa, 37,1 prosent i 1966.¹⁰¹ Utviklingen var villet og planlagt gjennom den økonomiske planen *El plan Nacional de Estabilización Económica* fra 1959, og fulgt opp med en utviklingsplan, *Plan de desarrollo*, i 1964-1965.¹⁰²

Byadministrasjonene rundt i landet støttet også denne utviklingen, men uten å ta hensyn til de behovene som oppsto i de nybygde bydelene med en sterkt økende befolkning.¹⁰³

Den urbane bevegelsen oppsto i de store industrisentrene og spredte seg til de fleste byer i Spania fra slutten av 60-årene og gjennom 70-årene. De nye bydelene som var satt opp for å ta i mot den store strømmen av immigranter fra landsbygda til byene led under en generell mangel på nødvendig infrastruktur. Levekårene var med andre ord svært kummerlige.¹⁰⁴

Manuel Castells og Jordi Borja har tatt for seg bevegelsen henholdsvis i Madrid og Barcelona. De omtaler enkelte bydeler som slumområder. Forholdene i de nye bydelene synes å ha vært forholdsvis like over hele landet. Bydelene manglet det meste av hva innbyggerne ventet seg av en by; asfalt i gatene, fortau, gatebelysning, fungerende kloakksystem og offentlige tjenestetilbud. I tillegg kom dårlig boligstandard, stor befolkningstetthet og bygninger av dårlig

⁹⁷ Tusell, 2005:197-198

⁹⁸ Artikkelen ble først publisert i *Anales de Moral Social y Económica* nr.11, 1966Orizo og Gomez-Reino y Carnota, 1971:278

⁹⁹ Foessa, 1971

¹⁰⁰ Tusell, 2005:297

¹⁰¹ Pina, 1971:454

¹⁰² Tusell, 2005:157

¹⁰³ Martínez I Muntada, 2008

¹⁰⁴ Martínez I Muntada, 2008

kvalitet. Det var sjelden avsatt grønt- og rekreasjonsområder, hygiene og vedlikehold var problemområder. 60 prosent av årlig nybygging skjedde i de nye bydelene i utkanten storbyene. Bydelene var hovedsakelig befolket med arbeiderne i de nye fabrikkene, samt en liten middelklasse av funksjonærer. Planleggingen av bydelene tok utgangspunkt i hvor mange boliger som kunne presses inn på et gitt område, resten av strukturen kom etterpå.¹⁰⁵

4.7 Nabolagsbevegelsen og det sivile samfunn

Arbeiderne hadde en følelse av at byen ble bygget på deres skuldre, samtidig som de ble behandlet som annenrangs borgere.¹⁰⁶ Det er dette Manuel Castells kaller en urban krise.¹⁰⁷ Gjennom nabolagsbevegelsen fikk arbeiderne anledning til å handle som virkelige medborgere, i en situasjon der de ellers ikke hadde medvirkning. Spanjolene var bundet av loven, men hadde små muligheter til å påvirke utformingen av lovgivningen. I den grad et sivilsamfunn eksisterte, var det avhengig og underordnet diktaturets institusjoner.¹⁰⁸ Arbeidernes status som medborgere, slik det er definert av Tilly, sørget de selv for å styrke gjennom aksjoner med krav om medvirkning.

I arbeidslivet fikk arbeidstakerne gradvis større innflytelse, etter at det i 1958 vedtatt en lov som tillot lokale kollektive forhandlinger på arbeidsplassene. I bydelene sørget nabolagsforeningene for en mulighet til å påvirke sitt eget bomiljø og livskvalitet. De første nabolagsforeningene var godkjent av regimet som foreninger for familieoverhoder. Men raskt oppsto et selvstendig nettverk av initiativer, med felles mål og handlemåter.¹⁰⁹

De siste årene før Francos død forfalt systemet med økte økonomiske vanskeligheter, noe oljekrisen i 1973 også forsterket. I perioden etter diktatorens død, økte antallet aksjoner med base i nabolagsbevegelsen sterkt. Nabolagsbevegelsen var på avisenes førstesider, og var en viktig faktor for å frariste regimet autoritet.¹¹⁰ Nabolagsbevegelsen satte ord på kravene om sosiale rettigheter, rettigheter som T.H Marshall mener er grunnleggende for utøvelse av et demokratisk medborgerskap.

Hvis det i Spania finnes noe som likner på en velferdsstat, er det mye takket være de organiserte naboene/arbeiderne,...¹¹¹

¹⁰⁵ Gaviria, 1971

¹⁰⁶ Fandiño Pérez, 2000

¹⁰⁷ Castells, 1986 (Utgitt originalt på engelsk med tittel "The City and the Grassroots", 1983, University of California Press)

¹⁰⁸ Quintana og León, 2008

¹⁰⁹ Quintana og León, 2008

¹¹⁰ Caprarella og Brotons, 2008

¹¹¹ Originaltekst: "Si existe en España algo parecido a un estado del bienestar, los vecinos-trabajadores organizados tienen su parte en ello." Caprarella og Brotons, 2008:50

Manuel Castells ser det som et mysterium hvordan et sivilsamfunn, så underkuet av staten, var i stand til å danne et så produktivt sosialt nettverk. Nabolagsbevegelsen var på 70-tallet den mest betydningsfulle urbane bevegelsen i Europa siden 1945, ifølge Castells (1986). Hundretusener av spanjoler i de fleste viktige byer i landet deltok, selv om bevegelsen naturlig nok var størst i Madrid og Barcelona. Bevegelsen var opptatt av små og store spørsmål knyttet til dagliglivet i bydelene. Helse- og skoletilbud var av de tidligste og mest grunnleggende problemområder bevegelsen berørte. Boligstandard, boligsikkerhet, infrastruktur som vei, vann og kloakk var essensielle kampsaker i bydeler som manglet det meste. Men også folks behov for et sosialt liv ble vektlagt, blant annet med krav om grøntområder, sportsplasser og arrangement av samlende folkefester.¹¹² Når nabolagsbevegelsen blir kalt, og kaller seg selv, en skole i demokrati og medborgerskap, er det også i bokstavelig forstand.¹¹³ Voksenopplæring var et trekk ved bevegelsen, og et viktig tilbud fordi alfabetiseringsgraden var lavere hos immigrantene fra landsbygda.

Formålet til nabolagsbevegelsen var å forbedre levekårene i bydelene. Urbaniseringen skulle gjøres menneskelig gjennom å fremme folkekultur og deltakelse blant innbyggerne, samt sikre de grunnleggende sosiale behovene til innbyggerne. Nabolagsbevegelsen er karakterisert som en progressiv bevegelse, med et helhetlig syn på bydelens problemer. Det kollektive var alltid viktigere enn interessene til enkeltindivider eller enkelt grupper.¹¹⁴ Castells mener denne bevegelsen skapte en ny politisk kultur, en kultur som genererte bred støtte til den demokratiske opposisjonen ved å binde sammen dagligliv og politikk.¹¹⁵ Han poengterer at et samfunnsliv, forstått som et fellesskap, ikke eksisterte før den urbane protesten.

Den bølgen av protest nabolagsbevegelsen satte i gang, rev ned det siste argument for et fortsatt frankistisk regime; nemlig at regimet hadde gjort livet lettere for spanjolene.¹¹⁶ Mobiliseringen nådde også middelklassen i deres bydeler. Middelklassens status var basert på forbruk og økonomisk framgang og politiske forandringer var derfor også viktige motivasjonsfaktorer for deres engasjement.¹¹⁷

Nabolagsforeningene var også viktig for at kvinner kunne delta i samfunnslivet. Gjennom lov var kvinner underlagt mannens bestemmelser. Men til tross for at *cabezas de familia* i utgangspunktet var menn, og at styret i foreningene var forbeholdt menn, var kvinner viktige deltakere i nabolagsforeningene. Den iboende kjønnsdiskrimineringen i forhold til rett til verv,

¹¹² Castells, 1986:300

¹¹³ Federación de vecinos de Valladolid, 2009

¹¹⁴ Fernández, 2008

¹¹⁵ Castells, 1986:315, 354

¹¹⁶ Castells, 1986

¹¹⁷ Quintana og León, 2008

var pålagt fra styresmaktene, men det hindret ikke at kvinner enkelte steder tok ledende roller. En gjennomgang av kvinnelige lederskikkelser i Madrid viser at flere hadde en forhistorie som politisk aktive, og mange var tidligere straffet for dette.¹¹⁸

Parallelt med *cabezas de familia* fantes rene kvinneforeninger, *amas de casa*. Noen var knyttet til det falangistiske *sección femenina* mens andre vokste fram av nabolagsaktivitetene. Selv om disse i større grad befattet seg med kvinnespørsmål, var de en viktig del av den urbane bevegelsen.¹¹⁹

De ulike nabolagsforeningene var uløselig knyttet til bydelene og territorielt definert, med klare grenser. Denne type territoriell representasjon var også en provokasjon for de politiske partiene som sterkt forfektet et representativt demokrati. Nabolagsbevegelsen framstilte aldri seg selv som et alternativ til representativt demokrati, men partiene var likevel skeptiske, etter nesten 40 år med korporativisme.¹²⁰ Dette kan ha vært en av grunnene til at nabolagsbevegelsen ikke fikk status som en organisasjon av nasjonal interesse i konstitusjonen fra 1978.

Jordi Borja mener den militante andelen av deltakere i nabolagsbevegelsen var liten. Tvert i mot mener han bevegelsen besto av et spekter ulike mennesker med ulike holdninger, overbevisninger, interesser, alder og politisk kultur. Men de var bundet sammen av en motstand mot diktaturet, eller de ble motstandere av diktaturet gjennom kampen i nabolagene. En liten andel anså nabolagsbevegelsen som en revolusjonær, sosialistisk bevegelse. De andre mistet gjennom deltakelse i bevegelsen noe av redselen for regimet, og torde kreve det de mente var nødvendig og rettferdig; gode boligforhold, en bedre skolesituasjon, kollektivtransport, etc. Men da de fremmet sine krav opplevde de å møte en politisk makt som nektet å ta deres krav innover seg. Det førte til en dynamikk der folk inntok gatene med sine krav, og der kravene etter hvert inkluderte retten til å bli hørt, til å ha egne representanter – i stedet for byråkrater eller politikere som enten ikke lyttet, eller som sendte politiet på dem. Men det var også noe mer, sier Borja. Bevegelsen representerte et håp om at en annen verden, der likhet og rettferdighet rådde, var mulig.¹²¹

Nabolagsbevegelsen var i et gjensidig avhengighetsforhold til de illegale, politiske opposisjonspartiene. Som alle sosiale bevegelser var nabolagsbevegelsen avhengig av demokratiske friheter, rett og slett for å kunne eksistere. Den politiske opposisjonen representerte derfor et håp. De politiske partiene på sin side, så det som svært risikabelt å konfrontere diktaturet direkte. Å involveres i sosial protest i bydelene, var derimot en tryggere måte å nå befolkningen.¹²² Den politiske innflytelsen kom først og fremst fra radikale venstre, da

¹¹⁸ Morell, Radcliff, 2008

¹¹⁹ Morell, konkurransebidrag, Unge historikere, i Asociación de Historia Contemporánea

¹²⁰ Castells, 1986:315-316

¹²¹ Borja, 2008:359, Kjeldstadli, 2010

¹²² Castells, 1986:320-324

Partido Comunista de España (PCE) og andre partier langt til venstre var de eneste organiserte kreftene på venstresiden fram til 1974. PSOE (Partido Socialista Obrero Español) ble da gjenetablert, men manglet den forankring i grasrota som de ytterste venstrepartiene hadde opparbeidet. Valget i 1977 viste likevel at PSOE hadde et langt større potensiale enn kommunistpartiene blant velgerne.¹²³ Men nabolagsbevegelsen var ikke en politisk bevegelse, men en folkelig mobilisering som var svar på konkrete sosiale og økonomiske problemer i bydelene.

4.8 Nabolagsbevegelsens relasjon til de andre sosiale bevegelsene

Fra 1962 oppsto en sosial protest rettet mot konkrete forhold i det spanske samfunnet.¹²⁴ De mest anerkjente drivkreftene i den sosiale protesten som skjøt fart i denne perioden var arbeiderbevegelsen, studentbevegelsen og deler av den katolske kirke. Til en viss grad var kravene overlappende, i det de fokuserte på arbeidsforhold, lønn, levekår og politiske friheter. I denne konteksten oppsto også nabolagsbevegelsen. De ulike bevegelsene responderte på de samme politiske åpningene, slik kan vi bruke Tarrow's terminologi og si at det oppsto en mobiliseringsbølge.¹²⁵

Nabolagsbevegelsen kan i utgangspunktet betegnes som en tradisjonell sosial bevegelse, med fokus på materielle krav. Men, som Castells påpeker var nabolagsbevegelsen fra begynnelsen av assosiert med demokratiske krav. Betegnelsen "ny sosial bevegelse" brukes for å markere at bevegelsene som vokste fram i forbindelse med 68-opprøret var noe annet enn de tradisjonelle interessebaserte bevegelsene. Postindustrielle tema som har opptatt de nye sosiale bevegelser, som miljøvern, likestilling, utenrikspolitikk, kjernekraft og så videre, ble tatt opp av nabolagsbevegelsen mot slutten av 70-tallet. Blant annet derfor er det blitt hevdet at den urbane bevegelsen i Spania var et resultat av den globale protestbevegelsen i 1968.¹²⁶ James Godbolt har påpekt at 68-bevegelsene var hybrider med trekk fra begge idealtyper.¹²⁷ Det kan kanskje være riktig å si at også nabolagsbevegelsen var en hybrid, som etter hvert tok opp i seg de typiske kampsakene til de "nye sosiale bevegelsene".

4.8.1 Nabolagsbevegelsen og arbeiderne

Nabolagsbevegelsen var både avhengig og uavhengig av de andre bevegelsene. Spesielt forholdet til arbeiderbevegelsen var nært. Selve bakgrunnen for den urbane mobiliseringen var

¹²³ Castells, 1986

¹²⁴ Tusell, 2005:168

¹²⁵ Tarrow, 1998:142

¹²⁶ Alguacil og Denche, 2008

¹²⁷ Godbolt, 2010

den sterke industrialiseringen og forflytningen av arbeidskraft – og selvsagt hele familier – fra landsbygda inn til byene. Arbeiderbevegelsen som oppsto i industrien fokuserte på lønn og arbeidsforhold. Men arbeiderne hadde en dobbel identitet – de var i tillegg beboere, naboer, i de nye bydelene som vokste opp i takt med industrialiseringen.¹²⁸ Derfor bygde mobiliseringen i fabrikkene og mobiliseringen i bydelene på mye av de samme menneskelige ressursene. Den økte industrialiseringen og urbaniseringen skjerpet klasseskillene og la grunnlag for en sosial konflikt.¹²⁹ Arbeiderbevegelsen etablerte seg som sosial bevegelse i disse årene, med fokus først og fremst på lønn og arbeidsforhold. Men også forholdene i bydelene de levde i provoserte fram kollektiv handling.¹³⁰ Når nabolagsbevegelsen i Spania ikke har fått noen stor plass i historiebøkene, handler det blant annet om at denne bevegelsen av mange er ansett som en gren av arbeiderbevegelsen.¹³¹ Det skyldes selvsagt at nabolagsbevegelsen først og fremst gjorde seg gjeldende i arbeiderbydelene i de store byene. Bevegelsen har også vært sett som et skalkeskjul for de illegale venstrepartiene. Historien om de fire nabolagsforeningene i Valladolid forteller imidlertid at nabolagsbevegelsen sto selvstendig i forhold til både arbeiderbevegelsen og partiene.

4.8.2 Nabolagsbevegelsen og studentene

Livet på landet og i byene var svært ulikt, slik at en forflytning fra landet til byen ikke bare var en horisontal forflytning, men en vertikal statusreise. Troen på at en klassereise var mulig ble stadig sterkere, og arbeidere forventet en klassereise i alle fall for sine barn.¹³² Men det var det slett ingen automatikk i at arbeiderklassebarn fikk den utdannelsen de hadde rett til. Problemet var først og fremst mangel på skoleplasser i de nye bydelene. Foreldre måtte sende barna langt avgårde til andre deler av byen, eller betale for en nærmere privatskole, noe som begrenset seg av økonomiske grunner. Det er derfor ikke overraskende at nettopp skole og utdanning raskt seilte opp som en av de viktigste kravene i nabolagsbevegelsen. Studentene, på sin side, var først og fremst barn av middelklassen og overklassen og antall studenter med arbeiderbakgrunn holdt seg forholdsvis stabilt lavt rundt 6,4 prosent i overgangen mellom 50- og 60-tallet.¹³³ Materialet mitt fra Valladolid viser likevel at studenter deltok i mobiliseringen i nabolagene, og blant annet ble brukt som lærere i voksenopplæringsprosjekter.¹³⁴ Dolores Valle forteller for eksempel om at hun som student underviste sigøynerbarn i Pilarica.

¹²⁸ Caprarella og Brotons, 2008:34-35

¹²⁹ Martínez I Muntada, 2008:11

¹³⁰ Ortega López, 2004

¹³¹ Morell, 2009

¹³² Orizo og Gomez-Reino y Carnota, 1971:280

¹³³ Orizo og Gomez-Reino y Carnota, 1971:283, statistikk hentet fra Instituto Nacional de Estadística de la Enseñaza Superior en España

¹³⁴ Constantino Gonzalo Morell, intervju med Dolores Valle Martínez, 13. oktober 2009

Studentprotestene oppsto først på midten av 1950-tallet og førte til at universitetene etter hvert mistet sin fascistiske karakter.¹³⁵ I 1965 oppsto en massiv studentprotest i Barcelona, som spredte seg til universitetene i Valencia, Valladolid, Sevilla, Bilbao og Oviedo. I Madrid og Barcelona resulterte dette i opprettelsen av uavhengige studentorganisasjoner og kollektiv utmelding av det falangistiske SEU, *Sindicato Español Universitario*.¹³⁶ Siste rest av SEU ble avsatt av regjeringen i 1965 etter massiv protest. Regimets forsøk på å kneble studentprotestene ble etter dette svakere, og studentene kunne operere friere.

4.8.3 Nabolagsbevegelsen og den katolske kirken

Den katolske kirken var en lojal støttespiller til regimet, en av pilarene regimet bygde sin legitimitet på fra starten av. I motsetning til de fleste andre grupperinger i samfunnet var den katolske kirken fritatt fra regimets strenge kontroll, og hadde lovlig opprettet flere organisasjoner, både innen arbeidsliv, ungdomsarbeid og kvinnearbeid. Men etterhvert fikk deler av kirken betenkeligheter med å fortsatt støtte regimet. Dette skjøt spesielt fart etter Det andre vatikankonsil, som vektla humanistiske rettigheter, og blant annet retten til religiøs frihet. En konsekvens av bestemmelsene i vatikankonsilet var *Ley de Libertad Religiosa*, loven om religionsfrihet, vedtatt sommeren 1967.¹³⁷ Det var også vatikankonsilet som anerkjente bevegelsen *arbeiderprester*, som hadde vært i virksomhet i mange land i Europa etter andre verdenskrig.¹³⁸ Fra midten av 1960-tallet begynte arbeiderprestene også å spille en rolle i Spania og gikk ikke av veien for å lede an i sosial protest både ovenfor kirken og myndighetene. Både arbeiderprestene og andre deler av kirken inntok en klar regimekritisk holdning og det sosiale arbeidet i bydelene ble i mange tilfeller initiert av kirkens menn. Kirkelige organisasjoner opererte også innenfor arbeiderbevegelsen, og var til dels radikale og militante. Arbeiderorganisasjoner som HOAC (Hermaneros Obreros Acción Católica) og JOC (Jóvenes Obreros Católicos), hadde viktige roller i streikene i på 50-tallet. I 1963 erklærte abbeden i Montserrat regimet for ikke-katolsk. I 1971 var prosessen kommet så langt at et geistlig samlingsråd, *Asamblea Conjunta*, ba om tilgivelse på vegne av kirken, for sin posisjon under borgerkrigen og for å ikke ha ført til forsoning.¹³⁹ Det faktum at i alle fall deler av kirken utøvde regimekritikk legitimerte også regimekritikken fra de andre sosiale bevegelsene.¹⁴⁰

¹³⁵ Tusell, 2005:170

¹³⁶ Pina, 1971

¹³⁷ Tusell, 2005:215-218

¹³⁸ García mfl., 2009

¹³⁹ Asamblea conjunta var et initiativ fra de spanske biskopene, for at biskoper og prester skulle møtes og diskutere kirken i forhold til den politiske situasjonen, og til det andre vatikankonsil.

¹⁴⁰ García mfl., 2009:21

4.8.4 Massemobilisering på 70-tallet

De sosiale protestene som tiltok i takt med regimets lettelser, skapte uro hos styresmaktene. I overgangen mellom 60- og 70-tallet strammet regimet igjen grepet, med hardere sanksjoner for uønsket aktivitet. Også nabolagsbevegelsen skapte nervøsitet. I et informasjonsskriv omtaler myndighetene i Barcelona i 1975 opprøret i bydelene som en trussel mot regimet, med ønske om å splitte folket og staten, paralysere samfunnet med generalstreik, styrte regimet og skape en parallell makt.¹⁴¹ Men i stedet for å kvele de sosiale bevegelsene, skaptes en større sosial og politisk konflikt med flere deltakere. Innenfor nabolagsbevegelsen spredde deltakelsen seg til flere bydeler. Det ble åpenbart at kollektiv handling og organisering bar bedre frukt enn de individuelle bestrebelsene som var vanlig tidligere, både når det gjaldt å få bopel og arbeidsplass.¹⁴² I perioden mellom 74- og 77 kjempet nabolagsbevegelsen for å oppnå legitimitet. Staten måtte oppgi den totale kontrollen over aktivitetene som foregikk i bydelene og det kom til mange nye foreninger. I 1977 fikk foreningene endelig sin legitimitet som det de var; nabolagsforeninger. Tillatelsen kom imidlertid med betingelser, blant annet at de ikke måtte gjøre krav på å representere flere enn de som frivillig var medlemmer i foreningene. Dette punktet kunne by på utfordringer. Selv i store bydeler var ikke alltid medlemmene så mange. Foreningen kunne være styrt av ganske få, militante frontfigurer, som formidlet interessene til bydelene.¹⁴³

I den tidlige fasen av demokratiet måtte nabolagsforeningene kjempe hardt for å beholde sin selvstendighet. Partier både på sosialistisk side og i sentrum ønsket kontroll. De nektet også å anerkjenne bevegelsen som politisk aktør, da de ikke deltok i det elektorale systemet. Bevegelsene på sin side svarte med å formulere nye krav i urbaniseringsspørsmål og til det lokale demokratiet.¹⁴⁴ Det eksisterte en motsetning innad i bevegelsen, mellom de politiske røttene og selvstendigheten som sosial bevegelse. Denne dualiteten førte til indre spenninger i det første lokalvalget i 1979.¹⁴⁵ Castells (1986) mener den urbane bevegelsen forandret Madrid politisk, og at bevegelsens bidrag var en urban modell med kulturelt og politisk mangfold. Han mener dessuten at de politiske partiene ikke var spesielt interessert i de sosiale konfliktene i byene, og at det dermed var nabolagsbevegelsen som sørget for å gjøre disse spørsmålene viktige.

¹⁴¹ Martínez I Muntada, 2008

¹⁴² Martínez I Muntada, 2008:11

¹⁴³ Castells, 1986

¹⁴⁴ Castells, 1986

¹⁴⁵ Castells, 1986:351

4.9 Politiske åpninger

Castells har pekt på at det var et paradoks at nabolagsbevegelsen vokste fram under et repressivt regime. Som vi har sett i teorikapittelet, knyttet sosiale bevegelser til framvekst av medborgerskap. Medborgerskap, slik Tilly definerer det, innebærer gjensidige bånd mellom stat og innbygger. Et sterkt medborgerskap fordrer demokratiske rettigheter, men som vi har sett er det åpenbart at sosiale bevegelser kan eksistere også i autoritære regimer. Likevel ser vi at det var spesielle hendelser som utløste den organiserte mobiliseringen i byene. Det var også et konkret forhold som førte til oppblomstring av aksjoner fra 1975 og framover, nemlig Francos død. Sidney Tarrow's teori om betydningen av politiske muligheter kan gi oss en forståelse av hvilke forhold som påvirker mobilisering og framvekst av sosiale bevegelser. For en videre utdypning av teoriene jeg her refererer til, henviser jeg til teorikapittelet.

Politiske åpninger innebærer nye muligheter for protest, krav og kollektiv handling. I Spania ser vi at det var flere forhold som skapte lettelser. Juan J. Linz er kjent for sin distinksjon mellom totalitære og autoritære regimer, en forskjell han mener er avgjørende for framvekst av demokrati. Mens et autoritært styre i en begrenset grad (og under kontrollerte former) tillater en viss politisk, økonomisk og sosial pluralisme, tillates ikke noen form for pluralisme under et totalitært regime. Ut fra denne definisjonen var ikke Franco-diktaturet totalitært, med unntak av de første årene.

In our judgment, it is appropriate to regard Spain in the late 1960s and early 1970s as having a civilianized authoritarian regime.¹⁴⁶

Dette har stor betydning for i hvilken grad sivilsamfunnet hadde en sjanse til å organisere seg, utøve protest eller komme med krav. Samtidig har vi sett at regimet forsøkte å endre seg innenfra for å skape større økonomisk vekst. Det gir grunn til å minne om Toquevilles ord; et dårlig styres svakeste øyeblikk er når det forsøker å reparere seg selv.¹⁴⁷

I dette forsøket på å modernisere regimet, mistet staten noe av kontrollen over samfunnet. Befolkningen begynte å fremme sine interesser gjennom nye institusjoner, blant annet illegale fagforeninger, organisasjoner og sosiale bevegelser. Innenfor industrien klarte arbeiderne å få en viss aksept for sine aksjoner. Kollektive forhandlinger ble tillat, og streiker og fagforeninger, som arbeiderkommisjonene, *comisiones obreras*, ble i sterkere grad tolerert.¹⁴⁸ Selv om industrialiseringen skjerpet bevisstheten om klassemotsetningene, peker Linz og Pérez-Díaz peker på at de dype motsetningene fra borgerkrigen i store trekk var begravet. Økonomisk

¹⁴⁶ Linz mfl., 1995:98

¹⁴⁷ Sitert i Tarrow, 1998:74

¹⁴⁸ Foessa, 1971:229, Pérez-Díaz, 1989 (1990): 9-10

optimisme og bedre framtidsutsikter gjorde at de nye generasjonene i mindre grad identifiserte seg med de radikale og ytterliggående ideologiene fra 30-tallet.¹⁴⁹

Jeg vil gå gjennom de politiske åpningene, slik Sidney Tarrow (1998) systematiserer dem, for å skissere hvordan denne modellen kan anvendes på det spanske tilfellet.

4.9.1 Nye koalisjoner

Det er ingen tvil om at de økonomiske endringene førte til store endringer i det spanske samfunnet gjennom 1960-årene. Like fullt var den politiske situasjonen ved Francos død ustabil og åpen, noe som åpnet nye muligheter for den politiske opposisjonen. Det faktum av Francos utpekte etterfølger, den aldrende Carrero Blanco, ble tatt av dage sent i 1973 i en terrorhandling utført av ETA, førte til en langt mer uforutsigbar skjebne for regimet. Den etterfølgende statsminister, Arias Navarro, hadde ikke tilstrekkelig tyngde til å være en garantist for regimet. Året etter Francos død ble han erstattet av den yngre og mer reformvillige Adolfo Suarez. Den lange perioden diktaturet hadde vart, nesten 40 år, gjorde også at de politiske elitene fra borgerkrigen nå var erstattet av yngre krefter som heller så framover enn bakover, sier Buck (1989). Dette gjaldt ikke minst opposisjonslederne som forlot sine opprinnelige radikale standpunkt og grep muligheten til politiske diskusjoner med regimets representanter.¹⁵⁰ Hvordan hæren ville forholde seg var et annet åpent spørsmål. Til tross for at Franco hadde sin bakgrunn fra militæret og var general av rang, hadde han fratatt de militære styrkene mye av sin selvstendighet i løpet av sine år ved makten.¹⁵¹

Også når det gjaldt monarkiet, var det uenighet om hvem som var den rettmessige etterfølgeren til tronen. Rent faktisk var arvingen til tronen don Juan av Borbón, men Franco hadde avskrevet ham til fordel for hans sønn, don Juan Carlos de Borbón, som viste større vilje til å etterkomme Francos ønsker. For Franco var det av vital interesse at tronarvingen ikke viste liberale eller sosialistiske tendenser.¹⁵² Men etter Francos død ble det klart at målet for den nye kongen, Juan Carlos, ikke var å fortsette diktaturet, men å føre landet til demokrati. Ved hjelp av Adolfo Suarez og forhandlinger med alle politiske grupperinger, endte det opp i demokratiske parlamentsvalg i 1977, ny konstitusjon i 1978 og demokratiske lokalvalg i 1979.

4.9.2 Politiske lettelser

Flere nye, eller modererte, lover fra slutten av 50-tallet var utgangspunktet for de første, spede politiske åpningene i regimet. Ønsket om økonomisk vekst og fremgang var i deler av regimets administrasjon større enn ønsket om å bevare det frankistiske system. I arbeidet med å

¹⁴⁹ Pérez-Díaz, 1989 (1990)

¹⁵⁰ Buck, 1998:1610

¹⁵¹ Buck, 1998:1619

¹⁵² Tusell, 2005:225

modernisere samfunnet, ble regimets frankistiske ansikt gradvis nedtonet. Det ble vanskelig å se hvordan den økonomiske politikken kunne moderniseres uten politiske endringer.

I 1958 ble loven om kollektive forhandlinger, *Ley de Convenios Colectivos*, vedtatt. Loven åpnet for lokale kollektive forhandlinger mellom arbeidere og ledelse, innenfor rammen av det falangistiske *Organización sindical española*. Ifølge *Ley de orden Público* fra 1959 var streik en straffbar handling, det samme var ulovlige demonstrasjoner og offentlige møter og enhver offentlig forstyrrelse. Likevel var mulighetene til direkte, kollektive forhandlinger en mulighet for arbeiderne.¹⁵³

Ley de asociaciones fra 1964 innebar en viss liberalisering i organisasjonsretten, noe som ga bevegelser og illegale grupper anledning til å fronte sin opposisjon gjennom legale organisasjoner og foreninger. Sammen ga dette nye muligheter til kollektiv handling, som gikk bredere enn diktaturet til da hadde åpnet for.¹⁵⁴ Denne loven var også startskuddet for de mange nabolagsforeninger som dukket opp i bydelene rundt om i de spanske byer.

Streik, som særlig var et våpen for arbeiderbevegelsen, hadde vært ulovlig under hele Franco-regimet. Men fra 60-tallet opplevde arbeiderne en viss toleranse for dette middelet, og fra 1970 ble loven modifisert slik at streik ikke lenger var oppsigelsesgrunn. I 1975 ble streik et lovlig virkemiddel, gitt at visse betingelser var oppfylt.¹⁵⁵

Den nye presseloven, *Ley de prensa*, fra 1966 var også et skritt i retning av et åpnere samfunn, selv med de restriksjoner som fortsatt fantes. Forhåndssensuren var ikke lenger obligatorisk, men de som måtte bevege seg utenfor legalt område måtte påberegne straff. Endringen ble oppfattet som en lettelse og 129 nye publikasjoner ble snart opprettet.¹⁵⁶ I 1967 sørget loven om religionsfrihet for større frihet for andre trosretninger.

4.9.3 Splittelser i eliten

Fra begynnelsen av 60-tallet fikk regimet et større innslag av teknokrater med et ønske om å modernisere det spanske samfunnet gjennom økonomisk vekst. Disse teknokratene ble i stor grad assosiert med den katolske organisasjonen Opus Dei, som flere framtrede ministre var medlem av. Ønsket om et moderne spansk samfunn var i mindre grad styrt av ideologi. I tillegg var dette også en slags generasjonskonflikt mellom yngre og eldre krefter i regimet. De nye endringene i lovverket på 60-tallet var godt hjulpet fram av yngre krefter i maktapparatet. De så behovet for å knytte regimet til institusjoner snarere enn én person. En del opplevde også at ett-partistaten og fascismen var gått ut på dato. De søkte derfor en ny kurs, selv om denne

¹⁵³ Tusell, 2005:86

¹⁵⁴ Fandiño Pérez, 2000

¹⁵⁵ Tusell, 2005:231

¹⁵⁶ Tusell, 2005:219-223

kursen ikke var demokrati. Teknokratene sto dessuten i et visst motsetningsforhold til de mer ideologisk forankrede falangistene.¹⁵⁷

Deler av kirken, regimets tidligere støttepillar, hadde allerede stilt seg avvisende til regimet. Flere av organisasjonene under *Acción Católica* hadde bidratt aktivt på opposisjonens side fra tidlig i regimets historie. Det geistlige samlingsrådet som ble arrangert i 1971 representerte et offisielt brudd med regimet. Franco hadde latt kirken være et av de bærende fundament for regimet. Religiøs enhet, moral og den katolske tro var av de sterkeste argument for fortsatt frankisme. Men grunnlaget for denne argumentasjonen ble brått revet bort da kirken endret sin innstilling. På den andre siden var også kirken splittet i sitt politiske syn på regimet. Mens enkelte biskoper var sterkt kritiske til regimet, forsvarte andre det.¹⁵⁸ Kirken hadde en sterk forankring i folket og det er grunn til å tro at befolkningen la vekt på de vurderinger den katolske kirke gjorde.

4.9.4 Mektige allierte

Nabolagsbevegelsen mobiliserte bredt, og ikke utelukkende fra én sosial klasse – selv om arbeiderne var i flertall i de nye bydelene. Kravene fremsto som rettferdige og legitime, og bevegelsen oppnådde betydelig sympati i den spanske befolkning.¹⁵⁹ At kirken, ved sine arbeiderprester, mange steder også var dypt involvert i nabolagsbevegelsen, kan også ha skapt en legitimitet i andre deler av befolkningen. Dette kan også ha vært en beskyttelse. Beretninger fra Valladolid viser at kirken var et område ordensmakten ikke inntok. Aktivistene var derfor trygge der. En annen ting er at politiet ventet på trappa.

Selv om nabolagsbevegelsen hadde sitt utgangspunkt i de svært konkrete kravene om forbedringer i bydelene, utvidet kampsakene seg fra midt på 70-tallet til et generelt urbant spørsmål. I forbindelse med arbeid og vedtak av arealplaner i byene, engasjerte naboene seg kraftig for å påvirke byutviklingen. Mobiliseringen skjedde gjennom demonstrasjoner og andre markeringer. Nabolagsforeningene lanserte også sine egne alternativ, som de mente bedre kunne tilfredsstille innbyggernes behov. Blant annet i dette arbeidet dannet naboene en allianse med ulike profesjoner innenfor samfunnslivet. Arkitekter og byplanleggere var blant dem som målbar bevegelsens synspunkt.

Den massive mobiliseringen var noe nytt i det spanske samfunnslivet, i alle fall siden Franco tok makten. Derfor var også oppmerksomheten stor i pressen. Bevegelsens store og små møter og mobiliseringer ble godt omtalt, og bidro til at kjennskap om kampsakene bredte seg til flere grupper. Allianse mellom nabolagsbevegelsen og ulike yrkesgrupper, innenfor samfunnsliv,

¹⁵⁷ Tusell, 2005:218-223

¹⁵⁸ Tusell, 2005:216

¹⁵⁹ Castells, 1986:299, 354

journalister, arkitekter, byplanleggere, de som jobbet med helse og utdanning, bidro med sin kunnskap og formuleringsevne og spredte bevegelsens forslag.

4.10 Modernisering og politisk kultur

I tråd med moderniseringsteori, slik den er lagt fram av Samuel Huntington – og teorier om framvekst av selvhevdende verdier, slik de er beskrevet hos Inglehart og Welzel, kan vi vente at industrialisering, økt utdanning, urbanisering og sosial mobilitet vil påvirke den politiske kulturen. Dette ventet også Pina (1971) å finne da han skrev sin artikkel i 1967.¹⁶⁰ Men han mener tvert om å avdekke et lavt konfliktnivå i det spanske samfunnet, til tross for at han anser konfliktpotensialet som stort. Tall fra 1960-1961 viser en sterk sosial skjevdeling. De 20 prosent fattigste tjente 5-6 av prosent av total inntekt, mens de rikeste 20 prosentene tjente 40-50 prosent av total inntekt.¹⁶¹ Pina mener mangel på sosial mobilitet var et av de største hindrene for politisk utvikling. Han peker på at utdanning ikke var likt fordelt i befolkningen og mener regimet kontrollerer sosial mobilitet ved å distribuere utdanning på en gitt måte.

Likevel var kritikken mot regimet lav i spørreundersøkelsen *Opinión Pública* fra desember 1966, gjengitt i Pinas artikkel. De spurte, spesielt i de høyere klassene, hadde tillit til at de som styrte landet hadde kompetanse og at de skjøttet skattepengene på en god måte. Artikkelen ble utgitt første gang i 1967, og det kan være at Pina kan var noe for utålmodig. Hadde han skrevet artikkelen ti år senere, hadde han kanskje konkludert på en annen måte.

Blant annet framveksten av nabolagsbevegelsen viser at modernisering, økonomisk vekst, sosial mobilitet og demografiske forflytninger nettopp skapte nye konflikter i det spanske samfunnet. Når Inglehart og Welzel snakker om framvekst av *self-expressive values*, eller selvhevdende verdier, vil jeg i lys av det spanske eksempelet tolke dette til å springe ut av åpenbare urettferdigheter og sosial ubalanse som oppstår i moderniseringsprosessen. På samme tid ga økte ressurser arbeiderne et større potensiale for protest. At landarbeiderne fikk bedre betalte jobber i fabrikkene, og ikke minst at de hadde sikker inntekt, ga den tryggheten som var nødvendig for å engasjere seg i krav- og protest handlinger. Foessa mener den økonomiske sikkerheten økte bevisstheten om egne rettigheter og vakte et ønske om å forsvare egne interesser.¹⁶²

Men den økonomiske veksten var aldri tenkt å rede grunnen for regimeskifte. Snarere tvert i mot. Franco syntes å ha tro på at økonomisk vekst og bedre levekår skulle gi regimet større støtte og legitimitet i befolkningen.¹⁶³ Til tross for at politiske endringer aldri sto på

¹⁶⁰ Pina, 1971:445

¹⁶¹ Pina, 1971:470

¹⁶² Foessa, 1971

¹⁶³ Buck, 1998:1610

Francos agenda, ble de økonomisk bedre tidene fulgt av økte friheter for befolkningen. Buck sier at økonomisk suksess gjerne skaper selvsikre regimer, og selvsikre regimer gir i større grad åpninger ovenfra.¹⁶⁴ Det kan synes som det var et ønske om utvikling, men ikke om alle konsekvensene dette førte med seg. Toleransen for utviklingen var forbeholdt endringer som ikke i for stor grad påvirket det spanske sosiale og politiske system.¹⁶⁵

I takt med at mobiliseringen i bydelene bredte seg, økte også bevisstheten innad i bevegelsen. Naboene begynte å se seg selv som en kilde til sosiale forandring og kollektiv representasjon av de urbane interessene. Manuel Castells beskriver denne bevisstheten om sin egen rolle som nødvendig for å omgjøre nabolagsforeningene fra lokale fenomen til en sammenhengende urban bevegelse med en større samfunnsvisjon.¹⁶⁶ Ikke minst var det viktig at de enkelte nabolagsforeningene så seg selv som del av en større bevegelse.

Like fullt fantes basen for mobiliseringen i de ulike bydelene. De ulike nabolagsforeningene jobbet med sine spesielle saker med lokal forankring. Men i sterkere og sterkere grad ble disse ulike nettverkene mobilisert til å aksjonere for tema av felles interesse. I 1974 ble en samlende føderasjon (FPAV) etablert i Madrid, noe regimet umiddelbart slo ned på gjennom fengsling av presidenten. Dette var en anledning der bevegelsen kunne vise sin styrke. Store folkemengder inntok gatene og støtte sammen med politiet. De oppnådde gjennom dette en aksept for føderasjonen.¹⁶⁷ Men stort sett foregikk samordning gjennom uformell kontakt mellom lederne i de ulike foreningene. I de tilfellene bevegelsen hadde behov for å framstå som en enhet, klarte man det uten problemer.

Selv om det i Spania døde 460 mennesker som følge av kampen for demokrati i årene mellom 1975 og 1980, foregikk de store demonstrasjonene i ti-året før Francos død hovedsakelig uten bruk av vold fra demonstrantenes side.¹⁶⁸ I Madrid ble det arrangert 36 demonstrasjoner med mer enn hundretusen deltakere. Også innenfor arbeiderbevegelsen var det stor aktivitet i disse årene, med en mengde streiker. I 1971 forsvant sju millioner arbeidsdager i streik, i 1975 var tapte arbeidsdager kommet opp i 14 millioner.¹⁶⁹

I 1975 aksjonerte for eksempel 20.000 madrilenere for flere og bedre skoler. I mai året etter kastet 60.000 naboer seg i gatene i protest mot økte levekostnader. 100.000 protesterte i en brødskaudale samme år, og slik fortsatte protestene med titusener av mennesker i gatene.¹⁷⁰

Denne mobiliseringen hadde likevel ikke vært mulig uten de nettverkene som var bygget opp i bydelene. Nabolagsforeningene forsto tidlig behovet for å bygge opp en identitet og

¹⁶⁴ Buck, 1998:1614

¹⁶⁵ Foessa, 1971:229

¹⁶⁶ Castells, 1986:374

¹⁶⁷ Castells, 1986:318

¹⁶⁸ Tusell, 2005:279

¹⁶⁹ Tusell, 2005:229

¹⁷⁰ Castells, 1986

solidaritetsfølelse i de nye nabolagene. I hvilken grad nabolagsbevegelsen bidro til å skape en sivil deltakerkultur, er det jeg vil bruke neste kapittel på å undersøke ved å ta for meg noen av de mest aktive nabolagsforeningene i Valladolid.

5 Nabolagsbevegelsen i Valladolid - En kamp for livskvalitet og frihet

5.1 Innledning

Elven Pisuerga renner bred og grå gjennom byen Valladolid i det kastiljanske høylandet, som et vitne om den industrielle oppgangsperioden som fant sted fra slutten av 1950-tallet. Utviklingen i industrien var enorm, mye takket være Valladolids status som *polo de desarrollo industrial*, utviklingscenter for industri – et ledd i den statlige planen for å skape økt utvikling i landet. Store bedrifter som FASA Renault, NICAS, ENDASA, SAVA, FADA og Michelin opprettet store fabrikker i byen og sysselsatte de titusenvis av nye arbeidere. Dessuten var det mange arbeidere innen byggebransjen samt at jernbaneselskapet RENFE hadde et stort verksted liggende i bydelen Delicias. Befolkningen nærmest eksploderte i årene fra slutten av 1950-tallet. Fra 1959 til 1970 økte befolkningen med 90.000, til en befolkning på 233.000. Mellom 1970 og 1979 økte befolkningen med ytterligere 100.000 innbyggere.¹⁷¹

Den nye arbeiderbefolkningen hadde flere felles kjennetegn. De kom i all hovedsak fra landsbykultur, men fra et spredt geografisk område. De flyttet også inn i arbeiderbydeler som manglet det mest basale: fungerende strømsystem, gatebelysning, asfalt og så videre. Enkelte steder manglet også vann og kloakksystem.

I en situasjon med en viss politisk åpning for å danne foreninger, oppsto på begynnelsen av 1970-tallet foreningene for familieoverhoder, *asociaciones de cabezas de familias*, også i Valladolid. I de aller fleste tilfellene var dette en pragmatisk ordning for å lettere få myndighetenes godkjenning til etablering av foreningene. Ved å være *asociación de cabezas de familias* var foreningen kontrollert av *el Movimiento*, falangistbevegelsen, og underlagt den såkalte familierepresentanten, som skulle være både støtte- og kontrollinstans samt bindeleddet mellom foreningen og maktapparatet. De facto var foreningene i de aller fleste tilfellene nabolagsforeninger, opprettet i bydelene av “naboer”.¹⁷² Å faktisk registrere foreningen som nabolagsforening, ble regnet som nær umulig, i alle fall en svært langvarig prosess. Da de foreningene jeg her skal omtale i realiteten fungerte som nabolagsforeninger, og både oppfattet

¹⁷¹ Tall hentet fra kommuneadministrasjonen i Valladolid. Kilder: Folketellinger, manntallslistene. Instituto Nacional de Estadística (I.N.E.). Ayuntamiento de Valladolid.

<http://www.valladolid.es/es/ciudad/estadisticas/servicios/observatorio-urbano-datos-estadisticos-ciudad/datos-estadisticos-temas/datos-estadisticos-ciudad/poblacion>

¹⁷² “Nabo” brukes her nærmest synonymt som “innbygger”, men vektlegger den identiteten som fulgte det å være bosatt i bestemte bydeler.

seg selv som – og omtalte seg som – dette, vil jeg også bruke denne betegnelsen. Men det skulle ta flere år før dette kunne bli en del av det offisielle navnet.

Ved at jeg bruker begrepet “nabo” på samme måte som bevegelsen gjør, kan det hevdes at jeg adopterer bevegelsens terminologi. På den annen side rommer begrepet “nabo” en identitet, versus det å være en anonym innbygger, som jeg mener er en viktig distinksjon. En nabo var ikke nødvendigvis en aktivist, og de færreste naboene omtales som militante. Naboene i en bydel utgjorde likevel grunnlaget for nabolagsforeningens mobilisering.

Fra 1970 og mot 1975 ble det dannet nabolagsforeninger i de fleste bydeler i Valladolid. Jeg vil hovedsakelig bruke informasjon fra fire av disse til å danne et inntrykk av hvordan nabolagsforeningene fungerte i praksis, og i hvilken grad man kan si de skapte en sivil, deltakende kultur. I henhold til teorien i denne oppgaven ses deltakelse som en faktor som skaper egenbevissthet og politisk bevissthet, og dermed legger grunnlaget for en demokratisk kultur. Det er med dette utgangspunktet jeg går inn i historien til de fire nabolagsforeningene i bydelene Rondilla, Delicias, Belén og Pilarica.

I nabolagsbevegelsens egen historieskriving tilskrives bevegelsen en viktig rolle i den demokratiske overgangen i Spania. Først og fremst er det rollen som “skole i demokrati” som trekkes frem. Med dette menes at foreningene fra starten var styrt etter demokratiske prinsipper med valg, og at medlemmene fikk trening i deltakelse. Tradisjonelt har historikere konsentrert seg om arbeiderbevegelsen og studentbevegelsen som de store motorene i den spanske demokratiseringsprosessen. Nabolagsbevegelsen har gjerne vært sett som en gren av arbeiderbevegelsen. Materialet fra Valladolid tyder på at dette er en forenkling og at nabolagsbevegelsen har spilt en langt mer uavhengig rolle. Jeg vil konsentrere meg om noen trekk ved foreningene som kan danne et bilde av foreningenes bidrag til en sivil deltakende kultur. Som et aspekt av denne analysen vil jeg vurdere hvorvidt foreningenes aktiviteter bygde på eller skapte sosial kapital, og hvilken ressurs dette var for bevegelsen.

Selve opprettelsen av foreningene og ikke minst hvem som tok initiativet, gir viktig informasjon om hvordan politiske muligheter omsettes til handling. Dernest vil kravene foreningene fremmet gi informasjon om deres praktiske og ideologiske utgangspunkt. Jeg ser på aksjonsformer og aktiviteter som kunne knytte naboene sammen. Mange av de aktiviteter nabolagsbevegelsen deltok i hadde ikke annet formål enn å styrke naboene, deres samhold, solidaritet, bevissthet og kunnskap.

5.1.1 Bydelene

5.1.1.1 Rondilla

Bydelen Rondilla ble født i 1958-1959, gjennom byggingen av et boligkompleks bestående av 550 boliger som ble kalt 18. juli. Boligene ble bygget i randsonen av byen, på jorder

tilhørende klosteret Santa Teresa. Omgivelsene, helt ned til elva Pisuerga som danner en naturlig avslutning av bydelen, var kun landbruksområder. I løpet av 1960-tallet ble det bygget flere boligkomplekser i den nye bydelen. Andre tilbud, som skoler, parker og andre servicetilbud var imidlertid ikke med i byggeplanene. Det var kun bygget en barneskole i forbindelse med den første bebyggelsen. I 1967 ble kirken Santa Teresa bygget. Men som forfatterne av den egenproduserte historien *Rondilla – un disastre urbanistico* lakonisk kommenterer: Dette var det eneste tilskuddet i den nye bydelen, og man føler seg sikker på at befolkningen ville satt mer pris på skoler, grøntområder og asfalterte veier – ting som var skrikende nødvendige. Dette var første skritt for å danne en ghetto, mener forfatteren.¹⁷³

5.1.1.2 Delicias

Delicias er den eldste av arbeiderbydelene i Valladolid og fødtes samtidig med at jernbanen kom til Valladolid i 1860-årene, med linje fra Madrid, via Valladolid og videre nordover. Et stort jernbaneverksted ble plassert i Delicias, og dette ble den viktigste arbeidsplass i bydelen i mange år. Jernbanen var også i mange år det viktigste hinderet for å forene bydelen med sentrum, da bydelen lå på den andre siden av jernbanen. I 1950-årene ble det laget to tunneler under jernbanesporet. I bydelens tidligste periode er den beskrevet nærmest som en landsby, med forholdsvis begrenset boligutbygging. Fram til 1960 var det liten utvikling i bydelen, men i likhet med resten av byen førte den økte industriutbyggingen til større press på boligmarkedet. Dette førte til en veldig stor utbygging i bydelen, som på 1970-tallet kom til å bli en av de største i Valladolid, med rundt 50.000 innbyggere.¹⁷⁴

5.1.1.3 Pilarica

Pilaricas historie starter også ved opprettelsen av jernbanelinja. I dette som da var et landlig utkantområde av Valladolid begynte så smått bebyggelse å komme opp. I 1907 fikk bydelen sin kirke, Nuestra Señora del Pilar. De små *casas molineras*, møllerhusene, preget bebyggelsen i denne første perioden, og til tross for at bydelen var attraktiv for fattige immigranter hadde den en marginal status og oppfølging av myndighetene. På begynnelsen av 1960-tallet var bydelen forholdsvis lik den bydelen som vokste fram ved århundreskiftet. Den industrielle utviklingen som skjød fart etter dette, førte til at også utbyggingen i bydelen endret seg. Private utbyggere sørget for å sette opp blokker for å huse de nye arbeiderne. Slik ble bydelen en blanding av gamle småhus og store blokker av dårlig kvalitet, som alle var bebodd av arbeidere. Pilarica hadde på midten av 1970-tallet rundt 2100 boliger og var en bydel med en

¹⁷³ Asociación Familiar Rondilla, 1979

¹⁷⁴ Calderón mfl., 1995

meget ung befolkning. Av de over 9000 innbyggerne i bydelen, var 44 prosent under 21 år. Antall skolebarn var 2.250, mens eldre over 60 år bare utgjorde fem prosent av befolkningen.¹⁷⁵

5.1.1.4 Belén

Bydelen danner en liten trekant mellom jernbanen og elva Esgueva. De første husene ble bygget på dette landbruksområdet fra midten av 1950-tallet, men dette var små en eller to-etasjes hus, kalt møllerhus, bygget i all hovedsak av beboerne selv. Dette var landsbyboere som kom til Valladolid i den tidlige industrialiseringsperioden, og disse la grunnlaget for utviklingen av bydelen. Preget av at de første innbyggerne hadde svært begrensede økonomiske midler, ble husene svært enkle. Til å være en bydel, var området en god stund preget av tradisjoner fra landsbygda, som for eksempel husdyrhold. Helt frem til 1967 eksisterte ikke Belén i kommunens papirer som en offisiell bydel, og ikke før i 1970 ble bydelen inkludert i kommunens planer.¹⁷⁶ Selv om bydelen ikke fikk det "forstadspreget" som for eksempel preget blokkbebyggelsen i Rondilla, var mangelen på grunnleggende infrastruktur som vann, strøm og kloakk påtrengende.

5.2 Initiativ og oppstart

Hva som er den utløsende faktor for en massemobilisering, er et interessant spørsmål. Også for å etablere nabolagsforeningene i Valladolid trengtes det et første initiativ. For tre av de fire foreninger jeg undersøker, viser det seg at arbeiderprester sto bak det første initiativet. I Delicias fikk arbeiderpresten Millán Santos sitt virke i den ene av bydelens kirker, Santo Toribio. Han så snart behovene i bydelen, og ønsket å samle et kristent fellesskap, som en base i bydelen. Folk fra JOC (Jóvenes Obreros Católicos) og HOAC (Hermanos Obreros de Acción Católica) - arbeidere på jernbaneverkstedet, involverte seg.¹⁷⁷

Også i Pilarica og Belén var det arbeiderprester, inspirert av frigjøringsteologien, som var startmotor for bydelsmobiliseringen.¹⁷⁸ Jesuittene etablerte i seg i Pilarica fra 1968, og førte en "åpen-dør politikk" i kirken. Det betydde at alle grupper fikk innpass, om det så var skolebarn som kom for å se TV. Den katolske hjelpeorganisasjonen Caritas var også engasjert i bydelen og strakk en hjelpende hånd til de fattige, blant annet hjelp til å betale strøm, leie og skolemateriell. Da det ble opprettet studie for sosialt arbeid, ba kirken i Pilarica om å få studenter i praksis.

I den mobiliseringen som etter hvert våknet opp i bydelen, var kirken og arbeiderprestene viktige. "Lukten av røde prester" tiltrakk seg mange ulike grupper av mennesker, deriblant

¹⁷⁵ Asociación de Vecinos Pilarica, 2007

¹⁷⁶ Anta mfl., 2010:41

¹⁷⁷ Martínéz, 1981

¹⁷⁸ Arbeiderprester søkte sitt virke blant arbeiderne, gjerne ved selv å ta manuelt arbeid. Frigjøringsteologien har sin opprinnelse i Latin-Amerika fra slutten av 1960-tallet, og krevde rettferdighet for de fattige og underprivilegerte.

ulovlige fagforeninger og partier.¹⁷⁹ Kirkene i Delicias og Pilaríca kunne tilby en form for sikkerhet disse gruppene ikke fant så mange andre steder.

I Belén kom presten Manuel González til å spille en viktig rolle. Fader Manolo som han ble kalt blant naboene, forteller at han ønsket å danne en forening for å skape en mellommenneskelig struktur, slik at folk ble kjent med hverandre. Bydelen hadde ikke engang egen kirke, men brukte kirken i Pilaríca, noe som gjorde at det ikke var naturlige samlingssteder i bydelen. "Manolo" Gonzalez tror samlingen av naboene var den første gruppedannelsen i bydelen.¹⁸⁰ I begynnelsen skjedde det som en uformell samling i kirken i Pilarica. De første til å delta var kvinnene, men litt etter litt tok også mennene del og arbeidet med å danne en bevegelse.

Julio Redondo forteller om opptakten til nabolagsforeningen i Rondilla, som han selv var en viktig del av.¹⁸¹ Han forteller om sin egen opposisjon mot den falangistiske studentforeningen som student, noe som førte til avbrutte jusstudier, og en yrkeskarriere som lærer i grunnskolen. Siden fikk han lov til å gjenoppta studiene, og som 50-åring var han ferdig med jusstudiene, og bosatte seg i Rondilla. På grunn av hans juskompetanse var han en etterspurt person blant naboer i bydelen som ville ha hans vurdering av ett og hint. Han peker også på andre markante personligheter i bydelen, og hvordan en gruppe på mellom 10 og 20 mennesker startet å samles regelmessig for å diskutere forholdene i bydelen. Allerede fra 1967 eller 1968 begynte de å mase på kommuneadministrasjonen om ulike forhold. I 1970 var det kommet så langt at man ønsket en formell forening.

Markante personligheter med en sosial bevissthet var altså viktige igangsettere av den mobilisering og oppstart av foreningsvirksomhet som fant sted i alle de fire bydelene. Men markante ledere kunne ikke alene "flytte fjell". Til det trengte de deltakelse fra alle naboene. Det er ingen tvil om at mobiliseringen i bydelene hadde en klar venstreorientert profil, og var en opposisjon til regimet. Det vitner nøkkelpersonene om, i tillegg til det faktum at nabolagsforeningene etter hvert ble et ly for opposisjonelle partier og ulovlige fagforeninger.

Filosofien fra begynnelsen av var bevisstgjøring av naboene. Men hvor lett var det å massemobilisere i bydelen? Det har vært vanskelig å finne medlemslister og således medlemstall for de ulike årene. I 1971 er det notert i Rondillas protokoll 106 medlemmer.¹⁸² 11 år senere, i juni 1982 var det registrert 293 medlemmer. Dette kan virke lite i en bydel som i 1977 hadde 45.000 innbyggere. Medlemstallet mellom disse to tidspunktene er uklare. Gonzalo Morell viser i sin masteravhandling til en artikkel i avisen "El Norte de Castilla" fra 1972 der visepresidenten

¹⁷⁹ Asociación de Vecinos Pilarica, 2007

¹⁸⁰ Constantino Gonzalo Morell, intervju med Manuel Gonzalez, Valladolid, 11. februar 2009

¹⁸¹ Constantino Gonzalo Morell, intervju med Julio Redondo, Valladolid, 22. april 2010.

¹⁸² Protokoll 1971-1978. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

angir et medlemstall på 650.¹⁸³ Hvorvidt man kan anse dette tallet for troverdig, er usikkert. Foreningen i Delicias hadde i 1972 141 medlemmer, også dette en bydel med nærmere 50.000 innbyggere.¹⁸⁴ I et intervju med avisa *Diario Regional* i oktober 1972, spør journalisten om grunnen til det lave antallet medlemmer. Styret i nabolagsforeningen mener antallet er tilfredsstillende, gitt den korte tiden som er gått siden etablering av foreningen, og at det stadig kommer inn nye innmeldinger. Mens i lille Belén hadde de fleste husstander et medlem i nabolagsforeningen. Det var 260 familier i bydelen og ved oppstarten hadde foreningen 203 medlemmer. Når vi vet at medlemmene måtte være familieoverhoder, kan vi gå ut fra at et medlem representerte en familie.

Nabolagsforeningene satte seg som mål å representere de "familiære" interesser til sine medlemmer i alle saker som var av kollektiv interesse.¹⁸⁵ Dette var helt i tråd med de regimegodkjente statuttene. Statuttene til de ulike foreningene var støpt over samme lesten, men verken Rondilla, Pilarica eller Belén har i dag kopi av de tidligste statuttene. De første statuttene i nabolagsforeningen i Delicias må derfor være fungere som representant for alle. Det står tydelig, allerede fra paragraf 1 at formålet med foreningen er å øke familienes deltakelse i det offentlige liv, og forsvare familienes interesser.¹⁸⁶ Det er likevel lite trolig at myndighetene så for seg hvilken base for opposisjon, krav og konfrontasjon disse foreningene skulle bli.

5.3 Utfordringer i bydelene

Ulike grupperinger jobbet sammen i nabolagsforeningene; arbeider, studenter og ulike politiske grupper.¹⁸⁷ Først og fremst rettet arbeidet de første årene seg mot de svært konkrete behovene i de ulike bydelene. Bydelene hadde mange likhetstrekk. De var bebodd av arbeidere, ansatt på de store fabrikkene. De var satt opp som rene boligområder, uten at det var tatt hensyn til noen av innbyggerens øvrige behov. Boligene var satt opp på den raskeste og billigste måte, noe som betød at bygningskvaliteten var dårlig.

Mye av kritikken rettet seg mot spekulative boligutbyggere, som via gode forbindelser i kommuneadministrasjonen (dette er foreningenes anklager) hadde sluppet unna med en langt dårligere standard for utbyggingene enn loven krevde. Et spesielt stort problem var mangel på skoleplasser. Bydelene hadde en forholdsvis ung befolkning, med mange barn, og antallet

¹⁸³ Morell, 2007

¹⁸⁴ Artikkel i *Diario Regional*, 12. oktober 1972, "*Los barrios pasan a la accion*". Arkivet til nabolagsforeningen i Delicias.

¹⁸⁵ *Historia de la asociación*. 1982. Historisk notat med ukjent forfatter. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

¹⁸⁶ Statutter for familieforeningen, *Asociación familiar del barrio de las Delicias*, Valladolid 20. februar 1972. Arkivet til nabolagsforeningen i Delicias.

¹⁸⁷ *Federación de Asociaciones de Vecinos*, 2005

offentlige skoleplasser i bydelene var ikke i nærheten av å dekke behovet. Ifølge naboene krevde loven ni barneskoler for et boområde på Rondillas størrelse, mens det her bare var to. Men når de klaget, var svaret var alltid det samme: Finn områder hvor det kan bygges, så skal vi bygge skoler. Problemet var at all plass var brukt til å bygge boliger.¹⁸⁸ Informasjonen kommer fra en undersøkelse foreningen selv gjennomførte i bydelen i 1976. I dokumentet formuleres også foreningens synspunkt på forholdene, noe som i seg selv er interessant nok. Blant annet er klassekonflikten en tilstedeværende dimensjon. Foreningen argumenterer: Fra første barndom skjer en segregering mellom arbeiderbarn og barn fra andre sosiale klasser. Barn fra arbeiderklassen gjør det dårligere enn barn fra høyere klasser på skolen, både på grunn av at de sistnevnte har bedre livsbetingelser, men også fordi mange arbeiderbarn ikke får skoleplass, i alle fall etter grunnskolenivå. Om ikke det er nok, så er de skolene som eksisterer i dårlig forfatning og dårlig utstyrt.

I 1976 var det 10.784 barn under 14 år som bodde i Rondilla, rundt to tredjedeler i skolealder. Men det var bare to statlige skoler i bydelen, med til sammen 2.400 plasser. I tillegg fantes rundt 1600 private skoleplasser. Å bruke privatskole var ikke minst et økonomisk spørsmål, som mange av arbeiderfamiliene ikke kunne ta seg råd til. Alternativet var da å sende barna til andre bydeler. I 1976 gikk bare 43 prosent på skole i bydelen og de resterende utenfor bydelen. Men det var ikke nødvendigvis så enkelt å få skoleplass utenfor bydelen heller, da de demografiske utfordringene var forholdsvis like andre steder.¹⁸⁹

Foreningen skriver selv:

Hvis vi tar hensyn til den alvorlige svakheten ved skolebygningene, midlene og skoletjenesten, kan vi konkludere med at den lave kvaliteten på undervisningen som våre barn får, er de dømt til å fortsette å være, også i fremtiden, marginaliserte personer, som ikke kan nå høyere utdanningsnivå enn EGB.¹⁹⁰

Det var ikke bedre i de andre bydelene. For familier som levde på kanten av økonomisk ruin, der noen dagers sykefravær ville bety at man ikke kunne betale strøm eller husleie, var privatskole utelukket. Også i Pilarica var mangel på skoleplasser en av de største bekymringene. Med 1800 unger mellom 6 og 14 år og bare 480 offentlige skoleplasser, er det forståelig. Det fantes to skolesenter, ett offentlig og ett privat. Dermed var skoleskys nødvendig, men ikke alle

¹⁸⁸ Egenprodusert sosiologisk undersøkelse og analyse, 1976, "*Aproximación a un análisis sociológico del barrio de la Rondilla*". Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

¹⁸⁹ Egenprodusert sosiologisk undersøkelse og analyse, 1976, "*Aproximación a un análisis sociológico del barrio de la Rondilla*". Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

¹⁹⁰ Egenprodusert sosiologisk undersøkelse og analyse, 1976, "*Aproximación a un análisis sociológico del barrio de la Rondilla*". Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

familier var villige til dette. Like fullt, skolegang var svært viktig for arbeiderfamiliene.¹⁹¹ En god skole kunne bety en mulighet for fremgang for barna, slik at de kanskje kunne få et lettere liv enn sine foreldre.¹⁹² Graden av analfabetisme i bydelen var høy, og nabolagsforeningen organiserte også voksenopplæring som skulle styrke naboenes bevissthet og kompetanse.¹⁹³

Beskrivelsen av bydelene i denne perioden er ganske lik: Mange av veiene, også der det gikk stor trafikk, manglet asfalt. Det manglet fortau, gatelys, stabilt strømmnett, kloakksystemer. I de nybygde områdene var hver kvadratmeter brukt til bolig. Andre tjenester som naturlig hører hjemme i en tettbebodd bydel var det ikke satt av plass til, som skoler, helsesenter, eldresenter, forsamlingslokaler eller kulturelle tilbud. Ei heller var det satt av plass til rekreasjonsområder, som parker, plasser eller små grøntområder. Det betydde at det var få muligheter til å drive for eksempel sport eller andre fritidsaktiviteter.

Nabolagsforeningen i Rondilla beskrev bydelen som monsteraktig og degenererende, og et sted som ga innbyggerne psykiske problemer. Foreningen konkluderte med at arbeiderne utnyttet både på arbeid og i fritiden. "... bydelen ligner en bikube, et fengsel eller et soverom, men ikke et sted for å leve sammen".¹⁹⁴

Foreningen mente at forholdene i bydelen førte til fremmedgjøring og manglende solidaritet. Dette ga den herskende klasse makt over arbeiderklassen, sosialt, politisk og ideologisk ved at overklassen overførte sine verdier om konsum og individualisme. Arbeiderne ble på sin side etterlatt uten kultur og kritisk sans, slik at de fremsto hjelpeløse ovenfor institusjoner og stat.¹⁹⁵

Det er interessant å lese argumentasjonen fra Rondilla som klart utmeisler en klassekonflikt, der naboene i bydelen er offer for utnyttning. Dette setter agendaen til foreningen ganske klart, i tillegg til de rent fysiske behovene i bydelen skal naboene frigjøres og bevisstgjøres. Bruker vi Tarrow's terminologi er dette en del av bevegelsens "framing", eller virkelighetsbeskrivelse.¹⁹⁶ Nabolagsforeningen ville altså vekke naboene til kamp. Rundt 75 prosent av innbyggerne i Rondilla kom fra landsbyområder, i og utenfor provinsen, ifølge tallene i den samme undersøkelsen. Et landsbyliv der alle kjente alle kunne framstå som en sterk kontrast til livet i den møkkete og upersonlige bydelen.

¹⁹¹ Utfordringene med klassereiser fra arbeider- til middelklasseidentitet er også beskrevet av Lars Ove Seljestad i flere arbeider, også skjønnlitterært.

¹⁹² Asociación de Vecinos Pilarica, 2007

¹⁹³ Barrio, utgave nr. 6, 1981. "*Alfabetizar en España*", Valladolid. Magasinet var et samarbeid mellom nabolagsforeningene i Victoria, Belén, Pilarica, San Andrés, Pajarillos.

¹⁹⁴ Originaltekst: "... parece una colmena, una cárcel o un dormitorio pero no un lugar de convivencia." Egenprodusert sosiologisk undersøkelse og analyse, 1976:7, "*Aproximación a un análisis sociológico del barrio de la Rondilla*". Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla

¹⁹⁵ Egenprodusert sosiologisk undersøkelse og analyse, 1976, "*Aproximación a un análisis sociológico del barrio de la Rondilla*". Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

¹⁹⁶ Tarrow, 1998:111-112

Beskrivelsen fra Carmen Quintero, som flyttet inn i bydelen i 1977, kan tyde på at naboene ikke hadde mistet sine sosiale anlegg, selv om de var flyttet inn i Rondilla:

Størstedelen av folk i bydelen var folk som hadde kommet fra landsbyene, og det var veldig sosiale folk, slik folk er i landsbyene, med et veldig godt naboforhold. Det var mye folk som satt, det var veldig typisk med gruppene av kvinner som satt på hushjørnene (..)slik som i landsbyene. De sydde eller annet, det var mange hjørner der folk møttes. Det fantes ikke benker, folk tok med seg stoler, (..) Det var en bydel, jeg vet ikke, nesten som en landsby. Folk kjente hverandre, naboene kjente hverandre – alle. Det var en bydel som var veldig sosial.¹⁹⁷

Det sosiale livet i Belén beskrives også på samme måte:

Og når sommeren kom, etter middagen, om kvelden, dannet det seg grupper i gatene. De kom ut med sine stoler for å snakke om alle slags ting, mens barna lekte i gata inntil de skulle legge seg.¹⁹⁸

Dermed er det ikke sikkert at svartmalingen fra nabolagsforeningen om den ensomme, fremmedgjorte innbygger egentlig var en korrekt virkelighetsbeskrivelse. Like fullt tjente en slik virkelighetsbeskrivelse som et ideologisk utgangspunkt for kampen om rettferdighet.

5.4 Nabolagsforeningene ser dagens lys

I Delicias i 1970 hadde det lille kristne fellesskapet som samlet seg rundt Millán Santos kommet fram til at man skulle etablere en sportsklubb og kreve terreng til sportsinstallasjoner ved Canterac. Sportsklubben Pisuerga fikk hele 600 medlemmer, der medlemmene kom fra hele byen. Ordfører og kommuneadministrasjon støttet opp om prosjektet og i 1971 ble prosjektet fullført med både fotballbane og svømmebasseng. Det kristne fellesskapet som tok initiativet til foreningen, så at prosjektet "ble tatt over" av ordfører og kommune, og i foreningens egne historiefortellinger framstilles ordfører Antolín de Santiago y Juárez som en som frekt sørget for å ta æren for prosjektet.¹⁹⁹ Han fremsto tilsynelatende som en alliert, men med sin egen agenda. I en avisartikkel fra 1971 eller 1972 står det beskrevet hvordan naboene har arbeidet

¹⁹⁷ Originaltekst: "... la mayor parte de la gente del barrio era gente que había venido de los pueblos y era gente muy sociable como lo es toda la gente de los pueblos, con una relación de vecindad que es muy buena. Había mucha gente sentada, era muy típico los corrillos de mujeres sentadas en las esquinas, haciendo corro, pues como se hace en los pueblos. Cosiendo o haciendo esto... pues había muchas esquinas donde la gente se reunía. No había bancos, la gente sacaba sillas, porque no había entonces bancos en las calles, ni mucho menos.(...) Era un barrio, no sé, casi como pueblo." Constantino Gonzalo Morell, intervju med Carmen Quintero, Valladolid, 24. februar 2009.

¹⁹⁸ Originaltekst: "Y cuando llegaba el verano, por las noches, después de cenar, se formaban grupos en las calles. Salían con sus sillas a charlar y comentar las cosas más variadas, mientras la chiquillería jugaba en la calle hasta la hora de acostarse." Anta mfl., 2010:37

¹⁹⁹ Martínez, 1981

for saken i tre år, og takket være ordfører og administrasjon er anlegget i ferd med å fullføres.²⁰⁰ Informasjon, også fra en avisartikkel fra 1972, gir indikasjoner på at naboene hadde arbeidet siden 1968 i et slags interimsstyre, ennå ikke godkjent av myndighetene. Naboene beskrives som foretaksomme entusiaster.²⁰¹

Millán og den lille gruppen aktivister så at bydelen hadde behov for noe mer, noe som kunne ta tak i de store utfordringene i bydelen. Hva som skulle bli løsningen sto klarere for dem etter at en ny person, Juan Antonio Cañada, arbeider på FASA og medlem av JOC, engasjerte seg. Han foreslo opprettelsen av en nabolagsforening som skulle fungere som en parallell til sportsforeningen. 4. oktober 1972 ble så *Asociación familiar de Delicias* opprettet, noen måneder etter at en nabolagsforening i Rondilla har sett dagens lys. Millán var kritisk til å søke om etablering via Falangistbevegelsen og det lokale familiekontoret. Men det framsto som den eneste realistiske mulighet for en forholdsvis rask etablering.²⁰²

I Pilarica oppsto nabolagsforeningen som ett element av mange i en urban mobilisering, der kirken og prestene sto sentralt. Hjelpeorganisasjonen Caritas, kvinneforeninger, foreldreforeninger, ulovlige partigrupperinger, fagforeninger og studentforeninger dannet et rikt, men noe konfliktfylt, foreningsliv. Også nabolagsforeningen i Pilarica ble etablert i 1972, underlagt familierepresentanten. Nabolagsforeningen i Pilarica var ikke så samstemt regimekritisk som vi har sett både i Rondilla og Delicias. De første medlemmene var delt mellom dem som følte seg som en del av regimet og dem som var i opposisjon til det samme regimet. De var likevel enige om å jobbe for å forbedre levekårene i bydelen. Det var måten dette skulle gjennomføres på som skapte konflikter. Mens den første gruppen ønsket å søke samarbeid med myndighetene var den andre gruppen mer innstilt på å utøve protest, og mobilisere for å fremme sine krav. Denne dobbeltheten skulle vedvare helt til falangistbevegelsen opphørte i 1977, og nabolagsforeningen forandret vedtektene sine. Deretter fikk foreningen en klarere opponerende profil.²⁰³

I Belén var befolkningen satt sammen av innflyttere fra forskjellige steder. 260 familier var bosatt i den geografisk lille bydelen tidlig på 70-tallet. I en artikkel i *El Norte de Castilla* i november 1970 trekkes Belén fram som det beste eksempelet på de mangler som arbeiderbydelene i denne epoken hadde. I gatene var det søle og leire i stedet for asfalt, søplet fløt fordi søppelavhentingene fungerte dårlig eller var ikke-eksisterende. Hele bydelen framsto

²⁰⁰ Avisartikkel, sannsynligvis fra Diario Regional. Ukjent dato, 1971 eller 1972, "En torno al polideportivo en Canterac". Arkivet til nabolagsforeningen i Delicias.

²⁰¹ Avisartikkel, 1972. Avis og dato ukjent. "Semana cultural en el barrio de las Delicias. La junta promotora de la asociación familiar trabaja de firme". Arkivet til nabolagsforeningen i Delicias.

²⁰² Martín, 1981

²⁰³ Asociación de Vecinos Pilarica, 2007

som møkkete og slumaktig.²⁰⁴ De store problemene i bydelen, og den manglende reaksjonen fra kommunen, fikk naboene til å true med å trekke seg fra den store byfesten *Feria y Fiestas de San Mateo*, en religiøs fest med historiske rätter. Ordføreren lovet at gatene skulle settes i stand, men krevde at bydelen ble med på festen. Noe annet ville vært en tydelig opposisjon mot de lokale styresmaktene. Naboene fikk gjennomslag for kravet, noe som inspirerte til videre samarbeid og etableringen av en nabolagsforening. Ikke minst var det nødvendig med felles innsats, fordi naboene selv måtte bekoste deler av utgiftene for arbeidene. 218 naboer betalte hver 150 pesetas, resten påtok kommunen seg. Ifølge foreningens egne nedtegnelser ble foreningen godkjent som forening for familieoverhoder 10. oktober 1971.²⁰⁵

5.5 Oppvåkning og selvbevissthet

Etableringen av nabolagsforeningene i de fire bydelene i Valladolid var alle avhengig av en eller flere lederskikkelser som så behovene og gjorde en innsats for å samle innbyggerne til kollektiv handling. Verken Putnam eller Inglehart/Welzel legger stor vekt på lederskap og initiativ når de skal forklare hvordan deltakelse og mobilisering oppstår. Aktørene spilte en vesentlig rolle for oppstarten av bevegelsen, men selvfølgelig var også strukturelle forhold av stor betydning.

Den økonomiske utviklingen, industrialiseringen og andre endrede samfunnsforhold påvirket innbyggerne i arbeiderbydelene Valladolid. De fleste familier var avhengige av at forsørgeren jobbet i industrien, og med arbeiderbevegelsen nye innsats fra tidlig på 60-tallet var arbeidsplassene blitt politiserte. Dette i seg selv førte til en sterkere bevisstgjøring blant arbeiderne. Forholdene i bydelene var uverdige og manglet det meste av det spanjoler på denne tiden forventet av sitt bomiljø. I tillegg kom følelsen av urettferdighet, ved at det var nettopp arbeiderbydelene som ble bygget med en slik lemfeldig omgang med offentlige krav og forskrifter. Men til tross for at det fantes en gryende bevissthet i arbeiderbefolkningen, og at de var utsatt for åpenbare urettferdigheter, startet det ingen mobilisering i bydelene før sterke personligheter tok et konkret initiativ. Vi ser at det varierte noe fra bydel til bydel hvor lett det var å involvere og engasjere naboene. I Delicias opplevde initiativtakerne at store deler av befolkningen ikke ønsket å organisere seg.

Vi spanjoler er bedagelig anlagt og ønsker at andre skal gjøre jobben for oss. Men det er umulig. Dersom foreningen skal bli sterk, trenger vi alles hjelp.²⁰⁶

²⁰⁴ Anta mfl., 2010:43

²⁰⁵ Anta mfl., 2010

²⁰⁶ Originaltekst: "(...) que los españoles somos muy cómodos y queremos que cuantos nos lo den todo hecho y esto es imposible, pues para que la Asociación sea fuerte necesita el apoyo de todos."

Om det var bedagelighet eller usikkerhet som holdt det store flertallet av naboer borte fra foreningen skal være usagt. Sosial tillit brukes som en kjerneforklaring for å forklare deltakelse og kollektiv handling, i studier fra Almond og Verba til Putnam. Jeg har ingen mål på sosial tillit i det spanske samfunnet på 70-tallet. Den eneste indikasjonen jeg har baserer seg på en rekke spørreundersøkelser jeg har fått tilgang til gjennom CIS, på ulike tidspunkt fra 1968 til 1975.²⁰⁷ Disse spørreundersøkelsene, som er gjennomført på et bredt utvalg respondenter, viser en forbausende stor andel som svarer “vet ikke” eller “uten svar” på kontroversielle tema. Det gjelder for eksempel spørsmål om uroen blant studentene og hvilken oppfatning man har av dette i 1968. Hele 72 prosent svarer ikke.²⁰⁸ I 1974 har 46 prosent av respondentene med liten eller ingen utdanning ingen oppfatning om revolusjonen i Portugal.²⁰⁹ I 1975 mener 44 prosent at det er umulig å påvirke lokale myndigheter i saker der man er uenig.²¹⁰ Dette kan naturligvis vise mangel på samfunnsinteresse. Undersøkelsen fra 1975 viser at rundt halvparten oppgir mye eller middels interesse for politikk, mens mindre enn halvparten leser aviser eller hører nyheter på radio regelmessig. 80 prosent oppgir likevel å se nyheter på TV. Disse dataene vitner om et noe svakt politisk engasjement. Det er også mulig å spørre seg om respondentene svarte ærlig, eller om mange følte seg mer komfortable med å være uten mening i politiske spørsmål. Det kan i så fall bety at den sosiale tilliten, især i forhold til styresmaktene, var svak. Det er i seg selv ikke overraskende, dersom vi tar med i betraktning regimets brutale håndtering av politisk opposisjon. Det kan også bety, som Pina (1971) skriver, at det var et lavt konfliktnivå i det spanske samfunnet, til tross for at man kunne forvente noe annet.

Hvorvidt det var svak sosial tillit eller mangel på interesse som var utslagsgivende for at nabolagsforeningene hadde få medlemmer i forhold til innbyggere i bydelene, kan jeg ikke svare på. Men utviklingen i bydelene viser at medlemskap ikke var noen forutsetning for mobilisering. Jeg vil vise flere eksempler på mobiliseringer som langt oversteg det antall medlemmer som fantes i foreningene. Det er her viktig å understreke Tarrow's poeng om at en bevegelse sjelden er identisk med en organisasjon, selv om vi ser at nabolagsforeningene dannet grunnlaget for nabolagsbevegelsen.²¹¹

Vicente Sanz og José Martín intervjuet av *Diario Regional*, 16. juli 1972, “*Los vecinos de las Delicias deben asociarse en la junta familiar*”. Arkivet til nabolagsforeningen i Delicias.

²⁰⁷ Centro de Investigaciones Sociológicas

²⁰⁸ CIS, januar 1968, CUESTIONES DE ACTUALIDAD, studie 1034.

²⁰⁹ CIS, oktober 1974, studie 1075.

²¹⁰ CIS, mars 1975, CUESTIONES DE ACTUALIDAD, studie 1078.

²¹¹ Tarrow, 1998

5.5.1 Bevisstgjøring gjennom utdanning

Som vist i teorikapittelet, knytter Inglehart og Welzel *self-expressive values*, selvhevdende verdier, til postindustrielle samfunn. Disse verdiene er demokratiske i sin natur og rommer toleranse, krav om medbestemmelse og liberale friheter som yringsfrihet, frihet til å treffe individuelle valg, like muligheter etc. Et samfunn preget av disse verdiene vil være kjennetegnet av høy deltakelse og sosial tillit, mener Inglehart og Welzel. Ikke minst vil slike samfunn ha en høyere andel av høyt utdannede.

Kan disse selvhevdende verdiene forklare mobiliseringen i arbeiderbydelene i Valladolid på 1960 og – 70tallet? Til tross for at middelklassen og andelene høyt utdannede var i sterk vekst i Spania i denne perioden, hadde arbeiderne i beste fall en yrkesutdanning. Mange var uten utdanning og antallet studenter i disse bydelene var forsvinnende lite. I Rondilla var det i 1975 rundt to prosent studenter, mens det var tre prosent i Delicias.²¹² Det daglige arbeidet i nabolagsforeningene ble båret fram av en liten gruppe mennesker, og dette fortøner seg forholdsvis likt i alle bydelene. Blant disse sentrale aktørene i bevegelsen, hadde et flertall en form for utdanning. Tar vi en titt en oversikt over 21 tidligere sentrale medlemmer i nabolagsbevegelsen Valladolid, ser vi at de tradisjonelle industriarbeiderne var i mindretall.²¹³ Av disse 21 var fire lærere på lavere eller høyere nivå. Fem var funksjonærer med ulikt kontorarbeid. Vi finner to ingeniører, en sykepleier og en optiker. Seks var arbeidere, noen med fagutdanning. De resterende er det ikke angitt data for. Åtte er registrert med tilknytning til ulike partier (kommunistpartier og sosialistpartiet, samt én i Karlistpartiet). Fem er oppført med medlemskap i en fagforening og tre med medlemskap i en av de katolske arbeiderforeningene. Som vi tidligere har sett, var også tre prester og en jurist sentrale personligheter i disse nabolagsforeningene. Ut fra dette kan det argumenteres for at utdanning kan ha vært en bevisstgjørende faktor i alle fall for drivkreftene i bevegelsen.

5.6 Kampsaker og aksjonsmobilisering

Som “foreninger for familieoverhoder” var nabolagsforeningene formelt underlagt provinsens familiekontor, og derigjennom regimet som sådan. Fra den aller tidligste fasen fortelles det om hyppige møter mellom styret i de ulike foreningene og ordføreren, der naboene formidlet sine krav og behov. Noe av det første nabolagsforeningen i Belén gjorde var å arrangere en samtale med ordfører Antolín de Santiago y Juárez. González beskriver

²¹² Egenprodusert sosiologisk undersøkelse og analyse, 1976, “*Aproximación a un análisis sociológico del barrio de la Rondilla*”. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²¹³ Oversikt over sentrale deltakere i nabolagsbevegelsen i Valladolid, intervjuet av Constantino Gonzalo Morell, med personlige data.

samarbeidet med ordføreren som godt.²¹⁴ Et av de første behovene foreningen formidlet, var behovet for et lokale. Tanken var å arrangere en tv-klubb, der blant annet ungdom kunne møtes. De framhevet også behovet for kloakksystem og bedre gatestandard. Til sist fikk de ordføreren til å love å komme på et personlig besøk, noe han gjorde en måned senere.

I løpet av 1973 var viktig arbeid i bydelen i gang, både med kloakk, asfalt og belysning. 7. januar samme år åpnet en kultursal som skulle komme hele bydelen til gode. Det kan synes som det gode forholdet til ordfører Antolín førte til raskere handling i Belén enn i de andre bydelene, og spesielt i forhold til Rondilla, som måtte vente i mange år før de fikk for eksempel eget lokale til nabolagsforeningen.²¹⁵ Det kan, for å bruke Tarrows terminologi, virke som Belén i større grad benyttet seg av nyttige allierte. På den andre siden var de umiddelbare behovene i Belén enklere å stille enn de mer omfattende kravene i Rondilla. Men også Belén hadde sine mindre hyggelige møter med representanter for regimet. González foreller om en kveld 22. desember 1973 eller 1974, da naboene hadde møttes for å feire jul i et lokale, med mat og musikk. Klokka 22. 00 om kvelden dukket politiet opp på døra og tok med seg Gonzalez og en deltaker til. De ble tatt med til avhør på politistasjonen. González brukte sitt gode forhold til ordføreren, og sa: Jeg vil dere skal ringe ordføreren slik at han får vite at vi er anholdt for å feire jul i en forening som han selv har hjulpet til med å starte... Da ble det en viss nervøsitet, de ringte ordføreren som straks ga ordre om å frigi de to.²¹⁶

Problem med søppel som det ikke var noen skikkelig henteordning på, hygieneforhold og et krevende rotteproblem var av de første sakene naboene i Rondilla tok opp med lokale myndigheter. De protesterte dessuten på at de skulle være nødt til å betale en ekstra avgift for å få i gang en søppelordning. I 1973 ble problemet omtalt i avisa Norte de Castilla, og ordføreren kom på besøk.²¹⁷ Men som regel var det delegasjoner av naboer som ble sendt til ordføreren for å kreve skoleplasser, veier, fortau, parkeringsplasser, lys, parker, bedre renhold og hygiene og alt annet bydelen hadde behov for.

I 23. november 1974 var naboer fra Delicias på besøk, både hos ordfører og provinsens sivilguvernør. I tillegg til andre problemer ble ordføreren gjort oppmerksom på farene ved en udekket kanal som gikk langs hovedveien, og som først og fremst representerte en fare for barn. Ordføreren lovet å se på saken, men pekte på at det var privat grunn.²¹⁸

I 1977 skjedde det en ulykke i nettopp denne kanalen, Canal del Duero, i Delicias. Et barn som var på besøk fra Bilbao druknet under lek. Dette utløste voldsomme reaksjoner blant

²¹⁴ Constantino Gonzalo Morell, intervju med Manuel Gonzalez, Valladolid, 11. februar 2009

²¹⁵ Anta mfl., 2010:52

²¹⁶ Constantino Gonzalo Morell, intervju med Manuel Gonzalez, Valladolid, 11. februar 2009.

²¹⁷ Protokoll, 1971-1978. Nabolagsforeningen i Rondilla.

²¹⁸ Avisartikkel i El Norte de Castilla, 23. november 1974, "Miembros de la Asociación Familiar de las Delicias se entrevistaron con el gobernador civil y con el alcalde". Arkivet til nabolagsforeningen i Delicias.

naboene. Rundt 800 personer sluttet opp om protestene, som nabolagsforeningen gikk i spissen for. Slagord som “Ikke flere drept i kanalen” og “Ordfører gå, bydelene godtar deg ikke”, lød.²¹⁹ Demonstrasjonen var ikke lovlig, men heller ikke politisk, da temaet var av sosial art. I tillegg til å protestere forsøkte naboene å dekke kanalen ved å fylle på med steiner og andre gjenstander. De forsøkte også å tappe vannet ved å lede det i en grøft. Demonstrasjonen førte til sammenstøt med politiet, men denne gangen nektet naboene å gi seg. Nabolagsforeningen argumenterte i pressen:

“Dette er kommunens ansvar. Vi har henvendt oss fredelig og demonstrert fredelig. Vi har forsøkt å gå i dialog. Det er på grunn av et barns død vi handler. I dette landet må det alltid skje noe alvorlig før noe skjer”.²²⁰

Hendelsen vakte moralsk sinne, noe som førte til mobilisering, spesielt fordi naboene tidligere hadde forsøkt å få myndighetene til å sikre kanalen.

Også i Pilarica satte en ulykke med et barn involvert i gang store protester. Dette skjedde i 1973, da ei jente ble overkjørt og drept av en dresin på togsporet som krysser bydelen. Da hun skulle begraves, utviklet det hele seg til en demonstrasjon der en stor menneskemengde beveget seg mot Plaza Mayor i hjertet av byen. De krevde en undergang, under togsporet, umiddelbart. Men politiet slo brutalt ned demonstrantene, noe som skapte ytterligere kampvilje.²²¹ Vi ser at naboene i disse sakene opplevde å ha rettferdigheten og moralen på sin side. Det kan ha vært en grunn til at aksjonene fikk så stor oppslutning.

Dette er eksempler på aksjoner som mobiliserte bredt, og langt flere enn medlemmene i nabolagsforeningene. I 1976 gjorde bydelene for første gang felles front mot styresmaktene, for å sette fokus på utdanningsproblemene. I demonstrasjonen, som hadde fått myndighetenes godkjenning, gikk mellom 4000 og 8000 personer fra mange ulike bydeler.²²²

5.6.1 Forhold til myndighetene

En bevegelse, slik den defineres av Tarrow og Kjeldstadli, skal ha en viss uavhengighet til maktapparatet.²²³ Nabolagsbevegelsen i Valladolid var delvis underlagt maktapparatet, fordi de fleste foreningene registrerte seg som *asociaciones de cabezas de familia*, men de utviklet likevel en selvstendighet og opposisjon mot et regime som ikke var dem lydhor. Det er også viktig å

²¹⁹ Avisartikkel i El Norte de Castilla, 19. april 1977, “La policia disuelve una manifestacion de vecinos en las Delicias”. Arkivet til nabolagsforeningen i Delicias.

²²⁰ Avisartikkel i El Norte de Castilla, 19. april 1977, “La policia disuelve una manifestacion de vecinos en las Delicias”.

²²¹ Asociación de Vecinos Pilarica, 2007

²²² Den omtrentlige beregningen av antall demonstranter, beror på at politiet og avisen *Libertad* oppga ulike antall. Morell, 2009

²²³ Tarrow, 1998, Kjeldstadli, 2010:15

understreke på nytt at den formelle registreringen i de fleste tilfeller var av rent praktisk karakter.

Det kommer frem visse forskjeller mellom de to ordførerne som hadde vervet på 70-tallet Antolín de Santiago y Juárez og Manuel Vidal García. Mens den første kunne yte en hjelpende hånd til naboene når de kom med ulike krav, er det lite positive omtaler av den sistnevnte. I sær Belén hadde et godt samarbeid med Antolín, men han hadde også temperament. Det fikk en delegasjon fra Delicias merke idet de kom for en samtale på et dårlig tidspunkt. Ordføreren truet med å kaste naboene ned fra balkongen på rådhuset og avslo deres ønske, som gjaldt midler til å gjennomføre en bydelsfest.²²⁴ Vidal García var en ordfører naboene næret liten tillit til, etter hvert som konfrontasjonene mellom kommunen og naboene ble flere og hardere. Som vi også har sett var det noe ulik tilnærming til styresmaktene i de ulike foreningene.

5.6.2 Ribera de Castilla

I Rondilla skulle den store kampen komme til å stå om 29 hektar, eller 290 mål, areal langs bredden av elva Pisuerga. En av nabolagforeningens viktigste saker gjaldt krav av ulike offentlige tjenester, som helsetjenester, sosiale tjenester, forsamlingslokaler, eldresenter, flere skoler, barnehager og så videre. Problemet var at all grunn var brukt til husbygging. Som Carmen Quintero erindrer:

Det fantes en skole,(...) og resten var hus og hus. Det fantes ikke noen offentlige tjenester. Det fantes ingenting. Ingenting.²²⁵

Midt på sommeren 1976 ble naboene gjennom en liten notis i avisa El Norte de Castilla klar over at en utbygger hadde kjøpt opp området som kaltes Ribera de Castilla, langs bredden av elva, for å bygge ut 2.200 nye boliger.²²⁶ Kommunen ønsket å vedta en arealplan for området. Dette vakte naboene, som endelig så en mulighet til areal til de mange offentlige tjenestetilbud bydelen manglet. De tok dermed saken opp med de lokale styresmaktene, og krevde å få innfridd sine krav før det ble satt opp flere boliger. Naboene viste ingen tillit til utbyggeren, som de mente tidligere hadde vist seg som en stor boligspekulant. Rundt 150 naboer møtte opp i en fredelig markering for å overlevere kravet til ordføreren. Etter dette gjennomførte foreningen et utall aksjoner og demonstrasjoner for å fremme sitt syn i saken; forhandlinger, samtaler, skriv, møter, plakater, debatter – man forsøkte alle lovlige veier, men uten får gjennomslag.²²⁷ Dette

²²⁴ Martínéz, 1981

²²⁵ Originaltekst: "Había un colegio,(...), y lo demás eran casas y casas. No había ningún servicio. No había nada, nada." Constantino Gonzalo Morell, intervju med Carmen Quintero, Valladolid, 24. februar 2009.

²²⁶ Asociación Familiar Rondilla, 1979

²²⁷ Egenprodusert sosiologisk undersøkelse og analyse, 1976, "Aproximación a un análisis sociológico del barrio de la Rondilla." Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

svekket tilliten til myndighetene og ga en følelse av at myndighetene hadde tatt parti for utbyggerne. I denne saken kom det til direkte konfrontasjoner mellom de lokale myndighetene og naboene. Naboene forsøkte å ta seg inn på bystyremøter ved flere anledninger (det fantes en publikumstribune), men ble flere ganger nektet. I et siste forsøk på å banke igjennom arealplanen uten innblanding, innkalte ordfører Vidal til kommunestyremøte klokka ni om morgenen (vanligvis ble de holdt på kvelden), i hemmelighet. Kvelden i forveien kom dette likevel nabolagsforeningen for øret, og med megafoner kjørte de rundt i bydelen for å mane naboene til kamp. Morgenen etter fyltes tribunene i bystyresalen, men ordføreren fikk dem utvist og tilkalte politiet. For naboene i Valladolid ble dette en bekreftelse på ordførerens manglende vilje til å ta bydelenes behov alvorlig. Under møtet ble flere deler av arealplanen vedtatt, men ikke det som gjaldt Ribera de Castilla.

Men det bygde seg nå opp et veldig engasjement, ikke bare i Rondilla, men også i de andre bydelene. Flere av de andre bydelene ønsket å få omgjort bystyrets vedtak, og mente vedtaket var en gavepakke til boligspekulantene. I Delicias lagde naboene en bilkolonne og reiste rundt i byen med megafoner for å be om solidaritet.²²⁸ I juni 1978 var det flere store markeringer der tusenvis av mennesker protesterte. Blant annet var det et stort arrangement med kulturelle bidrag fra flere artister i området Ribera de Castilla, der 20.000 naboer møtte opp. Dette står beskrevet i foreningens egen historienedtegnelse, "Rondilla, un desastre urbanístico" fra 1979 og i flere avisartikler.²²⁹

Først i 1980 ble saken løst. Dette var også etter at lokaldemokratiet var innført året før, og en sosialistisk ordfører hadde tatt makten. Det siste forslaget fra de lokale styresmaktene var bygging av 500 boliger i Ribera de Castilla, mens resten av området skulle avsettes til de offentlige tjenester bydelen mangler. (I dag ligger blant annet byens største park i området.) Det endelige vedtaket ble tolket som en seier av naboene.²³⁰

5.6.3 Boikott av ordførervalget

I 1976 skulle det velges ordfører i lokalvalget. Til tross for noen endringer i valgordningen, skulle ordføreren velges av rådsmedlemmer, altså ikke gjennom direkte valg. I en meningsmåling utført av El Norte de Castilla 24. januar dette året, svarte 80 prosent at de ønsket å velge både ordfører og rådsmedlemmer i frie valg. Bare 15 prosent ville beholde det

²²⁸ Avisartikkel i El Norte de Castilla, 9. juli 1978, "Canterac, 49, con una caravana de coches, informó a la ciudad de su problema". Arkivet til nabolagsforeningen i Delicias, Asociación familiar Delicias.

²²⁹ Asociación Familiar Rondilla, 1979

²³⁰ Barrio, nr. 4, 1980, Valladolid, "Una vez más, la Ribera de Castilla". Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

eksisterende systemet. Nå hører det med til historien at svarprosenten på undersøkelsen bare var 17,5 prosent, men resultatet fikk uansett stor oppmerksomhet i avisa.²³¹

Den manglende oppslutningen om det organiske demokratiet var synlig fra 1973, da den "familiære tredjedelen" i Francos valgordning skulle velge rådmenn til bystyret.²³² Denne tredjedelen hadde hatt en viss valgdeltakelse, men i 1973 var den nede i 54,11 prosent – hvorav over 30 prosent stemte blankt. Det er altså flere ting som peker i retning av at folk var lei av Francos valgsystem.²³³

I bydelen Delicias innkalte nabolagsforeningen til møte med tema: Hvem bør velge ordføreren? Møtet var ikke godkjent, noe som gjorde at den daværende presidenten ikke ville være ansvarlig for hendelsen, og unnlot å delta.²³⁴ Visepresident José Antonio Cañada overtok. Temaet viste seg å interessere, for over 300 personer møtte fram til møtet – langt flere enn det var medlemmer i foreningen. Etter debatt tok møtet en avgjørelse om å ikke anerkjenne den ordføreren som kom til å bli valgt i det kommende valget, som en protest mot valgsystemet. De krevde frie og direkte valg. Dette var et vedtak som ikke falt i god jord hos de lokale myndigheter. De reagerte på vedtaket, men den formelle begrunnelsen var at det skulle søkes godkjenning for åpne møter. Selv om ettertiden vet at det bare var ett år igjen til demokratiet skulle bli gjeninnført, reagerte styresmaktene både på lokalt og nasjonalt nivå på hendelsen. Visepresident Cañada ble bøtelagt med 100 000 pesetas, noe som var en umulig sum for en arbeidsløs arbeider (han var avskjediget fra FASA etter tidligere uroligheter på fabrikken).²³⁵ Foreningen satt i gang en innsamling for å dekke boten, og naboer fra hele byen deltok i kronerulling. Innsamling var nødvendig på grunn av størrelsen på boten, men nabolagsforeningen ønsket også å gjøre omverden oppmerksom på det maktovergrepet de ble utsatt for. De samlet inn både gjennom universitetet, i andre bydeler og i ulike kirker, en aktivitet som også ble omtalt i pressen.

5.6.4 Kvinnene og bydelen

Fram til 1977 var det få kvinner som var medlem i nabolagsforeningene i Valladolid. Forklaringen var først og fremst at lovgivningen som foreningene var underlagt krevde at medlemmer skulle være familieoverhoder. Familieoverhodet var i de fleste tilfeller regnet som mannen i familien. En oversikt fra Rondilla viser at inntil 1977 var bare to kvinner registrert

²³¹ Avisartikkel i El Norte de Castilla, 24. januar 1976, "*La mayoría de los vallisoletanos, partidarios del voto popular para la elección d alcaldes*". Mikrofilm i det offentlige biblioteket i Valladolid

²³² Jmf oppbygningen av det organiske demokrati, med representasjon fra familien, syndikatet og lokalsamfunnet.

²³³ Encinas Rodríguez, David, *El final del régimen franquista y los Ayuntamientos*, Valladolid, gjengitt i "Otra democracia ¿fue posible?" Morell, 2011

²³⁴ Egenprodusert historieberetning om nabolagsforeningen i Delicias, "*¿Cómo nació la Asociación familiar?*" Arkivet til nabolagsforeningen i Delicias.

²³⁵ Martín, 1981

som medlem. Den endrede lovgivningen som fant sted dette året endret ikke forholdet umiddelbart, bare 20 nye kvinner meldte seg som medlemmer.²³⁶ Men det betyr ikke at kvinner var fraværende i foreningen. Kvinner spilte en viktig rolle i foreningenes arbeid. Likevel opprettet kvinnene egne foreninger for husmødre. Disse foreningene oppsto i samme tidsperiode, var legalisert gjennom samme lovgivning og altså kontrollert av falangistbevegelsen. Deres sanne natur kunne variere noe, fra foreninger som oppfattet seg som en del av regimet til foreninger som oppfattet seg som opposisjonsgrupper til regimet. I våre fire bydeler var det et samarbeid mellom nabolagsforeningen og husmødrene, hvor begge grupperinger var en del av det Manuel Castells kaller "den urbane bevegelsen".²³⁷

I 1976 var det husmødrene som stengte ringveien gjennom bydelen i Delicias. Veiblokkeringen var en protest mot at veien ikke var asfaltert, til tross for tung trafikk. Manglende asfalt førte til søle om vinteren og et stort støvproblem i de tørre sommermånedene. Blokkeringer ble gjennomført flere ganger. *Avisa Diario Regional* forteller om en blokkering som fant sted 7. mai i 1976, og beskriver hvordan veien ble blokkert av rundt 200 personer, både kvinner og barn.²³⁸ Rundt 50 sigøynere sluttet seg også til protesten. Slagord som "Ikke mer diskriminering", "Asfalt på ringveien", "For et renere Delicias", ble brukt. Blokkeringen av trafikken varte denne dagen rundt halvannen time, før politiet løste det hele opp, blant annet med trusler om arrestasjoner, ifølge *avisa*. Blokkeringen skjedde i samarbeid med, og kanskje under styring fra, nabolagsforeningene. José Centeno, tidligere sekretær i nabolagsforeningen i Delicias, forteller hvordan kvinner ble brukt strategisk til å aksjonere, fordi man antok at politiet ville gå forsiktig fram med kvinner.²³⁹

Manuel González, initiativtaker til nabomobiliseringen i Belén roser kvinnene i bydelen. Han mener deres innsats var avgjørende, spesielt i de hardeste tidene, i 1960 og -70 årene.

De var som ryggstøtten i alle kamper og krav i disse årene. Deres holdning bidro til å opprettholde styrken i mobiliseringene, de skapte enhet blant innbyggerne.²⁴⁰

I Pilarica sørget kirken for at kvinnene fikk anledning til å møtes. En kvinne fra menigheten tok vare på barna, mens kvinnene møttes i kirken for sosialt samvær, læring og dialog. Dette foregikk allerede fra 1969-1979. Det er ikke sikkert at kvinnene selv opplevde å få den anerkjennelsen som blir dem til del av González. De opplevde i alle fall rene kvinnegrupper

²³⁶ Historia de la asociación. 1982. Historisk notat med ukjent forfatter. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²³⁷ Castells, 1986

²³⁸ Artikkel i *Diario Regional*, mai 1976, "Los vecinos interrumpieron la circulación". Arkivet til nabolagsforeningen i Delicias.

²³⁹ Constantino Gonzalo Morell, intervju med José Centeno, Valladolid, 20. oktober 2008

²⁴⁰ Constantino Gonzalo Morell, intervju med Manuel González, Valladolid, 11. februar 2009.

som nødvendig fordi “mennene ikke lar oss snakke”. Tema for slike dialoger kunne være utdanning, skole for barna, seksualitet og prevensjon.²⁴¹

5.7 Krav om frihet

Det var flere store streiker og arbeidskonflikter i Valladolid på 1970-tallet. I 1972 var det en to måneders streik i byggebransjen. Dette fikk også konsekvenser for arbeiderprestene Millán og Ventura, henholdsvis i Delicias og Pilarica. De forfattet en pamflett med refleksjoner på konflikten fra et kristent perspektiv. Resultatet ble en bot de nektet å betale, og deretter “soning” i hvert sitt kloster.

1975 ble et urolig år med mange streiker i industrien og en stor konflikt på universitetet. På FASA var det en lang og hard konfrontasjon mellom fabrikkledelse og arbeidere. Arbeiderne demonstrerte offentlig for sine rettigheter, men politiet ble satt inn og gikk brutalt til angrep på demonstrantene.

... FASA var et sted som var høyaktet av alle familier, å komme inn i FASA var å vinne en mulighet, status. Så skjer streikene ved FASA, som kommer fra årene 1967-68, 70 til 74 og problemene samler seg... Inntil, jeg tror det er i 1974 den store eksplosjonen FASA Renault, innen byggebransjen, SAVA, alt i streik. I dette øyeblikket våkner byen. Hundrevis av arbeidere, tusenvis av arbeidere langs veien til Madrid, på la Plaza Circular, går inn på Plaza Mayor og der politiet, som slår dem i alle retninger, folk som løper i alle retninger og så videre. Eller i byggebransjen, det samme. De er 20 dager i streik, og da er det sult. Da blir det sult og skaper solidaritet som svar, eller simpelthen på grunn av forbløffelse, fra det store flertall av folk i byen Valladolid. (...) og universitetet stengt. Alt dette gjorde at byene våknet. Jeg har skrevet et sted, at byen i dette øyeblikk ble voksen.²⁴²

González tar feil av året for den “store eksplosjonen”, men beskriver hvordan arbeidernes konflikter påvirket hele byen. Naturligvis påvirket dette også nabolagsforeningene. Fire nabolagsforeninger, Rondilla, Delicias, Belén og La Victoria, bestemte seg for å støtte arbeidene på FASA i deres arbeidskonflikt, selv om avisen Diario Regional beskriver en viss uenighet innad i foreningene om hvorvidt dette er en sak for dem. Nabolagsforeningene sendte et skriv til avisen, der de påpeker at informasjonen om konflikten var skjev, fordi selskapene kjøpte seg plass i aviser og TV for å påvirke opinionen, mens arbeiderne sto uten samme mulighet – ikke

²⁴¹ Asociación de Vecinos Pilarica, 2007

²⁴² Originaltekst: “porque FASA era el sitio adorado por todas las familias, entrar en FASA era ganar una oposición, el status. Ocurren las huelgas de FASA, que vienen del año 1967-68, 70 hasta el 74 y se van juntando los problemas, unos con otros hasta que, yo creo que 1974 es la gran explosión de FASARenault, la construcción, SAVA, todos en huelga. En aquel momento la ciudad despierta.” Constantino Gonzalo Morell, intervju med Manuel González, Valladolid, 11. februar 2009.

bare at de ikke hadde midler, men de fikk heller ikke lov til å bruke en kanal som radio.²⁴³ På grunn av den skjeve nyhetsframstillingen, kom ikke arbeidernes syn fram, mente foreningene.

1975 var også året da rektoren ved universitetet valgte å stenge, på bakgrunn av ulike studentaksjoner. Som historieberetningen fra Delicias sier:

Mange tusen barn fra borgerskapet stenges ute. De forstår kanskje for første gang at den gjeldende situasjon ikke engang er gunstig for dem.²⁴⁴

Universitetslærerne bestemte seg for å lage et parallelluniversitet, og fikk låne lokaler i kirkene. Også nabolagsforeninger og foreninger for husmødre reagerte og støttet studentene, selv om det var svært få studenter i arbeiderbydelene.

Vi ser gjennom flere av eksemplene at nabolagsforeningene tok steget inn i politikken. De nøyde seg ikke lenger med å legge fram krav som ordfører og bystyret kunne innvilge eller avvise. I sterkere grad krevde naboene sin rett til å bli hørt og til å bli behandlet rettfærdig. Både den enorme mobiliseringen i Rondilla for å påvirke arealplanen for Ribera de Castilla og motstanden mot valgordningen i Delicias viser at naboene var villige til å gå i konfrontasjoner med myndighetene om åpenbart politiske saker.

Fra opprettelsen av var disse fire foreningene solid plantet i den regimekritiske leiren. Likevel ble samarbeid og dialog valgt som den første strategien. Noen krav ble innvilget, men de store seirene måtte foreningene kjempe for. Stilt ovenfor et system som virket til å desfavorisere arbeiderne og arbeiderbydelene vokste bevisstheten om at de ville være bedre tjent med et demokratisk regime som var lydhorrt befolkningens krav.

I februar 1975 samles styremedlemmer fra en rekke nabolagsforeninger og husmorforeninger for å snakke om foreningene og fremtiden i avisen *Diario Regional*. I artikkelen "*Quieren, pero no pueden*" ("De vil, men de kan ikke"), peker naboene på de opplagte manglene i bydelen, men som representanten fra Delicias sier:

... det er viktig å peke på problemer, men vårt mål er å skape en sann forandring i hele det samfunnet som står oss nær. Å hjelpe familiene begrenser seg ikke til å sette i stand gatene eller sette opp lyktestolper, men å løse problemer som knytter seg til rettfærdighet og andre menneskelige problemer.²⁴⁵

²⁴³ Artikkel fra *Diario Regional*, ukjent dato – sannsynligvis i juni, 1975. Arkivet til nabolagsforeningen Delicias.

²⁴⁴ Martínéz, 1981

²⁴⁵ Originaltekst: "que les denuncien un bache que arreglar (...). esa es una parte de nuestra misión, pero no el todo. Nuestra finalidad es hacer una verdadera transformación global de la sociedad que nos toca cerca." Artikkel i *Diario Regional*, 28. februar 1975, "*Quieren....pero no pueden*". Mikrofilm i det offentlige biblioteket i Valladolid.

Foreningene peker på at de er underlagt mange restriksjoner som hindrer dem i komme i kontakt med befolkningen i bydelen og sine egne medlemmer. Avisen spør hva som er det viktigste for foreningene for at de kan utøve sin samfunnsrolle. Foreningene ønsker muligheter til å gjennomføre møter for hele bydelsfellesskapet og holde kontakt med hele bydelen, noe som da var vanskelig fordi det måtte søkes spesiell tillatelse til åpne møter. Resultatet som representanten fra foreningen i Pilarica pekte på, var at den vanlige befolkning ikke engasjerte seg i hva nabolagsforeningene drev med. I tillegg til likegyldighet, pekte han på redsel som en mulig forklaring.

Foreningene viser til at det er vanskelig å få til deltakelse fra hele fellesskapet. De fleste holdt åpne styremøter slik at alle som ønsket det kunne delta. Det foreningene etterlyste var "frihet av alle slag"; ytringsfrihet og møtefrihet.

I den samme artikkelen fremmer representantene fra foreningene ønske om å selv velge sin familierrepresentant. Til dette svarer den daværende familierrepresentant, Emilio Martín-Calero, i en ny avisartikkel "*También yo quiero, pero no puedo*" ("Også jeg vil, men kan ikke"): "(...) de er døtre av familierrepresentanten, og da, som de døtre de er, kan de ikke velge sin far. Jeg liker demokrati, men et ordnet demokrati".²⁴⁶

Dersom vi går tilbake til Inglehart og Welzels selvhevdende verdier, er det mulig å se paralleller til foreningenes krav. Det som først og fremst skapte en økende bevissthet og krav om frihet var de hindringer som myndighetene la for naboer som ville skape en bedre hverdag og et bedre liv. Disse hindringene begrenset naboenes politiske deltakelse og deres mulighet for å påvirke sin egen livssituasjon.

5.7.1 Norm om kollektiv handling i Rondilla

I Rondilla fokuserte foreningen sterkt på kollektive goder. Anerkjennelsen kommer fra Manuel González, som trekker fram nabolagsforeningen i Rondilla som en modell for arbeid og samarbeid. "De kjempet ikke bare for Rondilla, men for alle felles saker i byen", sier han.²⁴⁷

Denne normen om kollektiv handling, bekrefter Quintero:

Det jeg liker best med vår forening er at vi ikke aksjonerer ut fra egne interesser, men ut fra behovet i bydelen eller i byen. Så mange demonstrasjoner som jeg har vært med på for å kjempe for den offentlige skolen, og jeg som ikke engang har barn.²⁴⁸

²⁴⁶ Original tekst: "(...), son hijas de la delgación de la familia, entonces, ellas, como hijas que son, no pueden elegir a su padre. Ahora, a mi me gusta una democracia, pero una democracia ordenada." Artikkel i Diario Regional, 1975, "*Tambien yo quiero, pero no puedo*". Mikrofilm i det offentlige biblioteket i Valladolid.

²⁴⁷ Constantino Gonzalo Morell, intervju med Manuel González, 11. februar 2009.

²⁴⁸ "A mí, lo que más me gusta de la AVV nuestra es que no trabaja por sus intereses, por los intereses de la asociación, fundamentalmente trabaja por los intereses del vecindario. Y yo muchas veces digo: "a cuántas manifestaciones y concentraciones hice yo por la escuela pública, y yo no tengo ningún hijo".

Informasjon fra Carmen Quintero, som kom til bydelen rundt 1976, tyder på et tett forhold mellom forening og befolkning i Rondilla. "Vi går til foreningen", "dette må foreningen gjøre noe med", alle hadde nabolagsforeningen som referansepunkt, sier hun. Årene fra 1976 og fram til 1980 var også årene med høyest aktivitet.

Jeg tror det nesten ikke var en helg uten at det var demonstrasjoner enten i eller utenfor bydelen for å få det til. Og vi fikk det til (...) Men nå, ettersom man har oppnådd at bydelen er blitt bedre, at gatene er bedre, (...) sitter folk hjemme, ... veldig rolig...²⁴⁹

Rondilla viser i denne perioden også en sterk vilje til å skape samhold i bydelene. I den tidligere refererte artikkelen "*Quieren ...pero no pueden*" understreker representanten fra Rondilla at nabolagsforeningene har et ansvar for at folk i bydelen blir kjent, slik at man ikke lever isolert, hver i sin leilighet med sine egne problemer. Da kampen om Ribera de Castilla sto fra 1976, ble igjen nødvendigheten av enhet og solidaritet mellom alle bydeler og naboer understreket.²⁵⁰

5.8 Sosial kapital i bydelene

I hvor stor grad kan sosial kapital benyttes som forklaring på den mobilisering som skjedde i bydelene? Vi vet at naboene i arbeiderbydelene hovedsakelig var innflyttede arbeidere fra landsbyer i eller utenfor provinsen. Befolkningsundersøkelsen som nabolagsforeningen i Rondilla gjennomførte i 1976, viste at 75 prosent av befolkningen i bydelen opprinnelig var landsbyboere.²⁵¹ Familiene som flyttet inn hadde altså liten kjennskap til hverandre i utgangspunktet. Vi ser at i noen bydeler ble kirken det naturlige samlingspunktet der folk knyttet kontakt med hverandre. I de fire bydelene som her analyseres, gjelder det først og fremst Pilarica og Delicias, og i noen grad Belén. I Rondilla var det stor oppmerksomhet nettopp på behovet for å samle folk og skape et samhold i bydelen. Nabolagsforeningen i Rondilla mente det var en fare for at innbyggerne i bydelen utviklet psykiske problemer og mistet mellommenneskelige følelser, som følge av de "inhumane" omgivelsene og mangelen på naturlige møteplasser.²⁵² Lokaler til ulike kulturaktiviteter, foreningsvirksomhet, til å holde

Intervju med Carmen Quintero.

²⁴⁹Originaltekst: "*yo creo que no había fin de semana que no hubiera una manifestación o dentro del barrio o fuera del barrio, para conseguir eso. Y se ha conseguido.*" "*Cuando ya se ha conseguido que el barrio mejore, que las calles estén mejor, que tal pues ya, la gente se sienta en su casa y... muy tranquilamente.*"

Constantino Gonzalo Morell, intervju med Carmen Quintero, Valladolid, 24. februar 2009.

²⁵⁰ Protokoll 1971-1978. Nabolagsforeningen i Rondilla .

²⁵¹ Egenprodusert sosiologisk undersøkelse og analyse, 1976, "*Aproximación a un análisis sociológico del barrio de la Rondilla*". Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁵² Asociación Familiar Rondilla, 1979:14

foredrag og debatter sto derfor sentralt på nabolagsforeningens liste over krav. Men foreningene tok også ansvar selv for å skape sosiale aktiviteter. Ved at medlemmene ble kjent, mente styret i Rondilla, ville de få større solidaritet for hverandre og ta ansvar for utviklingen i bydelen.²⁵³

Foreningen i Rondilla sto bak flere arrangementer og aktiviteter med en bevisstgjørende eller sosial hensikt. Allerede i 1973 startet nabolagsforeningen i Rondilla en serie med foredrag om de problemene bydelen slet med, spesielt innenfor renhold og hygiene. I begynnelsen av 1974 etablerte foreningen en undervisningsgruppe.²⁵⁴ I årsberetningen for 1980 står det beskrevet en rekke ulike aktiviteter, som barnehage, dansegruppe, ungdomsgruppe og bibliotek. I tillegg var foreningen engasjert i opprettelsen av foreldreforeninger på de ulike skolene i bydelen.

I Belén fantes det også et rikt tilbud av aktiviteter, der nabolagsforeningen var involvert eller hjalp til. Som vi har sett, et at de første kravene foreningen stilte til byadministrasjonen var et lokale til en TV-klubb. Siden 1971 har det vært aktivitet i en ungdomsklubb i bydelen. Ungdommene samlet seg for å få undervisning i engelsk, gitar, sang, klipping og konfeksjon. I tillegg leste de og satt opp teaterstykker og musikal, gjorde utflukter og drev med sport. "Alt dette tatt i betraktning, er det ikke rart at nabolagsforeningen gjorde krav på et lokale til ungdomsklubben svært tidlig", skrives det i foreningens egen historie.²⁵⁵

I 1971 ble også bydelens bibliotek opprettet i et kulturlokale som nabolagsforeningen hadde fått til disposisjon av kommunen. Der var det også en kultursal og en liten bar. Ikke lenge etter ble det startet voksenopplæring i lokalene. Ifølge Manuel González deltok etter hvert 85 prosent av naboene i en eller flere av foreningens aktiviteter.²⁵⁶ Dette er selvfølgelig et omtrentlig anslag, som ikke kan bekreftes.

Foreningen i Rondilla hadde i noen år i siste halvdel av 70-tallet problemer med å finne lokaler. Etter å ha fått låne lokaler i kirken Santa Teresa noen år, ble de kastet ut da ny prest overtok. I noen måneder måtte de holde styremøter på gata, før de igjen fikk bruke et lite rom i kirken. Nabolagsforeningens bibliotek, det eneste lokale bibliotek for bydelen, med 1300 bøker, ble også kastet ut fra lokalene i kirken. Til tross for disse vanskelige forholdene forteller Rondillas egen historieberetning at bydelen klarte å gjennomføre ulike typer aktiviteter, av kulturell, sportslig og underholdende art, på et godt nivå og til tider med svært god kvalitet og deltakelse. Bydelen tok også i bruk kultur som protest, og satte i juni 1977 opp teaterstykket "*Farsa en la empresa Imperial*", et stykke som fikk gode kritikker i avisen, men som myndighetene ikke var like begeistret for. På en av forestillingene dukket politiet opp og forbød

²⁵³ Referat fra 26. juni 1977, protokoll, 1971-1978. Nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁵⁴ Referat fra 18. november 1973, protokoll, 1971-1978. Nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁵⁵ Anta mfl., 2010:102

²⁵⁶ Constantino Gonzalo Morell, intervju med Manuel González, Valladolid, 11. februar 2009.

videre spill. Dette kommer fram i to nyhetsartikler fra *Diario Regional*.²⁵⁷ Dette er nok et eksempel på aktiviteter som knyttet naboene sammen.

Det er grunn til å tro at det sosiale nettverket som utviklet seg mellom naboene gjennom ulike aktiviteter, var en ressurs og en base for mobilisering for eksempel i striden om arealplanen for Ribera de Castilla.

5.8.1 Fiestas – fester og feiringer i bydelene

Flere av de spanske folkefestene har røtter tilbake til middelalderen eller enda tidligere. Folkefestene har i flere hundre år vært en viktig del av spansk folkeliv. Dette endret seg da Franco tok makten og forbød mange av de populære festene.²⁵⁸ I Valladolid var det likevel ulike feiringer, men det var de lokale myndighetene som sto bak arrangementet av fester som *Ferías y fiestas de San Mateo*, som i utgangspunktet var en religiøs feiring.²⁵⁹ For nabolagsforeningene ble det viktig å selv kunne arrangere folkefester med større vekt på et folkelig innhold. I Delicias tok en aktiv prest på 1950-tallet initiativ til bydelsfester på området til kirken *parroquia de El Carmen*. Den første festen som ble feiret fikk navnet *Feria chica*, og var en fest med landbruk som tema, og med utstilling av maskiner og andre ting fra regionen.²⁶⁰ Senere ble andre fester feiret i bydelen. I en avisartikkel fra 1972 kommer det fram hvordan forløperen til nabolagsforeningen organiserte festligheter i bydelen.²⁶¹ Festlighetene, med det religiøse navnet *Nuestra Señora de Carmen*, skulle dette året utvides til et omfattende kulturelt program, gratis og tilgjengelig for alle innbyggerne. Programmet var omfattende og inkluderte en rekke teaterforestillinger for voksne og barn, marionetteforestillinger og kinoframvisninger. Alt var bekostet av myndighetene. I 1973 var nabolagsforeningen etablert, og ønsket å arrangere bydelsfesten på egen hånd, med enda større fokus på populære arrangement. Det var i denne forbindelse ordføreren truet med å kaste de utsendte naboene ut fra balkongen. Fra 1974 og i årene som fulgte, arrangerte imidlertid nabolagsforeningen denne feiringen.²⁶² Det var første bydel som kunne feire festligheter uten innblanding fra myndighetene.

I 1974 forteller referatet fra styremøtet i Rondilla 6. oktober at foreningen ville ta initiativ til en folkefest med navnet til bydelens skytshelgen, Santa Teresa.²⁶³ Myndigheten ble søkt om tillatelse og økonomisk hjelp, men om festen ble gjennomført har jeg ikke funnet informasjon om. Andre fester ble feiret med et klart politisk innhold, som for eksempel den store festen i

²⁵⁷ Artiklene referert i Morell, 2007:134

²⁵⁸ Castells, 1986:353

²⁵⁹ Dette var denne festen naboene i Belén truet med å trekke seg fra i 1971.

²⁶⁰ Constantino Gonzalo Morell, intervju med José Centeno, Valladolid, 20. oktober 2008.

²⁶¹ Avisartikkel, ukjent avis, 1972. "Semana cultural en el barrio de las Delicias. La junta promotora de la asociación familiar trabaja de firme". Arkivet til nabolagsforeningen i Delicias.

²⁶² Martínéz, 1981

²⁶³ Protokoll 1971-1978, 6. oktober 1974. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

områdene Ribera de Castilla, midt under den hardeste konflikten mellom bydelen Rondilla og de lokale myndighetene i 1978. Festen var planlagt som en protesthandling og en hendelse som skulle markere naboenes krav om dette området. Sosialistene i PSOE hang seg på, ved å uttrykke støtte til naboenes protest, både gjennom pressen og gjennom megafoner i gatene.²⁶⁴ Men programmet vitner om en virkelig folkefest, med opptog, humoristiske fotballkamper, musikk og dans og kvelden. Videre ble det stilt ut 200 barnetegninger om problemene i bydelen. Foreningen trakk altså barna med i bevisstgjørende aktiviteter.²⁶⁵

5.8.2 Segregerende eller samfunnsbyggende sosial kapital?

Skapte nabolagsforeningene bindende eller brobyggende sosial kapital, jamfør Robert Putnams terminologi? Hvor sterk var identiteten og solidariteten mellom naboene innenfor en bydel?

De ulike bydelene var strengt definert av grenser. Også nabolagsforeningene var strengt territorielt definert. Det kan i seg selv ha skapt en egen tilhørighet til "egen" bydel og en identifisering med de problemene som fantes der. Som tidligere nevnt hadde mange en nokså lik sosial bakgrunn, ved at de kom fra landsbyer. I tillegg var de fleste innbyggerne i disse nye bydelene arbeidere. Til tross for at befolkningen hadde visse likhetstrekk, fantes også en rekke ulikheter. Geografisk hadde naboene opprinnelse fra et stort område, og hadde ulike tradisjoner og kultur. Arbeiderklassen var heller ikke enerådende innenfor nabolagsbevegelsen. I ledersjiktet i bevegelsen var, som jeg har vist tidligere, en rekke ulike yrker representert - funksjonærer, flere lærere, ingeniører og så videre.

I Pilarica besto nabolagsforeningen av grupperinger med til dels ulik identifisering, og med et noe konfliktfylt indre forhold.²⁶⁶ Til gjengjeld hadde foreningen et tett og innvevd samarbeid med kirken, som fremsto som senter for aktiviteten i bydelen, i alle fall tidlig på 70-tallet. Kirken i Pilarica var åndelig tilfluktsted både for bydelen Pilarica og Belén. Det kristne fellesskapet som dannet seg rundt kirken besto av alle typer mennesker; advokater, ingeniører, arbeidere, studenter, akademikere – og alle med andre behov enn de rent åndelige, forteller tidligere prest – senere byrådsmedlem, González.²⁶⁷

Informasjonen tyder på at både medlemmer og styremedlemmer i foreningene hadde forskjellig politisk referanse, selv om sympatiene i arbeiderbefolkningen lå hos den politiske opposisjonen, mer spesifikt den politiske venstresiden.²⁶⁸ Men nabolagsforeningene beholdt en

²⁶⁴ Artikkel i El Norte de Castilla, 23. mai 1978, "Aplazado el festival popular de Rondilla". Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁶⁵ Artikkel i Libertad, 02. juni 1978. "Vecinos de la Rondilla presentarán esta tarde denuncia por coacción contra el alcalde". Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁶⁶ Asociación de Vecinos Pilarica, 2007

²⁶⁷ Constantino Gonzalo Morell, intervju med Manuel González, Valladolid, 11. februar 2009

²⁶⁸ Castells, 1986

selvstendighet i forhold til de politiske partiene. I Delicias hadde ulike partigrupperinger tilgang til styremøtene, og først og fremst var kommunistene aktive. José Centeno forteller fra foreningen i Delicias at det var en viss frykt blant innbyggerne i forhold til at kommunistene skulle få for stor makt. Det var viktig for nabolagsforeningen å beholde en balanse. "De deltok og så at de ikke inntok hovedrollen i aktiviteten, da trakk de seg tilbake."²⁶⁹

Blant informantene Gonzalo Morell har intervjuet kommer det fram sympatier til både sosialistpartiet PSOE og kommunistpartiet PCE, i omtrent like stor grad. En av informantene er medlem av Karlistpartiet. Dette er intervjuer av nyere dato, og om de intervjuedes politiske sympatiene er identiske med sympatiene 30-40 år tilbake, er selvsagt et åpent spørsmål.

Sett under ett taler lite for at det utviklet seg segregerende holdninger. Aktivitetene i bevegelsen hadde en inkluderende karakter, som beskyttet mot segregerende trekk. I den grad det utviklet seg en felles identitet innad i de enkelte bydeler, handlet dette mer om de felles utfordringer og kamper man sto sammen om, enn en homogen bakgrunn.

5.9 Kampen fortsetter

Francos død i 1975 og spesielt de politiske endringene som skjedde fra 1976, motiverte nabolagsbevegelsen til videre kamp. I Valladolid viser materialet fra de fire foreningene at aktiviteten økte i denne perioden. I 1977 sørget en lovendring for at foreningene kunne forandre sine vedtekter, og dette året ble foreningene for familieoverhoder formelt til familieforeninger. Navneendringen hadde ingen større praktiske betydning, bortsett fra at det blir lettere for andre enn familieoverhodene å bli medlem i foreningen. Det vil først og fremst si at det blir lettere for kvinner. Perioden etter Francos død var en periode med nye politiske muligheter for nabolagsbevegelsen, og dette kom til uttrykk gjennom en oppblomstring av aktivismen.

I Rondilla ble også valgordningen forandret, slik at en tredjedel av styret var på valg hvert år. Dette skulle gi generalforsamlingen større makt. Styreprotokollen refererer selv til de ytre politiske omveltningene som en ny giv for nabolagsforeningene. Men det understrektes at det var nødvendig med en indre organisering for å sikre autonomien og uavhengigheten i foreningen, slik at det fortsatt var familienes og bydelenes interesser som skulle stå i fokus.²⁷⁰ Det var ikke uten grunn foreningen førte en slik kommentar inn i protokollen. I 1977 ble de politiske partiene legale, og i denne perioden merkes et press fra ulike grupperinger om kontroll over nabolagsforeningene.

Pascual Fernandez fra Partido Comunista de España sa det slik:

²⁶⁹ Originaltekst: "Cuando iban, participaban y veían que ellos no protagonizaban la actividad, se retiraban". Constantino Gonzalo Morell, intervju med José Centeno, Valladolid 20. oktober 2008.

²⁷⁰ Protokoll 1977-1983. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

Vi synes de er viktige ved at de fremmer den solidariteten vi søker. De kan være akkurat det møtestedet i den store byen. Vi mener at måten å oppnå sosialisme er å ha en sterk samfunnsorganisasjon fra grasrotnivå.²⁷¹

Han føyde til at PCE ikke hadde til hensikt å ta over foreningene, understreket styrenes selvstendighet og at PCE ønsket deltakere fra andre partier velkommen. Informasjon tyder på at det ikke var tilfelle overalt. I nabolagsforeningen i Pajarillos kuppet kommunistene styret i noen måneder, for deretter å forsvinne.²⁷² I Rondilla ble deltakelsen fra medlemmer med partitilhørighet langt større etter at partiene var legalisert i 1977, og i overgangsperioden før lokalvalgene i 1979 kunne opp til 30-40 medlemmer møte opp på styremøtene, som var åpne for alle medlemmer. Men det overveiende flertall av medlemmer var ikke-militante og parti-uavhengige. Denne motsetningen mellom militante partimedlemmer og andre moderate naboer førte til en splittelse i bevegelsen. Enkelte steder førte det til at de militante kommunistene dannet en alternativ nabolagsforening, parallelt med den eksisterende.²⁷³ Det ble imidlertid foreninger med liten aktivitet.

Dette var altså i en situasjon der demokratiet var innført som styreform i Spania, med parlamentsvalg i 1977. Den demokratiske konstitusjonen ble vedtatt i 1978. Men naboene måtte forholde seg til lokale styresmakter fra det gamle regimet. Dette spennet mellom de nye politiske mulighetene og det gamle maktapparatet kan ha inspirert nabolagsbevegelsen til å intensivere sine protester.

Noen av de bitreste konfrontasjonene mellom naboer og myndigheter i Valladolid fant sted i denne perioden. I Rondilla opplevde naboene blant annet av de mistet fem planlagte, nye skoler fordi de lokale myndighetene ikke stilte med tomter. Nabolagsforeningen jobbet også aktivt for å få naboene til å boikotte en økt renovasjonsavgift, som den mente rammet svært hardt og urettferdig. Gjennom en dør-til dør aksjon skulle foreningen hindre at skatten ble betalt.²⁷⁴ Denne aksjonen spredte seg til andre bydeler, og ble omtalt i media.

De jobbet med ulike strategier for å kaste den sittende ordføreren under lokalvalget som skulle gjennomføres i 1979. I juli 1978 oppsøkte ni nabolagsforeninger sivilguvernøren for å be om ordfører Vidals avgang. De begrunnet dette med at han var representant gjennom syndikatet (en av pilarene i det organiske demokratiet), et syndikat som på dette tidspunkt var oppløst. De ba dessuten om at sivilguvernøren måtte fryse arealplanen som var vedtatt av bystyret, og

²⁷¹ Originaltekst: "Nos parecen vitales para promover esa solidaridad que buscamos; pueden ser precisamente el lugar de encuentro en la gran ciudad. La forma de ir al socialismo entendemos que es contar con una fuerte organización de la sociedad desde la base." Artikkel i avisen Libertad, ukjent dato 1978. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁷² Constantino Gonzalo Morell, intervju med José Miguel Gutiérrez de Diego, Valladolid, 11.mars 2008.

²⁷³ Historia de la asociación. 1982. Historisk notat med ukjent forfatter. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁷⁴ Protokoll 1977-1983. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

argumenterte med at folket burde høres, ettersom landet nå hadde tatt steget over til demokrati.²⁷⁵ Bydelene foreslo en representant til det nye demokratiske bystyret under slagordet “kandidatur til kamp for et folkelig lokalstyre”.²⁷⁶

I forkant av valget arrangerte nabolagsforeningen i Rondilla en paneldebatt med alle kandidatene som stilte til valg til bystyret, alle så nær som den uavhengige kandidaten Vidal – tidligere ordfører. Målet var å få fram de ulike kandidatenes syn på saker som angikk byen og bydelene, noe som var viktig for velgerne som skulle avgi sin stemme.²⁷⁷ Ut fra avisbildene å dømme var det stor oppslutning om møtet. Det var viktig for nabolagsforeningene å få inn venstresiden i bystyret, og de fikk inn 16 representanter – 12 fra PSOE og fire kommunister. I innkallingen til årsmøtet i 1981 la styret i foreningen i Rondilla vekt på at sakene man hadde kjempet for, så ut til å bli løst. Men styret understreket også at det fremdeles var viktig med visjonære styremedlemmer og godt samhold mellom naboene, da det ville komme nye utfordringer.²⁷⁸

På denne tiden vokste det også fram et større samarbeid mellom foreningene i de ulike bydelene. Mange av utfordringene i bydelene var forholdsvis like. Den første felles aksjonen gjennomførte foreningene i 1976 da naboer fra ulike bydeler samlet seg til en felles demonstrasjon for utdanning. Man hadde erfart, som også mobiliseringen rundt arealplanen Ribera de Castilla hadde vist, at bevegelsen fikk langt større styrke når den sto samlet. Men til tross for det hadde samarbeidet fram til midten av 70-tallet vært forholdsvis begrenset, og mer avhengig av personlige kontakter og relasjoner på tvers av bydelene. Blant annet næret lederskikkelsene i Rondilla, Delicias og Pilarica et vennskap, som førte til et visst samarbeid.²⁷⁹ I siste halvdel av tiåret ble det opprettet et verv som koordinator, som tok seg av samordningen mellom de ulike foreningene og deres aktiviteter.²⁸⁰ I 1979 ble bladet “*Barrio*” opprettet, et samarbeid mellom flere ulike nabolagsforeninger, som tok opp en rekke aktuelle tema, både i forhold til bydelene og i forhold til livet for øvrig. I 1980 ble det etablert en egen paraplyorganisasjon, *Federación de asociaciones de vecinos de Valladolid*.

Etter valget opplevde bevegelsen et nedadgående engasjement. Det kommer til uttrykk gjennom intensiteten i møtevirksomheten. I Rondilla ble det bare arrangert fem møter i hele 1981, mot 18 i 1977. I tillegg var den store deltakelsen fra medlemmene før valget, nå

²⁷⁵ Diario Regional, 1. juli 1978, “*Nueve asociaciones de vecinos piden la dimisión del alcalde*”. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁷⁶ Originaltekst: “*Candidatura de lucha por un Ayuntamiento popular*”.

²⁷⁷ El Norte de Castilla, ukjent dato 1979, “*La asociación de Rondilla ha organizado un debate político entre los candidatos a la alcaldía*.” Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁷⁸ Innkalling til årsmøtet i *Asociación Familiar de Santa Teresa* (Rondilla) 1981. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁷⁹ Constantino Gonzalo Morell, intervju med Julio Redondo, Valladolid, 22. april 2010.

²⁸⁰ Morell, 2011

forsvunnet.²⁸¹ En rapport fra foreningene i internavisen “Barrio” viser til at det “fortsatt er vanskelig” å engasjere vanlige folk i bydelen i foreningsvirksomheten. Samtidig vises det til at partifolk og syndikalister ikke hadde tid til å jobbe i bydelen, til tross for at foreningene representerte en base hvor man kunne begynne å jobbe direkte med demokratiet.²⁸²

5.9.1 Fra en klassisk sosial bevegelse til en “ny” sosial bevegelse?

Selv om ikke alle av nabolagbevegelsens opprinnelige kampsaker var løst ved inngangen til 1980-tallet, skjedde det en endring av fokus. Foreningene glemte ikke krav om skoler, grøntområder, bolig- og veistandard. En artikkel fra El Norte de Castilla fra 1979 forteller for eksempel om naboer fra Rondilla som hadde okkupert skolen San Juan de la Cruz i 24 timer for å sette fokus på skoleproblemene i bydelen.²⁸³ Men i de fleste bydelene var dette forhold som var i ferd med å finne en løsning.

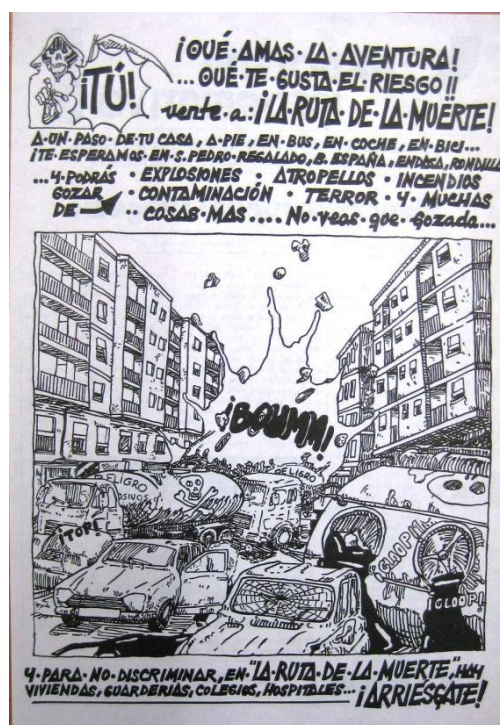
I denne situasjonen ble flere nye tema av postindustriell karakter tatt opp av bevegelsen. Det dreide seg for eksempel om forurensning: I Rondilla gikk naboene til kamp da anleggsarbeiderne kom for å asfaltere en av hovedveiene. Ikke fordi de plutselig var imot asfalt, men fordi denne veien var planlagt å bli en hovedfartsåre, med mye tungtrafikk fra fabrikkene. “Dødsveien” er det navnet den fikk i bydelen.

For øvrig kom “Nei til NATO” inn som et viktig tema for bevegelsen. Ángel Ceballos forteller i direkte samtale med meg hvordan ¡OTAN, NO! hang på bannere fra verandaene i bydelen under NATO-kampen tidlig på 80-tallet. I likhet med andre land i Vest-Europa ble det nå drøftet tema som kvinnesak, familieplanlegging, abort, pubertet og prevensjon.

Disse temaene fikk stor plass i bevegelsens magasin

“Barrio” og var temaer som ville vært umulig å drøfte offentlig noen få år tidligere.

Menneskerettigheter, miljøvern, kjernekraft og militær verneplikt var andre tema som var viktige for bevegelsen og ble omtalt i magasinet.

Figur 1: Hentet fra Boletín Informativo, mars 1982. Utgitt av nabolagsforeningen i Rondilla, og funnet i dennes arkiv.

²⁸¹ Historia de la asociación. 1982. Historisk notat med ukjent forfatter. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁸² Barrio nr. 6 1981, “El movimiento vecinal en Pilarica”, Valladolid. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁸³ El Norte de Castilla, ukjent dato 1979, “Los vecinos de la Rondilla abandonaron el colegio “San Juan de la Cruz””. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

5.10 Krise i nabolagsforeningene?

Overgangen til demokrati gjorde situasjonen for nabolagsforeningene friere, ved at de hadde færre byråkratiske begrensninger å forholde seg til. Men det ble ikke nødvendigvis lettere å få gehør for deres rolle som base for grasrotdeltakelse. Det kan spores en viss skuffelse over at realitetene ikke ble helt som forventet.

Den vil ikke komme, den nye verden som ingen hadde tvilt på under alle disse årene med kamp. For den eksisterer ikke.²⁸⁴

Slik oppsummeres situasjonen i Delicias eget historiske skriv. Det viste seg snart at protestene ikke var over, selv om det var sosialister i rådhuset. Nabolagsforeningen i Rondilla kritiserte det nyvalgte demokratiske bystyret:

... de har en irrasjonell frykt for muligheten for at naboene skal fremme kritikk, og i praksis innfører de vanskeligheter og begrensninger på deres (nabolagsforeningens – min anm.) utvikling.²⁸⁵

Partiene løftet mange av nabolagbevegelsens tradisjonelle kampsaker inn i politikken, og dermed ble det skapt et slags vakuum i bevegelsen. Som vi har sett gikk engasjementet ned, samtidig som foreningene begynte å reorientere seg mot postindustrielle tema. Nabolagsforeningen i Rondilla opplevde en svært vanskelig situasjon, blant annet med mangel på egne lokaler. I en situasjon der medlemsaktiviteten sank og det generelt var vanskelig å gjennomføre foreningens virksomhet, stilte foreningen spørsmål ved sin egen eksistens i en intern debatt i februar 1982. Men konklusjonen var å holde fast på foreningens særpreg som uavhengig, kritisk og krevende i forhold til maktapparatet.²⁸⁶ Etter tre år med folkevalgte politikere kunne de ikke se at sosialister og sentrumspolitikere ved makten hadde ført til bedre forhold for den folkelige grasrotdeltakelsen. Spesielt kritiserte de mangelen på informasjon som kom fra rådhuset. De påpekte: Det er vanskelig å delta når man ikke vet hva som skjer, og politikerne holder informasjonen for seg selv.

Nabolagsforeningen mente byadministrasjon og politiske partier skapte et inntrykk av at kommunen skulle løse alle problem, hadde gitt valg en "hellig" status og et inntrykk av at politikerne var ufeilbarlige.

²⁸⁴ Originaltekst: "No va a llegar precisamente eso que nadie ha puesto en duda durante los años de lucha que se supone llevarían el nuevo mundo. Pero éste no existe." Martínéz, 1981:89

²⁸⁵ Originaltekst: "...se tiene un miedo irracional a la posibilidad de crítica desde los propios vecinos y, en de finitiva, su práctica se traduce en poner cartapisas y limitaciones para su desarrollo." Historia de la asociación. 1982. Historisk notat med ukjent forfatter. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁸⁶ "Historia de la asociación. 1982. Historisk notat med ukjent forfatter. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

Det er sikkert, at nabolagsbevegelsene og borgerbevegelsen generelt har falt i den demokratiske fellen ved å stole for mye på at institusjonene skulle forandre seg.²⁸⁷

Skuffelse og overraskelse over at “underet” alle hadde ventet på, ikke skjedde, førte til en viss apati og handlingslammelse i bevegelsen. Noen erklærte til og med bevegelsen død, og det direkte demokratiet drevet fram av bydelene for borte.²⁸⁸ Det kan være at bevegelsen hadde et utopisk syn på hva demokratiet skulle medføre, og at skuffelsen ble tilsvarende stor. Sikkert er det at foreningene i 1982 var inne i en omstillingsfase, der ingen visste utfallet, der noen ga opp og andre bøyde nakken og fortsatte kampen.

²⁸⁷ Originaltekst: *“Es cierto que las Asociaciones de vecinos y el movimiento ciudadano en general han caído en la trampa democratista de confiar demasiado en la transformación de las instituciones.”* Historia de la asociación. 1982:25. Historisk notat med ukjent forfatter. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

²⁸⁸ Martínez, 1981:101

6 Konklusjon

Historien om nabolagsbevegelsen viser at dette var en bevegelse, slik Tarrow definerer det – som kollektiv protest, basert på felles mål og sosial solidaritet, i vedvarende samhandling med eliter, motstandere og makthavere.²⁸⁹ Befolkningen i arbeiderbydeler over hele Spania møtte de samme utfordringene, med svært mangelfull infrastruktur, dårlig boligkvalitet og manglende offentlige tilbud. Helt fra starten hadde bevegelsen en klar hensikt – nemlig å bedre leveforholdene i bydelene. Men som Tarrow poengterer, kan skaperne av en bevegelse bare lykkes dersom det finnes en dypereliggende følelse av solidaritet eller identitet. Innbyggerne i arbeiderbydelene var bundet sammen av flere felles kjennetegn; en majoritet var arbeiderfamilier og en stor andel hadde flyttet til byen fra landsbygda. Dette kan ha skapt en følelse av felles identitet, både innenfor det geografiske området som utgjorde bydelen og med arbeiderklassen som sådan. Vi ser hvordan nabolagene i Valladolid var avhengig av arbeidsplassene og samtidig hadde sin klare solidaritet hos arbeiderne, for eksempel i arbeidskonflikter. Nabolagsbevegelsen hadde fra den aller første tiden en gjentakende kontakt med de lokale myndigheter. Tarrow og Kjeldstadli vektlegger at bevegelser normalt har en viss avstand og uavhengighet til maktapparatet.²⁹⁰ Som vi ser i Valladolid, er dette forholdet todelt. På den ene siden var nabolagsforeningene registrert og godkjent av lokale myndigheter, på den andre side opptrådte de som en klar kritiker og opposisjon til disse.

Bevegelsen i Valladolid var de første årene ikke bundet sammen med noe annet enn uformelle kontakter mellom bydelene, og den informasjonen om hverandre som kom fram i pressen. Like fullt mener jeg det er klart at alle foreningene inngikk i samme bevegelse, som hadde felles identitet og virkelighetsforståelse (det Tarrow kaller *framing*).

Når vi ser tilbake på nabolagsbevegelsen, er det lett å si “tiden var moden”. De faktiske behovene i bydelene var åpenbare. Regimet hadde innført nye lover som må oppfattes som politiske åpninger. Nabolagsforeningene hadde en viss beskyttelse gjennom lovverket, fordi organisasjonsloven fra 1964 regulerte denne type foreninger. Fra midten av 1970-tallet førte de politiske begivenhetene til at situasjonen ble ytterligere åpnet. Lederskikkelser med en klar sosial agenda tok rollen som entreprenører. Vi ser at i våre bydeler i Valladolid var det først og fremst prester. I andre byer kan dette ha vært annerledes.

²⁸⁹ Tarrow, 1998:4

²⁹⁰ Tarrow, 1998, Kjeldstadli, 2010

I teorikapittelet refererer jeg til Welzel, Inglehart og Putnam som teoretisk forankring for påstanden om at det er en sammenheng mellom sivil deltakelse og demokratisering.²⁹¹ Til grunn for de teoretiske utledningene ligger datamateriale fra enorme kvantitative spørreundersøkelser, som EVS og WVS.²⁹² Et kvantitativt datamateriale for Valladolid på 70-tallet har jeg naturlig nok ikke hatt tilgang til. Et aktørperspektiv basert på historiske data, gir et supplerende bilde og viser nyanser som de store spørreundersøkelsene kanskje går glipp av. I min oppgave er historiske data brukt som grunnlag for en analyse av fremveksten av en sivil deltakerkultur og hvordan dette munnet ut i demokratiske krav. Jeg vil ikke hevde at erfaringene som er gjort i Valladolid er representative for resten av Spania. Samtidig ser jeg parallelle likhetstrekk med nabolagsbevegelsen i Madrid, som Manuel Castells beskriver, og beretninger fra andre deler av Spania gjengitt i annen litteratur.²⁹³

6.1 Samspill mellom struktur og aktør

De teoretiske bidragene som er brukt i denne oppgaven kan tolkes dithen at strukturforklaringer og aktørforklaringer står i opposisjon til hverandre. Jeg mener tvert imot at den historiske analysen viser at begge forhold var viktige i den spanske demokratiseringsprosessen. Økonomisk vekst og modernisering vokste frem gjennom en industrialiseringsepoke, der nye yrker oppsto og flere fikk utdanning. I makteliten våknet en erkjennelse av at fortsatt vekst var avhengig av liberaliseringer i forhold til sivilsamfunnet, noe som førte til visse politiske lettelser. Eksempler på dette er organisasjonsloven fra 1964 og presseloven fra 1966. Disse politiske lettelsene hadde i seg selv ikke ført til store forandringer dersom ikke aktørene hadde handlet. Innenfor nabolagsbevegelsen i Valladolid ser vi hvordan personer med høy sosial og politisk bevissthet, og mange også med høyere utdanning, gikk i bresjen for å mobilisere innbyggerne – naboene - i bydelene. Tanken om at massebevegelser er avhengig av bevisstgjorte eliter har hatt talspersoner som Lenin og Gramsci.²⁹⁴ Imidlertid ville ikke bevegelsen hatt slagkraft om den begrenset seg til den forholdsvis lille gruppen som utgjorde entreprenørene. Uten stor deltakelse og økende bevissthet om egne rettigheter blant naboene, ville bevegelsens resultater vært magre.

²⁹¹ Putnam, 2000, Inglehart, 2003, Inglehart og Welzel, 2005, Welzel og Inglehart, 2008

²⁹² World Value Survey (WVS) og European Values Study (EVS)

²⁹³ Castells, 1986, Ortega López, 2004, Quintana og León, 2008

²⁹⁴ Tarrow, 1998:15

6.2 Skole i demokrati

Toqueville la i sin demokratiseringsteori vekt på foreningsdeltakelse først og fremst fordi han så foreninger som en skole i demokrati. Ved å delta i organisasjoner får man kunnskap om formelle prosesser som det å velge representanter og la makten gå på omgang. Nabolagsforeningene var formelt organisert med vedtekter, valg og jevnlig styremøter. Protokollene fra de ulike foreningene viser en forholdsvis beskjeden oppslutning om disse aktivitetene blant den jevne nabo. Derimot ser vi at illegale politiske grupperinger var ivrige etter å delta på disse møtene. Også innen nabolagsforeningene gikk det et skille mellom moderate og “militante” aktivister. De “militante” utgjorde et mindretall, men var sterke pådrivere for konfrontasjoner med myndighetene.

Å se at kollektiv handling nytter, er også en demokratisk erfaring. Spesielt de mest engasjerte, mange med styreverv, fikk også en kompetanse de kunne dra veksler på da et demokratisk partibasert styre ble innført. Morell (2010) viser til at mange sentrale nabolagsaktivister ble hentet inn i partiene da disse ble lovlige og skulle stille valglistene. I nabolagsbevegelsens egne festskrifter trekkes nettopp rollen som skole i demokrati fram. Men mer enn den formelle skoleringen, vil jeg fremheve den bevisstgjøringen som fant sted i bydelene, og som ga naboene en tro på at de selv kunne forandre sin hverdag.

Rondilla var den foreningen som klarest pekte på sammenhengen mellom grasrotdeltakelse og et mer overordnet mål om rettferdighet.

(...) på dette tidspunktet hadde man en viss innflytelse og jeg mener man brukte dette godt. (...) i tillegg samlet vi støtte fra alle (...) Dette var en bydel, der det gjennom mange år var sjelden en uke uten at det var noe på programmet eller var et møte.²⁹⁵

6.3 Nabolagsbevegelsen som motmakt

Samspillet mellom myndighetene og nabolagsforeningene var ulikt, og kan hende gjenspeiles dette i ulikhetene mellom foreningene. Det mest i øyenfallende forskjellen finner vi mellom Belén og Rondilla. Foreningen i Belén ble startet av en prest, Manuel González, med et godt samarbeid med den daværende ordfører. Manuel Gonzalez ble selv valgt inn i

²⁹⁵ Originaltekst: “*Este era un barrio que durante un inmenso número de años, rara era la semana que no había un cartel o donde no había una asamblea.*”
Constantino Gonzalo Morell, intervju med Ángel Ceballos Buendía, Valladolid, 3. Desember 2008.

bystyret etter at lokaldemokratiet var innført. I Rondilla tyder kildene på at foreningen måtte arbeide hardere for å få gjennomslag for sine krav, samtidig som foreningen valgte en klarere aktivistlinje.

Nabolagsbevegelsen hadde flere allierte i kampen for å fremme de ulike kravene. Til og med innenfor maktapparatet fantes det til tider støtte. Som vi har sett kunne ordfører Antolín de Santiago y Juárez være en alliert, men en egenrådig alliert. Kirken kunne være en alliert, slik vi har sett i tre av de fire foreningene i Valladolid. Både arbeidere og studenter deltok også i nabolagsbevegelsen. Manuel Castells viser at byutviklere og arkitekter hadde stor sans for de forslag som nabolagsforeningen fremmet. Ikke minst var pressen en viktig alliert. Små og store begivenheter i foreningenes liv ble behørig dekket gjennom hele 70-tallet, og sørget for å gjøre bevegelsen og utfordringene i bydelene kjent.

Forholdet til media (...), tror jeg var en stor grunn til suksessen til foreningen i disse årene, kanskje fordi avisene, ENC og DR,(...) ga oss mye plass. Jeg har svært gode minner om mange mennesker derfra (...).²⁹⁶

6.4 Modernisering og selvhevdende verdier

Welzel og Inglehart peker i sine kvantitative studier på sammenhengen mellom et visst utviklingsnivå og framveksten av protest og utviklingen av selvhevdende verdier. Disse verdiene kan oppsummeres som frihetslengsel, fokus på individuell frihet og rettferdighet. Welzel og Inglehart mener et fokus på postindustrielle verdier har langt sterkere sammenheng med demokrati enn krav om materielle verdier.

I Valladolid, og i Spania, ser vi at framveksten av de sosiale bevegelsene skjedde parallelt med at industrialiseringen økte, urbaniseringen skjøt fart og at det skjedde en forflytning av arbeidskraft fra landbruk til industri. Alt dette hendte i en periode med sterk økonomisk vekst, på 1960-tallet. Det er dermed lett å komme til den konklusjonen at bevisstgjøring, protest og nye krav først oppstår når befolkningen er løftet økonomisk og ressursmessig. Til en viss grad vil jeg anta at det kreves et visst minimum av ressurser for å uttrykke krav og protest i en organisert form. Men utviklingen i Valladolid viser at det ikke var de som opplevde moderniseringens solside som ledet an i aksjoner og protester. Tvert i mot var det innbyggere i arbeiderbydeler som opplevde seg marginalisert, utnyttet og utsatt for sterkt urettferdig behandling som aksjonerte. Sett i dette lyset kan modernisering og ikke

²⁹⁶ Constantino Gonzalo Morell, intervju med Ángel Ceballos Buendía, Valladolid, 3. desember 2008.

minst industrialisering også ses som en faktor som skjerper motsetningene i et samfunn. Nettopp i en klassekonflikt, der en sosial klasse mener seg utnyttet, kan det ligge sosialt og politisk sprengstoff. Vi ser for eksempel hvordan nabolagsforeningen i Rondilla bevisst brukte klasseterminologi og klassekamp som argument og forsvar for å legitimere sine krav og aksjoner.

Det at nabolagsbevegelsen de første årene var så sterkt preget av materielle krav, kan tolkes på flere måter. På den ene siden var kravene uttrykk for åpenbare mangler i hverdagslivet. Det er naturlig å tenke at krav om vann og kloakk kommer før kravet om politiske reformer. På den andre side var disse materielle kravene “legitime krav”. Nabolagsforeningene skulle ifølge deres egne, godkjente vedtekter, jobbe for å bedre familienes kår. Dermed kunne ikke myndighetene kritisere at foreningene tok nettopp denne rollen. Vi vet at initiativtakerne hadde en sterk forankring på politisk venstreside og at bevegelsen hovedsakelig besto av arbeidere. At politiske krav ble holdt skjult de første årene kan også tolkes som en dyd av nødvendighet.

Da nabolagsbevegelsen i Spania og i Valladolid ble båret fram av naboer som mente deres rettigheter var krenket, med høyst materielle krav, mener jeg det er galt å kategorisere nabolagsbevegelsen som en “ny” sosial bevegelse, det vil si en bevegelse med postindustrielle krav.²⁹⁷ Lenken til demokrati er likevel tydelig. For å få gjennomslag for sine materielle krav, måtte naboenes stemme bli hørt. I et diktatur kunne myndighetene effektivt velge å la være å høre. I en slik situasjon utviklet naboene ulike former for aksjoner, både lovlige og ulovlige, for å tvinge myndighetene til handling. Men samtidig utviklet bevegelsen seg i takt med økte politiske åpninger, og responderte på den politiske utviklingen ved å fremme nye politiske krav, og senere også postindustrielle krav.

Manuel Castells viser til at nabolagsbevegelsen ble møtt med sympati i store grupper i befolkningen.²⁹⁸ Å få anerkjennelse for at kravene var rettferdige, kan ha inspirert og animert slik at naboene hadde en følelse av moralsk overtak for eksempel i møter med politiet. Spesielt etter 1976 ser vi at naboene tok større sjanser i sin opposisjon mot regimet.

6.5 Utdanning og bevisstgjøring

Moderniseringsteori, slik den fremsettes av Inglehart og Welzel, forutsetter en sterk middelklasse som en demokratiserende kraft. I løpet av 1960 tallet vokste middelklassen i

²⁹⁷ Tarrow, 1998:202

²⁹⁸ Castells, 1986

Spania, som følge av økonomiske oppgangstider. Barna av middelklassen ble i større grad studenter ved universitetene, og passer bedre inn i bildet som den postindustrielle demokratiforkjemper, bevisstgjort gjennom utdanning.

Utdanning regnes av Inglehart og Welzel som en faktor som fremmer selvhevdelse og deltakelse. Samtidig har vi sett at det blant arbeiderne var mange uten annet enn grunnutdannelse. Andelen analfabeter var også betydelig i arbeiderbydelene. Ser vi isolert på de sentrale aktørene og initiativtakerne i bevegelsen, blir bildet et annet. Vi ser i alle fire bydeler at det er mennesker med høy utdannelse som tar initiativ. I Delicias, Pilarica og Belén er det prester, i Rondilla blant annet en jurist. I tillegg så vi i forrige kapittel at av 21 sentrale aktører i bevegelsen hadde 13 en eller annen form for høyere utdannelse. I tillegg er de fleste oppført med medlemskap i enten et parti, en fagforening eller en religiøs sosial forening, eller i flere ulike foreninger. Dette kan indikere at utdanning har en betydning, og at nabolagsbevegelsen var avhengig av personer som var sosialt og politisk bevisste.

I forholdt til innbyggerne – naboene - i arbeiderbydelene vil jeg argumentere for at nabolagsbevegelsen var en bevisstgjørende og skolerende faktor. På den ene siden representerte foreningene en demokratisk modell. På den andre siden viste foreningene at det var mulig å få gjennomslag for krav dersom man sto sammen og kjempet for en sak. Vi ser for eksempel fra Belén hvordan den første seieren over styresmaktene fungerte som startmotor for foreningen.

Møtene mellom naboene og ordføreren ble hyppig omtalt i avisene, og i møte med naboene, lovte ordføreren ofte å “gjøre hva han kunne”.²⁹⁹ Tidlig på 1970-tallet gir artiklene et tydelig inntrykk av dialog mellom naboer og ordfører. Senere kommer kritikken fra nabolagsforeningene til å handle om nettopp dette – ord som forblir bare ord.

Møtoreferater og avisartikler gir lite inntrykk av hvilke krav som ble oppfylt og hvilke krav som ble neglisjert. Men det er grunn til å tro at naboene fikk gehør for en del krav, spesielt de som det var enkelt å gjøre noe med. De har åpenbart funnet det formålstjenlig å fortsette med sine møter med ordføreren og ulike myndighetskontorer, da dette ofte er referert. Konkrete resultater av foreningens innsats, må ha vært en inspirasjon til videre innsats og en bevisstgjøring av at et nabolag som sto sammen kunne utrette noe.

Innsats for å bedre levekårene i bydelen kan oppfattes som foreningenes hovedoppgave. Men det kommer tydelig frem at ledelsen i foreningene i tillegg oppfattet det som sin oppgave å bevisstgjøre innbyggerne – naboene, gjennom foredrag og møter. Bevegelsen hadde også

²⁹⁹ Artikkel, ukjent avis, mai 1973, “Los vecinos de las Delicias piden un centro de Bachillerato unificado polivalente”. Arkivet til nabolagsforeningen i Delicias.

stort fokus på utdanning. Det kom særlig til uttrykk i kampen for at barna skulle få en god skolegang, og som vi har sett forsto naboene at en klassereise knyttet seg til utdanning. Bevegelsen hadde også voksenopplæring og alfabetiseringsprogram som viktige oppgaver, for at voksne naboer med mangelfull utdanning kunne få en grunnleggende kompetanse.

6.6 Sosial kapital

Sosial kapital knytter seg til sosiale nettverk. I analysen av nabolagsbevegelsen i Valladolid finner jeg det mest fruktbart å ta utgangspunkt i definisjonene til James Coleman og Robert Putnam. Ifølge Coleman er sosial kapital “noen aspekter av sosial struktur som gjør visse handlinger enklere for individer innen denne strukturen”. For Putnam er det “nettverk, normer og tillit som letter koordinering og samarbeid til felles gagn”. Med utgangspunkt i disse to definisjonene (gjengitt i sin helhet i teorikapittelet), vil jeg vurdere om de sosiale strukturene som fantes i bydelene og innenfor nabolagsbevegelsen gjorde kollektiv handling lettere.

Øyenvitneskildringene som kommer frem gjennom intervjuet med Carmen Quintero, viser at selv i den mest arketypiske arbeiderbydelen, Rondilla, hadde det overlevd et sosialt samhandlingsmønster fra landsbyene. Hun forteller om gruppene av kvinner på hushjørnene og en bydel der folk kjente hverandre. Den samme beskrivelsen blir gjort av bydelen Belén. Til tross for at naboene ikke kjente hverandre i utgangspunktet, kan det synes som et sosialt handlingsmønster ble med fra landsbyene til byene.

Foreningene rekrutterte strengt etter bestemte bydelsgrenser, og min oppfatning er at hver bydel hadde sin særegne identitet, som blant annet bygget på bydelens historie.

Normer og tillit er viktige ingredienser av sosial kapital, og felles normer og sosial tillit skapes først og fremst når mennesker møtes og blir kjent. Vi har sett at befolkningen i de nye arbeiderbydelene på mange måter var sosialt homogen, samtidig som den hadde ulik geografisk opprinnelse. Samtidig som de fleste som bodde i disse bydelene var arbeidere, engasjerte en rekke ulike typer mennesker seg i nabolagsbevegelsen, også mennesker med ulike profesjonsutdanninger og studenter. Tilknytningen mellom naboene var for løs og til at vi kan snakke om segregerende sosial kapital. Likevel er det grunn til å tro at felles klassetilhørighet og sosial bakgrunn har kommet til uttrykk i et sett av felles normer og verdier, samt oppslutning om arbeiderklassens politiske preferanser.

Det var ikke lett å engasjere innbyggerne som medlemmer i nabolagsforeningene, selv om det er viktig å understreke at i en tid der medlemskap var forbeholdt familieoverhoder, har

de som assosierte seg med foreningen vært flere enn de registrerte medlemmene. Det gjelder først og fremst kvinner.

Coleman mener bevisste investeringer i sosial kapital er sjelden, men jeg mener at nabolagsforeningenes fokus på møter, foredrag og debatter, deres krav om lokaliteter til slike formål, og deres ønske om å arrangere folkefester, var nettopp det.³⁰⁰ Spesielt foreningen i Rondilla fremstår bevisst i forhold til nødvendigheten av å skape relasjoner mellom naboene. Men veien herfra til å utvikle en sivil deltakerkultur var ikke uten problemer. Et første skritt var bevisstgjøring av naboene. De måtte selv får øyene opp for de store problemene i bydelen forstå hvilken urett de var offer for. Derfor var det viktig for initiativtakerne å etablere en klar virkelighetsforståelse, *framing*, blant annet gjennom å arrangere møter med bydelens problemer som tema. Dette ser vi gjentar seg i flere bydeler.

Neste utfordring var å kanalisere økt bevissthet inn i kollektiv handling. Samordnet kollektiv handling, som i tillegg beveget seg på grensen av loven, krevde initiativtakere folk hadde tillit til. Vi skal ikke undervurdere den engstelsen som hadde plantet seg i befolkningen etter nesten fire tiår med et til dels repressivt diktatur. I denne situasjonen virket prestene i Delicias, Pilarica og Belén som en samlende faktor. Da den katolske kirke hadde en sterk stilling blant folk flest og også i regimet, er det naturlig at kollektiv mobilisering igangsatt av kirkens menn fremsto som forholdsvis trygt. Vi skal heller ikke glemme Tarrows poeng om at når noen har tatt det første steget, er det lettere for andre å slutte seg til.³⁰¹

6.7 Mobilisering og demobilisering

Tarrow beskriver hvordan sosiale bevegelser utvikler seg i sykluser. Politiske muligheter gir bevegelsen den åpningen den trenger for å mobilisere. Etter en periode med høy mobilisering flater engasjementet ut og går tilbake. Nabolagsbevegelsen følger mønsteret, nærmer seg punkt og prikke.

De politiske åpningene i det spanske samfunnet skjedde i to etapper. Den første åpningen fant sted i det regimet ville fornye seg selv, for å skape et bedre grunnlag for vekst og modernisering. Organisasjonsloven fra 1964, og presseloven fra 1966 er viktige eksempler på lettelsener gjennom lovverket. Som vi har sett, skjedde det også et generasjonsskifte i statsapparatet, samtidig som teknokrater med en svakere ideologisk forankring inntok

³⁰⁰ Svendsen og Svendsen, 2006

³⁰¹ Tarrow, 1998:87

departementene. Dette ga mulighet for nabolagsforeningene til å starte opp som foreninger for familieoverhoder.

Den neste åpningen fant sted i årene umiddelbart etter Francos død i 1975. Årene 1975, 1976 og 1977 preges av stor mobilisering blant arbeidere og studenter og med økte konfrontasjoner mellom nabolagsbevegelsen og de lokale styresmakter. Dette var trolig en reaksjon på den uklare politiske situasjonen der konklusjonen ikke var gitt.³⁰² Håpet om endring var likevel sterkt.³⁰³ I denne perioden ser vi også at deltakelsen i foreningene økte, som foreningen i Rondilla beskriver: Det kunne være mellom 30 og 40 på møtene, og møtene ble hyppig holdt.

Desto større ble sjokket over den manglende oppslutningen om bevegelsen i årene umiddelbart etter at demokratiet var gjeninnført, med lokalvalg i 1979. At sosiale bevegelser flater ut og demobiliserer er beskrevet av Tarrow, som likevel ikke har noen sikker forklaring på hvorfor det går slik. Han foreslår utmattelse og polarisering i bevegelsen, at den går over i formelle institusjoner eller at den blir møtt med lettelser eller eventuelt sterkere undertrykking av styresmaktene.³⁰⁴

Nabolagsbevegelsen i Spania ble så langt jeg kan se ikke rammet av utmatting, men partienes forsøk på innflytelse i perioden før valget førte til en viss polarisering. Demokratiseringen skulle i prinsippet representere en lettelse heller enn et hinder. Likevel var det det nyinnførte partisystemet som langt på vei får skylden for den krisen nabolagsbevegelsen opplevde på 1980-tallet.

Som vi har sett økte deltakelsen markant fram mot lokalvalget, mens engasjementet dalte brått i årene etter valget. Dette kan reflektere at innføringen av demokrati representerte et fullt gjennomslag for bevegelsens politiske krav. Forventningene om hva demokratiet skulle innebære var sterke. Men den økte aktiviteten i forkant av valget kan også skyldes partienes forsøk på økt innflytelse. Da de politiske partiene ble lovlige og ikke lenger hadde bruk for nabolagsforeningene som dekke, oppsto også de sterkeste forsøkene på kontroll over foreningene fra partienes side. I enkelte bydeler, der nabolagsforeningene tviholdt på sin selvstendighet, dannet partiene egne nabolagsforeninger. I denne situasjonen ble også foreningene tømt for sine dyktigste folk – som ble hentet inn i partiene.³⁰⁵

Nabolagsbevegelsen spilte likevel en viktig rolle i Valladolid gjennom hele 70-tallet. Ved å bygge opp nettverk i bydelene la den grunnlag for kollektiv handling og bevisstgjøring

³⁰² Tusell, 2005

³⁰³ Protokoll 1971-1978, 1. februar 1976. Arkivet til nabolagsforeningen i Rondilla.

³⁰⁴ Tarrow, 1998:147

³⁰⁵ Morell, 2010

av en gruppe som opplevde skyggesiden av industrialiseringen og urbaniseringen. Gjennom bevegelsen fant naboene felles identitet, felles virkelighetsforståelse og vilje til å kjempe for en bedre fremtid.

Arkiv

- Arkivet i nabolagsforeningen i Rondilla, *Asociacion vecinal Rondilla*, c/Marqués de Santillana, 47010 Valladolid
- Arkivet i nabolagsforeningen i Delicias, *Asociacion familiar de Delicias*, Nelson Mandela, 7. 47013 Valladolid.
- Arkivet i nabolagsforeningen i Belén, *Asociación vecinal 24 de Diciembre*, c/Epifania 4-6, 47011 Valladolid
- Det offentlige biblioteket i Valladolid, *Biblioteca pública de Valladolid*, Plaza de la Trinidad, 2, 47003 Valladolid

Intervjuer

Alle intervjuer er gjennomført og transkribert av Constantino Gonzalo Morell.

(I spansk navnetradisjon har alle to etternavn, men det refereres som regel til det første. Det er grunnen til at intervjuobjektene i oppgaven er omtalt med kun ett etternavn)

- Carmen Quintero Gallego, nabolagsforeningen i Rondilla. Valladolid. 24. november 2009.
- Ángel Ceballos Buendía, nabolagsforeningen i Rondilla. Valladolid. 3. desember 2008.
- Dolores Valle Martínez (Lola), tidligere medlem av nabolagsforeningen i Pilarica og bystyrerepresentant i Valladolid. Valladolid. 13. oktober 2009.
- José Centeno García (Pepe), nabolagsforeningen i Delicias. Valladolid 20. oktober 2008.
- Juan Antonio Cañada Zarco, nabolagsforeningen i Delicias. Valladolid, 25. mai 2009.
- Julio Redondo Casado, nabolagsforeningen i Rondilla, Laguna de Duero (Valladolid). 22. april 2010.
- José Manuel González López, nabolagsforeningen «24 de Diciembre» i Belén, Valladolid. 11. februar 2009

Litteratur

- Alguacil, J. og Denche, C. (2008) La sostenibilidad ambiental, eje de la participación vecinal en la intervención urbana. I: Quintana, V. P. og León, P. S. (red.) *Memoria ciudadana y movimiento vecinal: Madrid, 1968-2008*. Madrid, Los Libros de la Catarata.
- Almond, A. G. og Verba, S. (1989) *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Newbury Park, Sage Publication, Inc.
- Anta, J., Chillón, T., Velasco, M. V., Pozo, M. T. d., Santos, J. L., Valdivieso, J. E. og Valdivieso, R. (2010) *Historia del barrio Belén*. Valladolid, Asociación de Vecinos 24 de diciembre.
- Arnulf, G. (1991) *Forhandla overgang i vest - og i aust?*. Hovedfagsoppgave, Hovedoppgave, Oslo, Universitetet i Oslo.
- Asociación de Vecinos Pilarica (2007) *Pilarica, Un barrio de Valladolid con Historia*. Valladolid, Asociación de Vecinos Pilarica.
- Asociación Familiar Rondilla (1979) *La Rondilla un desastre urbanístico* Valladolid.
- Barber, B. R. (1984) *Strong democracy. Participatory politics for a new age*. Berkeley, University of California Press.
- Bjørnskov, C. og Sønderskov, M., Kim (2010) *Is Social Capital a Good Concept?* Chicago.
- Borja, J. (2008) El movimiento ciudadano en busca de la ciudad futura (frente a la ciudad disuelta y la izquierda errante). I: Quintana, V. P. og León, P. S. (red.) *Memoria ciudadana y movimiento vecinal: Madrid, 1968-2008*. Madrid, Los Libros de la Catarata.
- Buck, M. (1998) The exemplary Transition from Authoritarianism: Some Notes on the Legacy of Undemocratic Decision-Making in Spain. I: Larsen, S. U. (red.) *Modern Europe After Fascism*. s. 1607-1635. New York, Social Science Monographs, Boulder.
- Calderón, B., Delgado, J. M., Pascual, H. og Pastor, L. J. (1995) *Conocer el barrio de Las Delicias. Un espacio vinculado al desarrollo ferroviario e industrial de Valladolid*. Valladolid, Ayuntamiento de Valladolid.
- Caprarella, M. og Brotons, F. H. (2008) La lucha por la ciudad: Vecinos-Trabajadores en las periferias de Madrid, 1968-1982. I: Quintana, V. P. og León, P. S. (red.) *Memoria ciudadana y movimiento vecinal: Madrid, 1968-2008*. Madrid, Los Libros de la Catarata.
- Castells, M. (1986) *La ciudad y las masas*. Madrid, Alianza Editorial.
- Coleman, J. (1994) *Foundations of Social Theory*. Cambridge Mass, Harvard University Press.
- Fandiño Pérez, R. G. (2000) Del suburbio a la lucha por la democracia. Una perspectiva histórica del movimiento ciudadano. I: Navajas Zubeldia, C. (red.) *Actas del II Simposio de Historia Actual: Logroño, 26-28 de noviembre de 1998*. Logroño, Instituto de Estudios Riojanos
- Federación de Asociaciones de Vecinos (2005) *25 años haciendo ciudad* Valladolid, Federación de Asociaciones de Vecinos de Valladolid.
- Federación de vecinos de Valladolid (2009) *40 años de lucha desde los barrios* Valladolid, Federación de vecinos de Valladolid.
- Fernández, E. (2008) Que *representó* en los inicios de la democracia el movimiento asociativo vecinal y que *representará* en el siglo XXI. *Revista d'estudis de la violència*, (4).
- Foessa, F. (1971) IV.3. Sociología del desarrollo, La interpretación sociológica del desarrollo. I: *Sociología española de los años setenta*. Madrid, Confederación Española de Cajas de Ahorros.
- Franco, F. (1964) *Ley 191/1964, de 24 de diciembre, de asociaciones Ley 191/1964, de 24 de diciembre, de asociaciones* http://noticias.juridicas.com/base_datos/Derogadas/r0-l191-1964.html#a1, Noticias Jurídicas.
- García, J. C., Maestro, L. D. og Pinillos, J. P. (red.) (2009) *Curas obreros*. Barcelona, Herder.
- Gaviria, M. (1971) IV.14. Urbanismo, Los barrios Nuevos Perifericos de las Grandes Ciudades Españolas. I: *Sociología española de los años setenta*. Madrid Confederación Española de Cajas de Ahorros.
- Godbolt, J. (2010) Den norske vietnamrørsla. I: Helle, I., Kjeldstadli, K. og Sjørvoll, J. (red.) *Historier om motstand, kollektive bevegelser i det 20. århundret*. s. 59-78. Oslo, Abstrakt forlag.

- Huntington, S. P. (1991) *The Third Wave: Democratization in the late twentieth century*. University of Oklahoma Press, Norman.
- Inglehart, R. (2003) How solid is Mass for Democracy - And How Do We Measure It? *PS, Political science & politics*, 36(1), s. 51-57.
- Inglehart, R. og Welzel, C. (2005) *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. Cambridge, Cambridge university press.
- Instituto nacional de estadística (2003) La sociedad española tras 25 años de Constitución. [internet] Tilgjengelig fra: <http://www.ine.es/prodyser/pubweb/constitucion/capitulo5.pdf>.
- Jackman, R. W. og Miller, R. (1998) Social Capital and Politics. *Annual Review of Political Science*, (1), s. 47-73.
- Janowitz, M. (1980) Observations on the Sociology of Citizenship: Obligations and Rights. *Social Forces. An International Journal of Social Research Associated with Southern Sociological Society*, (59), s. 1-24.
- Jefatura de Estado, F. F. (1945) *Fuero de los españoles* Boletín Oficial del Estado, BOE.es.
- Kjeldstadli, K. (2010) Kollektive bevegelser. I: Helle, I., Kjeldstadli, K. og Sørvoll, J. (red.) *Historier om motstand*. Oslo, Abstrakt forlag.
- Linz, J., Stepan, A. og Gunther, R. (1995) Democratic Transition and Consolidation in Southern Europe, with Reflections on Latin America and Eastern Europe. I: Gunther, R., Diamandouros, P. N. og Puhle, H.-J. (red.) *The Politics of Democratic Consolidation, Southern Europe in Comparative Perspective*. Baltimore, The Johns Hopkins University Press.
- Linz, J. J. (1971) IV.7. Asociaciones voluntarias, La realidad asociativa de los españoles. I: *Sociología española de los años setenta*. s. 307-348. Madrid, Confederación española de cajas de ahorros.
- Martínez I Muntada, R. (2008) El movimiento vecinal en el tardofranquismo: acción colectiva y cultura obrera. Propuestas y problemas de interpretación. I: Marín, M. E. N., Martínez, C. G. og (red.) *Ayer en discusión. Temas claves de Historia Contemporánea hoy*. Universidad de Murcia, Universidad de Murcia.
- Martínez, J. (1981) *Delicias, diez años de la historia de una centena* Valladolid, Asociación familiar del barrio de las Delicias.
- Morell, C. G. *Mujeres y vecinas: la interrelación de las mujeres con el movimiento vecinal vallisoletano, 1970-1986*. Valladolid, Upublisert.
- Morell, C. G. (2007) *La aportación del movimiento asociativo vecinal a la cultura política de la Transición en Valladolid: El caso de la Asociación Familiar de la Rondilla.*, Valladolid, Universidad de Valladolid.
- Morell, C. G. (2008) La aportación del movimiento asociativo Vecinal a la cultura democrática de la transición en Valladolid. Los vecinos contra la Dictadura. I: Aldunante, O. (red.) *I Encuentro de Jóvenes Investigadores en Historia, Contemporánea de la AHC*. Zaragoza, Universidad de Zaragoza.
- Morell, C. G. (2009) Los barrios frente al ayuntamiento: las difíciles relaciones entre las autoridades municipales y las Asociaciones de Vecinos de Valladolid en la Trancición 1973-1986. I: Quirosa, R. (red.) *Actas IV Congreso Internacional de Hª de la Transición en España: Sociedad y movimientos sociales*. Almería, Universidad de Almería.
- Morell, C. G. (2010) Los vecinos contra todos: la conflictividad vecinal en el tardofranquismo y la Transición (1964-1986). I: Martínez, A. C. (red.) *Conflictos y sociedades en la historia de Castilla y León: aportaciones de jóvenes historiadores*. s. 285-298. Valladolid, Universidad de Valladolid.
- Morell, C. G. (2011) *Otra democracia, ¿fue posible? Las asociaciones de vecinos de Valladolid en torno a las elecciones municipales de 1979*. Valladolid.
- Moreno, C., López (2005) *España contemporánea*. Madrid, SGEL - Educación.
- Orizo, F., Andres og Gomez-Reino y Carnota, M. (1971) IV.6. Movilidad social, La movilidad social en los trabajadores. I: *Sociología española de los años setenta*. Madrid, Confederación Española de Cajas de Ahorros.

- Ortega López, T. M. (2004) Obreros y vecinos en el tardofranquismo y la transición política (1966-1977), Una «lucha» conjunta para un mismo fin. *Espacio, tiempo y forma*, Serie V, Historia Contemporánea(16), s. 351-369.
- Payne, G., Stanley (1998) The Defascistization of the Franco Regime, 1942-1975. I: Larsen, S. U. (red.) *Modern Europe After Fascism, 1943-1980s*. s. 1580-1606. New York, Social Science Monographs, Boulder.
- Pérez-Díaz, V. (1989 (1990)) *The emergence of democratic Spain and the "invention" of a democratic tradition* The Tocqueville Society, Paris.
- Pina, L., Antonio, (1971) IV.II. Ciencia política, Desarrollo y política en España. I: *Sociología española de los años setenta*. Madrid, Confederación española de cajas de ahorros.
- Popper, K. (1981) *Fornuft og rimelighet som tenkemåte*. Oslo, Dreyer.
- Putnam, R. (1993) *Making democracy work*. New Jersey, Princeton University Press.
- Putnam, R. (2000) *Bowling alone*. New York, Simon & Schuster.
- Quintana, V. P. og León, P. S. (2008) Introducción: Cuarenta años de movimiento ciudadano. I: Quintana, V. P. og León, P. S. (red.) *Memoria ciudadana y movimiento vecinal: Madrid, 1968-2008*. Madrid, Los Libros de la Catarata.
- Radcliff, P. (2008) Ciudadanas: Las Mujeres de las asociaciones de vecinos y la identidad de género en los años sesenta. I: Quintana, V. P. og León, P. S. (red.) *Memoria ciudadana y movimiento vecinal: Madrid, 1968-2008*. Madrid, Los Libros de la Catarata.
- Sabetti, F. (2009) Democracy and civic culture. I: Boix, C. og Stoces, S., C (red.) *The Oxford Handbook of Comparative Politics*. Oxford, Oxford University Press.
- Schmitter, P. C. (1986) An Introduction to Southern European Transitions from Authoritarian Rule: Italy, Greece, Portugal, Spain and Turkey. I: Schmitter, P. C., O'Donnell, G. og Whitehead, L. (red.) *Transitions from authoritarian rule : Southern Europe* Baltimore, The Johns Hopkins University Press.
- Stefansen, A. (2008) *Spania, historien, kulturen, menneskene*. Oslo, Cappelen Damm AS.
- Svendsen, G. T. og Svendsen, G. L. H. (2006) *Social kapital, En introduktion*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Tarrow, S. (1995) Mass Mobilization and Regime Change: Pacts, Reform, and Popular Power in Italy (1918-1922) and Spain (1975-1978). I: Gunther, R., Diamandouros, P. N. og Puhle, H.-J. (red.) *The Politics of Democratic Consolidation*. Baltimore, London, The Johns Hopkins University Press.
- Tarrow, S. (1998) *Power in movement : Social movements and contentious politics*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Thurén, T. (2007) *Källkritik*. Stockholm, Lilber.
- Tilly, C. (red.) (1996) *Citizenship, Identity and Social History*. Cambridge, Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Tilly, C. (2004) *Social Movements, 1768 - 2004*. London, Paradigm Publishers.
- Tusell, J. (2005) *Dictadura Franquista y Democracia*. Barcelona, Crítica.
- Welzel, C. (2009) How selfish are self-expression values? A civiness test. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 20(10), s. 1-23.
- Welzel, C. og Inglehart, R. (2008) The Role of Ordinary People in Democratization. *Journal of Democracy*, 19(1), s. 126-140.
- Welzel, C., Inglehart, R. og Deutsch, F. (2005) Social Capital, Voluntary Associations and Collective Action: Which Aspects of Social Capital Have the Greatest "Civic" Payoff? *Journal of Civil Society*, 1(2), s. 121-146.
- Welzel, C. og Inglehart, R. D., Franziska (2005) Social Capital, Voluntary Associations and Collective Action: Which Aspects of Social Capital Have the Greatest "Civic" Payoff? *Journal of Civil Society*, 1(2), s. 121-146.

Antall ord i oppgaven: 32.836

Vedlegg:

Vedlegg 1:

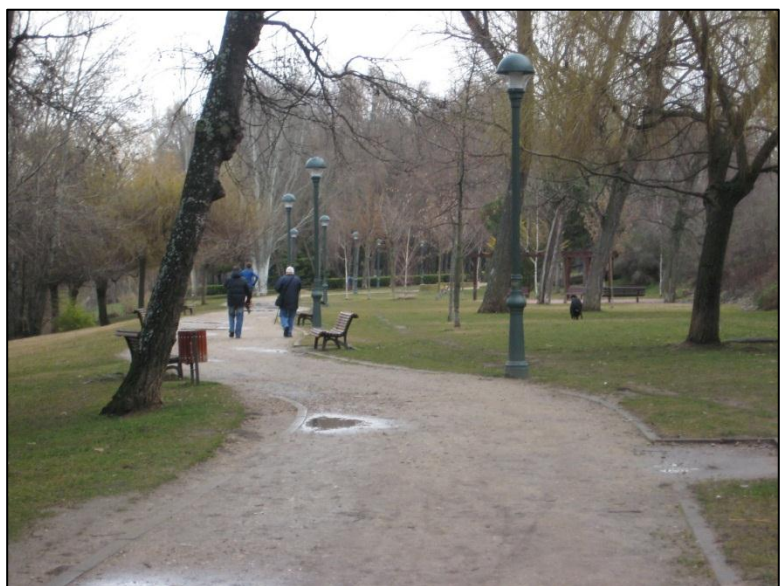
Ribera de Castilla slik det fremsto på 1970-tallet, før området ble rustet opp. Bildet er hentet fra *La Rondilla – un desastre urbanístico*, utgitt av nabolagsforeningen i Rondilla i 1979.

Vedlegg 2:

En lang park strekker seg langs bredden av Pisuerga, på områder der det på 70-tallet bare var søppel og gjørme.

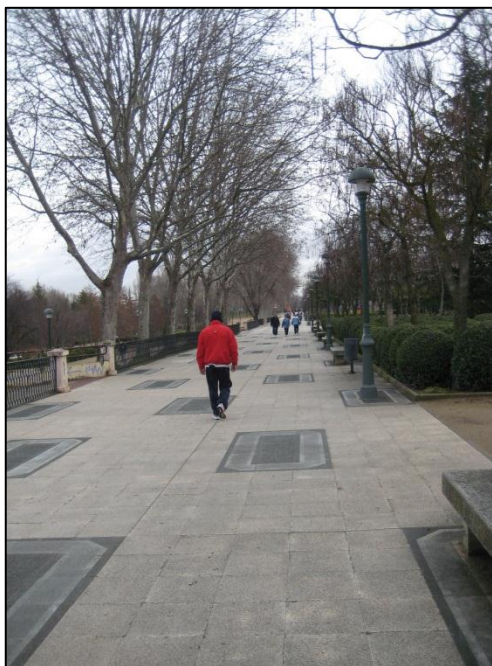
Foto: Anne Nordby Skarstad, februar 2011

Vedlegg 3:

Ribera de Castilla, Rondilla.

Foto: Anne Nordby Skarstad

Vedlegg 4:

Styremøte i Asociación vecinal Rondilla, februar 2011. Foran sitter Carmen Quintero, en av kildene som er brukt i denne oppgaven.

Foto: Anne Nordby Skarstad

